Anul XVI
nr.1-2
(183-184)
ianuarie-
februarie
2010

Contrafort

Revistă de literatură şi dialog intelectual

32 pagini
5 lei R. Moldova
2 lei România

ISSN 1857-1603

Editori: Institutul Cultural Român
Revista Contrafort

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md
contrafort@moldnet.md

Comisia de studiere a regimului comunist din Republica Moldova – opinii de Igor Caşu, Andrei Cuşco şi Petru Negură

- O carte în dezbatere: „Ultimii eretici ai Imperiului” de Vasile Ernu
- Mariana Codruţ: Partizanii libertăţii de la Nucşoara
- Versuri de Vasile Romanciuc, Viorica Răduţă, Gheorghe Calamanciuc şi Wojciech Bonowicz
- Marcel Gherman (Megatone) - un compozitor, DJ şi ziarist din Republica Moldova
- Literatura germană contemporană: Martin Walser, Katja Lange-Müller şi Thomas Brussig

Interviu cu Dorin Tudoran

9 771857 160308

Imagini din dosarul Katyń – film de Andrzej Wajda

Până unde coborâm ştacheta, domnilor specialişti în comunicare?

Chiar îmi pare rău de cât efort creativ se pierde în jurul noului „star” de la Ungheni, apărut subit în mediul muzical autohton. Mai ales că din echipa care-l susţine cu atâta avânt şi convingere „hermeneutică” fac parte şi câţiva ziarişti, oameni de artă, dornici să-şi încerce abilităţile şi în ale scrisului, şi poate ar merita să-şi promoveze mai cu insistenţă propriile creaţii, de vreme ce cunosc tehnici moderne de captare a publicului larg. Pe unii îi urmăresc pe blogurile lor personale şi pe diverse site-uri specializate, citindu-i

de **Liliana Armaşu**

cu interes şi admiraţie. Dar acum nu mai ştiu dacă nu greşesc afirmând acestea. Trebuie să-i întreb mai întâi cum îşi raportează umilele lor încercări literare sau de alt gen la imnul proaspătului cântăreţ pe care l-au îndrăgit atât de mult.

Presupun că cei care s-au angajat în acest ciudat şi îndoielnic proiect artistic n-au făcut-o fără un plan bine gândit. Spre deosebire de „inocentul” şi de „charismaticul” Pavel Turcu, o parte dintre ei sunt trecuţi prin şcoli înalte şi cu siguranţă nu au fost atât de sinceri şi nevinovaţi ca protagonistul poveştii lor când au iniţiat „jocul de-a Eurovizionul” (sau „afacerea”?). La noi şi nu numai la noi, industria producerii vipurilor de tot soiul e încă în floare şi ar fi păcat să nu-ţi încerci norocul în această direcţie, dacă ai cel puţin un dram de talent. Nu contează ce fel de... Important să ai curaj (aici - tupeu), cu cât mai mult, cu atât mai bine. Poate aţi observat, de-o habă de vreme în Republica Moldova nu mai ninge şi nici nu mai plouă natural, ci toarnă de-a dreptul cu stele. Şi cum teritoriul dintre Nistru şi Prut e cam strâmt şi neavenit pentru atâtea minuni dumnezeieşti, multe dintre aceste stele, căzute ca din senin, îşi iau zborul când spre Bucureşti, când spre Kiev, când spre Moscova şi aşa mai departe, uimind o lume întreagă cu talentul, dar mai ales cu frumuseţea şi cu moştenirea lor culturală, transmisă cu sfinţenie mai departe.

Să revenim însă la subiectul nostru. Apariţia neaşteptată a lui Pavel Turcu în rândurile concurenţilor pentru Eurovizion a picat tocmai la ţanc. Cu o istorie de om simplu şi muncitor, fără prea multă inteligenţă, dar cu suficient orgoliu, s-a dovedit a fi un bun aliaj pentru fabricarea unui VIP de cinci stele. Adevărat, nici nu prea aveai pe cine alege din lunga listă a împătimiţilor de muzică înscrişi pentru concursul „cel vestit”. Cei afirmaţi (formaţiile „Millenium”, „Acord” ş.a.), oricât ar fi de buni, sunt suspectaţi de plagiat şi de alte lucruri ignobile. Alexandru Manciu, de exemplu, a trecut deja printr-o „fabrică”, iar piesa lui, ca mai toate celelalte, nu are nici originalitate, nici suficient dinamism pentru a trezi trupurile din amorţire (mi-i teamă să fac referire la substanţele cenuşii). Sau extravagantul, ca să nu zic vulgarul, Saşa Bognibov nu ar accepta nici în ruptul capului, se vede după înfăţişarea lui, să-i facă publicitate altcineva mai „răsărit” decât el.

Cu totul altfel e Pavel Turcu şi acest lucru ţin să îl repete non-stop suporterii lui: talentat, autentic, neinvidios, cu mult bun-simţ, dar mai ales ascultător, pregătit să facă orice, doar să-şi vadă visul împlinit. Cu câtă fascinaţie se uită el la toţi fanii săi care l-au făcut dintr-odată vedetă! Iar aceştia, citând o poezie mai veche pentru copii, „l-au spălat, l-au pieptănat... ”, apoi pe mâna hapsână a mass-mediei l-au dat. Care în doi timpi şi trei mişcări au realizat marea schimbare: timidul şi necunoscutul până mai ieri interpret de la Ungheni a devenit, iată, un ditamai „fenomen de presă” ce nu mai poate fi neglijat.

Imnul Eurovizion, care l-a scos pe Turcu din nemeritatul anonimat, îmi aminteşte izbitor de o melodie cântată obligatoriu pe la careurile pioniereşti: „Fie soare întruna, fie cerul întruna...”. În acel text însă nu erau atât de vizibile erorile de exprimare care, în cazul de faţă, sunt considerate mai degrabă drept reuşite stilistice. La fel şi melodia, dă prin gropi de la început până la sfârşit, dar şi acest mic „eşec” e transformat în victorie: încercaţi voi, ascultătorii, să compuneţi în cinci minute ceva mai genial!

Ştiu că risc, scriind aceste rânduri, să fiu înscrisă, de-a valma cu alţi suspicioşi, în cartea neagră a detractorilor celui mai mare şi mai recent „star”, după care să mi se reproşeze că nu înţeleg noua paradigmă culturală, a cărei schimbare se întâmplă anume acum, odată cu venirea în scenă a acestui om hărăzit de destin, tot el – „personalitatea de bază a culturii noastre”.

Ei, tocmai aici mi se pare că grupul de susţinători a cam depăşit formatul Eurovizionului de care tot caută să se lege când li se spune că ceea ce susţin ei nu are nicio valoare. Despre ce paradigmă e vorba? Am impresia că în toată această istorie acest concept e fâlfâit aiurea, în lipsa altor argumente plauzibile. Dacă se are în vedere mult trâmbiţata autenticitate, atunci sărmana doamnă o fi îmbătrânit deja de când face sluj la zeii pământeni ai literaturii şi muzicii! Dar pentru a nu ne complica prea mult cu istoria, din câte ştiu eu, cel puţin de la postmodernism încoace „autenticitatea” e cel mai vehiculat termen din tot instrumentarul criticilor de artă.

Îmi pare cu totul lipsit de discernământ să-i amesteci pe Hegel, Derrida, Gross şi pe alţi gânditori universali în toate aceste tertipuri de moment, cu pretenţii culturale. E un gest de impietate să analizezi, prin prismă filosofică (vehiculând idei la care s-a muncit zeci de ani), o creaţie „de mâna a doua”, scoasă la iveală în câteva momente.

Oricâte belele mi-aş lua pe cap de aici înainte, pot să spun că experimentul a mers. Chiar dacă „Imnul...” nu va ajunge în marea finală a concursului, cu toate şansele sau neşansele pe care i le va acorda publicul. Specialiştii în comunicare, regizorii, filosofii, ziariştii, altfel spus, toţi „fabricanţii de stele” care s-au implicat cu mare entuziasm şi cu întreg bagajul lor de cunoştinţe în această campanie şi-au făcut bine meseria. Nu ai cum să le reproşezi lipsa de profesionalism. Pe alocuri au făcut chiar exces de zel. Probabil a fost un bun prilej şi pentru ei de a se face cunoscuţi lumii. Iar la sfârşitul acestui an nu este exclus să-l vedem pe Pavel Turcu în rândul celor mai influenţi moldoveni, alături de Vlad Filat sau de Dorin Chirtoacă. Doar că primul va cânta Imnul Eurovizionului fără nicio emoţie, orbit de lumini şi feerie, iar bieţii politicieni nu ştiu dacă şi atunci vor putea „primi relaxare” (sintagma din versurile melodiei), apăsaţi de grijile ţării .

Ni se spune că aşa a ajuns pe culmi şi Pavel Stratan, mai apoi aburcând-o şi pe fiică-sa. La început ignorat sau contestat de majoritatea oamenilor, dar acum cine mai îndrăzneşte să atenteze la celebritatea lui? Mă întreb şi eu: de ce nimeni nu-şi asumă curajul să spună că talentul lui Stratan a rămas cam acolo de unde a pornit. Când a văzut el însuşi că bate pasul pe loc, a hotărât să sacrifice vocea fragedă a micuţei Cleopatra care, probabil, va cânta la maturitate doar cântece de adormit copiii sau nu va cânta deloc. Dar să nu uităm că Pavel Stratan s-a lansat în muzică cu ceva mai mult de o piesă, reuşind cumva să-şi mai diversifice repertoriul, dacă nu melodia, cel puţin textul (sau poate invers).

În ceea ce-l priveşte pe Pavel Turcu, mă gândesc de câte ori poate să asculte omul un imn, fie şi al Eurovizionului? De câte ori ascultaţi acum, domnilor suporteri, imnul Uniunii Sovietice? Sau măcar pe cel al şcolii, liceului unde aţi învăţat?

Cred că de la 1990 încoace am râs suficient pe seama ignoranţei şi sechelelor noastre comuniste, dar se pare că fără niciun folos. Vorbim în continuare o limbă română incorectă, îmbâcsită cu rusisme şi cu grave calchieri din aceeaşi limbă rusă şi, culmea neruşinării! ne mândrim cu felul ăsta al nostru „special” de a fi. Nivelul cultural la care suntem astăzi nu e într-atât de ridicat, ca să credem că a venit momentul să coborâm ştacheta.

De aceea, visul meu, spre deosebire de cel al lui Pavel Turcu, e ceva mai modest: aş vrea mai mult respect faţă de tot ceea ce înseamnă cultură în adevăratul sens al cuvântului. În acest context, mi-ar plăcea să-i văd pe susţinătorii agentului de pază la fel de implicaţi şi în campanii de susţinere a lecturii, promovând cărţi sau idei originale, sprijinindu-i în acest mod şi pe autorii lor demni de toată atenţia noastră. ■

Planeta Moldova. *Nekrotitanium (cyberpunk moldovenesc).* Ilustraţii de Roman Tolici, Editura Cartier, 2010.

„Planeta Moldova e de departe cel mai reuşit experiment literar, popcultural, cum vreţi să-i spuneţi al ultimilor 10 ani. Au găsit formula de a face critică socială, fără ca ascultătorul sau cititorul să caşte plictisit.
Am dat ca nesimţitul copypaste dintr-o carte care pare să merite toată promovarea din lume: „Nekrotitanium”, de Planeta Moldova (Mitoş Micleuşanu şi Florin Braghiş), cu desene de Roman Tolici.”
Costi Rogozanu, februarie 2010,
http://www.voxpublica.realitatea.net

Revista *Contrafort* poate fi procurată (inclusiv numere mai vechi) la librăria “Pro Noi/Luceafărul” de la parterul Uniunii Scriitorilor din Moldova (str. 31 August nr. 98. Telefon 237541) şi la sediul redacţiei.

Contrafort

Editori:
*** Institutul Cultural Român**
*** “Contrafort” SRL**

Director: **Vasile Gârneţ**
Redactor şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociaţi:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreţia Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu, Alex Cosmescu
Procesare computerizată:
Vitalie Eşanu
Culegere texte: Ana Druţă
Corector: Valentina Solovei

Adresa pentru corespondenţă:
2012, Chişinău,
Bd. Ştefan cel Mare 134,
Oficiul poştal 12,
Căsuţa poştală nr. 155

Sediul redacţiei Contrafort:
str. 31 august, nr. 98,
Chişinău, Republica Moldova,
tel./fax 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicaţie înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor şi ilustraţiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacţiei.

◆

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Materialele nu trebuie să depăşească trei pagini, dactilografiate la două rânduri, sau 7000 semne la calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează şi nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conţinutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia şi România să expedieze pe **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei exemplare din cărţile nou-apărute, pentru a fi prezentate şi recenzate. Invitaţia este valabilă şi pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
3 luni - 15 lei;
6 luni - 30 lei;
12 luni - 60 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 1000 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 20 000
Tipărit la tipografia “Prag-3”,
str. Petricani nr. 94,
tel. 23 79 56. Com. 334

Vitalie Ciobanu

Justiţia ca şansă a libertăţii

De câteva luni de zile, Republica Moldova respiră mai liber. Nu ne mai temem că vom fi „umflaţi” direct din stradă pentru că vorbim româneşte fără accent rusesc – cum ai păţit-o tinerii şi tinerele din 7 aprilie, umiliţi, snopiţi în bătăi în comisariatele de poliţie. Dimpotrivă: sunt scoase ultimele bucăţi de sârmă ghimpată instalate de sovietici de-a lungul Prutului („zidul din interiorul aceluiaşi lagăr”), în curând sute de mii de basarabeni care locuiesc în regiunea de frontieră vor putea călători în România pe o rază de până la 50 de km, fără vize, ceea ce înseamnă că vor avea posibilitatea să-şi sporească veniturile şi să-şi viziteze, nestingheriţi, copiii aflaţi la studii. Instituţia publică a audiovizualului are o nouă conducere, democratică, şi ne aşteptăm ca tabuurile ideologice şi „listele negre” de la Compania „Teleradio-Moldova” să dispară, să vedem emisiuni curajoase, profesioniste, dezbateri pe teme de mare actualitate – pe scurt, să avem o televiziune în slujba cetăţeanului, nu a puternicilor zilei. Vizita preşedintelui Băsescu în zilele de 27-28 ianuarie, în Basarabia, desfăşurată într-un climat de entuziasm popular, a relansat relaţiile moldo-române, îngheţate sub regimul Voronin: Bucureştiul a promis cetăţenie română în procedură simplificată, investiţii generoase în infrastructura şcolară din Basarabia, interconectarea sistemelor energetice, ecartament european pentru calea ferată, semnarea unui protocol în domeniul educaţiei şi a unui Acord de parteneriat în numele integrării europene a Republicii Moldova... Aşteptăm, de asemenea, lansarea unor televiziuni de ştiri în limba română cu capital privat, românesc şi german.

Avem în sfârşit şi noi o Comisie prezidenţială care va studia odiosul regim comunist totalitar, după modelul altor ţări din fostul bloc sovietic: dovezile şi concluziile sale ar trebui să producă un scurtcircuit în conştiinţa publică, vindecându-i pe concetăţenii noştri de iluzii păgubitoare şi aducându-i cu faţa spre Adevăr. Pe Voronin, Tkaciuk, Papuc şi alte „embleme” ale fostului regim îi vedem mai mult pe la Procuratură, unde sunt întrebaţi despre faptele lor vitejeşti din 7 aprilie. Săptămâna trecuta am mai avut o „epifanie”, cum o dată la o mie de ani: mult iubitul şi mult prea bogatul fiu al şefului PCRM a fost chemat la Centrul Anticorupţie să dea explicaţii pentru felul cum a reuşit să cheltuiască peste 60 de milioane de lei (circa 8 mil. de dolari), în doi ani, de pe card-urile sale personale – bani ce nu apar în declaraţiile sale de venit: va fi cercetat, s-a spus, pentru evaziune fiscală şi spălare de bani (e drept, rămâne de văzut cât de mare va fi curajul anchetatorilor).

Ştim că nu toate promisiunile electorale vor fi materializate. În politică, din păcate, lucrezi cu „materialul clientului”, nu ajunge doar să îţi declami nobilele principii şi imperisabilele valori (deşi, fără ele, lumea politică şi... lumea în general s-ar transforma într-o cocină), îţi mai trebuie şi mijloace pentru a-ţi realiza ideile, or votul popular din 29 iulie a „emanat” tocmai această formulă, amestecată, nu s-au votat „steagurile purităţii” – după opt ani de minciună şi crâncenă manipulare –, dar să ne gândim în ce „ţară” oribilă am fi trăit azi, dacă nu se producea această schimbare, cu toate jumătăţile ei de măsură şi cu bâlbele inerente...

Cu tot optimismul nostru bine temperat, marea problemă este dacă vom avea suficient timp, suficient răgaz istoric pentru a face ireversibilă înfrângerea comuniştilor ortodocşi şi a orientării toxice, pro-ruseşti, în Moldova. În condiţiile unor alegeri parlamentare anticipate, în toamnă, partidele ce compun Alianţa cel mai probabil vor abandona necesara solidaritate şi onestitatea de a împărţi, în mod egal, costurile guvernării, vor intra într-o logică a confruntării. Deja rivalităţile se manifestă mai ales când e vorba – evident – de bani, de veniturile copioase ale anumitor firme aflate în proprietatea unor personaje cu greutate din Coaliţie. Premierul Vlad Filat a declarat război monopolurilor ilegitime din economie, care au anulat legile pieţei şi liberei concurenţe, transformând Moldova în fieful unor clanuri hrăpăreţe... Tensiunile intestine în Alianţă răzbat la suprafaţă înainte ca rezistenţa sistemului la schimbare să fi fost înfrântă, sau poate chiar din cauza aceasta. Sistemul se acomodează, încercând să corupă fragmente din actuala putere. Instituţiile statului sunt sufocate de indivizi care se agaţă de privilegiile lor şi nu ştiu a funcţiona altfel decât prin abuz. Sindromul a devenit o metastază în breasla judecătorilor. Ne-a arătat-o cazul lui Ion Muruianu – preşedintele Curţii Supreme de Justiţie. Acest magistrat învechit în rele urăşte presa, întrucât s-a obişnuit să nu poarte răspundere în faţa opiniei publice, ci doar să execute comenzi politice în procese care au scos din buzunarul cetăţenilor, la CEDO, despăgubiri de milioane de Euro. Culmea este că ex-preşedintele Voronin are numai cuvinte de laudă faţă de numitul judecător. Cum să nu-l elogieze, după serviciile pe care i le-a adus?...

Proiectele coaliţiei de guvernământ, obiectivul însuşi al europenizării ar putea eşua, deoarece nu există garanţia că peisajul politic de după nişte alegeri anticipate se va modifica sensibil faţă de actualul raport de forţe. S-ar putea ca şi PCRM să nu mai calce a doua oară pe greblă, să se arate mult mai conciliant cu nişte prezumptivi aliaţi, înţelegând că e mai cuminte să împarţi puterea cu cineva decât să nu o ai deloc... De ce nu ar înţelege acelaşi lucru partidele din actuala Coaliţie democratică?

Există o singură posibilitate, pentru ca păstrarea Alianţei pentru Integrare Europeană să nu dea senzaţia unui compromis dezagreabil, făcut exclusiv sub presiunea unei eventuale revanşe comuniste: aflarea adevărului despre 7 aprilie (ca să nu mai vorbim despre celelalte „dosare” ale guvernării Voronin). Un partid asupra căruia nu va mai exista nici o îndoială că a avut un comportament terorist în raport cu propriii cetăţeni nu va mai scăpa de oprobriul public şi, respectiv, de o catastrofă electorală. A spus-o foarte clar Monica Macovei, ex-ministrul Justiţiei din România, copreşedinta Comitetului interparlamentar Uniunea Europeană - Republica Moldova: „cetăţenii nu vă vor ierta, dacă nu le veţi spune adevărul”. *Nu-ţi trebuie credite de milioane de euro ca să faci dreptate în ţară*. E suficient să ai voinţă politică. Spre exemplu, scrie presa, Artur Reşetnicov, fostul şef al Serviciului de Informaţii şi Securitate de la Chişinău, a distrus probe cu privire la acţiunile instituţiilor de forţă în ziua de 7 aprilie şi în zilele ce au urmat. Ei bine, faptul în sine, *distrugerea de probe*, despre care am auzit că este la curent şi Procuratura Generală, nu înseamnă „delict penal”? Nu există articole de lege pentru acest gen de infracţiuni?...

Dacă nu se va face lumină asupra fostei guvernări comuniste, dacă nu vor fi traşi la răspundere potentaţii care au comis crime împotriva acestui popor, Basarabia va rămâne obiectul unui troc politic, va sta pe nisipuri mişcătoare, va depinde mereu de alianţe ad-hoc şi de conjuncturi imposibil de controlat. Ne place „opereta” asta, încă nu ne-am săturat? Mai avem o viaţă la dispoziţie? ■

Dezbateri „Contrafort”

Comisia de studiere a regimului comunist totalitar din Republica Moldova

În ianuarie 2010, printr-un decret al preşedintelui interimar Mihai Ghimpu, a fost înfiinţată *Comisia de studiere şi apreciere a regimului comunist totalitar din Republica Moldova*, care are misiunea să elaboreze, până în luna iunie a. c., un studiu, o culegere de documente şi un raport analitic de evaluare istorică şi politico-juridică a totalitarismului roşu pe meleagurile noastre. Preşedinte al *Comisiei* a fost desemnat istoricul Gheorghe Cojocaru.

Este o iniţiativă curajoasă, salutară şi foarte necesară, dacă luăm în consideraţie faptul că în ciuda a numeroase cercetări, monografii şi documente, care alcătuiesc un „probatoriu” copleşitor asupra crimelor sistemului inventat de Lenin şi Stalin, în Republica Moldova independentă nu a avut loc o decomunizare reală. În pofida schimbării politice la vârf, instituţiile publice chiftesc de funcţionari cu mentalităţi comuniste, blocând orice proiect de reformă şi europenizare. Decretul de constituire a *Comisiei* a provocat un val de vociferări în presa pro-comunistă de la Chişinău, ai cărei patroni îşi văd afectată baza ideologică a influenţei şi... veniturilor lor. Pe de altă parte, structura *Comisiei Cojocaru* a trezit o seamă de dubii în mediile democratice. Există comentatori care s-au întrebat dacă atragerea unor istorici de o anumită vârstă (oricât de notabilă a fost activitatea acestora în beneficiul cauzei naţionale după 1989) – foşti membri ai PCUS, persoane implicate în propaganda comunistă a epocii –, nu va afecta „puritatea morală” a întregului demers. Este, de altfel, şi unul din reproşurile aduse, în mod ipocrit, *Comisiei Cojocaru* din partea celor care, în realitate, se opun denunţării regimului comunist şi reclamă o pretinsă „vânătoare de vrăjitoare”. O altă chestiune ce nu a fost pe deplin lămurită este accesul la arhivele sovietice şi ale fostului KGB. Nu este clar, de asemenea, dacă va fi supusă analizei şi perioada recentă a guvernării PCRM – partidul care nu numai în vorbe, dar şi în fapte a demonstrat că este un demn urmaş al comunismului sovietic în Basarabia.

Am decis să iniţiem o dezbatere în *Contrafort*, prilejuită de înfiinţarea *Comisiei de studiere şi apreciere a regimului comunist în Republica Moldova*. Şi prima persoană căreia am dorit să îi adresăm nişte întrebări a fost Gheorghe Cojocaru, preşedintele *Comisiei*, însă domnia sa ne-a dat de înţeles că, momentan, ar prefera să nu se pronunţe. Va putea să o facă într-un număr viitor al revistei. Deocamdată, vă propunem opiniile altor tineri istorici, membri ai *Comisiei*: Igor Caşu, Andrei Cuşco şi Petru Negură – absolvenţi ai unor prestigioase universităţi din România şi din Europa Occidentală, cunoscuţi şi apreciaţi deja în mediile academice, cărora le mulţumim că au acceptat invitaţia noastră. Precizăm că cei trei exprimă puncte de vedere personale, care nu angajează neapărat viziunea întregii Comisii. Rămânem deschişi şi altor opinii pe această temă. (**vit.c.**)

Citiţi răspunsurile celor trei istorici în paginile care urmează.

CARTE ROMÂNEASCĂ LA ZI
Librăriile CARTIER

Casa Cărţii,
bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chişinău.
Tel./fax: 34 64 61. E-mail: casacartii@cartier.md

Librăria din Centru,
bd. Ştefan cel Mare, nr. 126, Chişinău.
Tel.: 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. Bucureşti, nr. 68, Chişinău.
Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria 9,
str. Puşkin, nr. 9, Chişinău.
Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Vărul Shakespeare,
str. Ciusev, nr. 113, Chişinău.
Tel.: 23 21 22. E-mail: librariavs@cartier.md

www.cartier.md

Igor Caşu: **„Nu poţi să avansezi spre europenizare fără o voinţă fermă de distanţare de crimele şi încălcările flagrante ale dreptului omului din perioada sovietică”**

- Igor Caşu, ai avut experienţa redactării capitolului despre Basarabia din Raportul Comisiei Tismăneanu. Cum vei proceda, vei folosi materialul acumulat prima dată, vei păstra şi vei transfera „spiritul” acelui capitol basarabean în Raportul pe care îl va redacta Comisia Cojocaru?

- Am avut onoarea deosebită să reprezint istoriografia basarabeană în Raportul Comisiei pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, condusă de profesorul Vladimir Tismăneanu. În acelaşi timp aş vrea să spun că eu nu am făcut atunci în linii mari decât să adun cele mai importante contribuţii ale istoricilor de la Chişinău la problematica legată de crimele regimului comunist sovietic în fosta RSS Moldovenească. Partea inedită a efortului meu – în sensul punerii în circulaţie a unor documente noi – a fost minimă, întrucât atunci, în 2006, arhivele noastre erau puţin accesibile şi, în plus, am redactat textul la Geneva, unde mă aflam într-o stagiune de cercetare (aveam cu mine arhiva mea electronică şi consultarea surselor publicate la noi nu a fost o problemă). În acest sens, misiunea mea a fost aceea de a sintetiza ceea ce era mai mult sau mai puţin cunoscut legat de subiect şi să încerc să redau materialul cât se poate de coerent şi comprehensibil atât pentru cititorul din România, cât şi pentru cel din Republica Moldova. Cât am reuşit din cele propuse rămâne să decidă fiecare în parte. Prezenţa mea în Elveţia în momentul finalizării textului care avea să fie inclus în Raportul Tismăneanu a fost însă unul benefic din perspectiva faptului că am putut avea acces astfel la o serie de publicaţii ale istoricilor occidentali cu renume în tematica comunismului, dar şi la colecţii de documente publicate la Moscova de către istoricii ruşi şi care cuprindeau referinţe şi la represiunile politice din RSSM. Vă dau doar un simplu exemplu: la biblioteca Universităţii din Geneva am avut posibilitatea să lucrez cu cele 7 volume a câte aproape o mie de pagini fiecare, consacrate Gulagului stalinist (*Istoriia stalinskogo Gulaga*, Moscova, 2004). Din câte cunosc, nici o bibliotecă din Chişinău încă nu le-a procurat la şase ani de la publicarea lor! Am avut fericita ocazie să le cumpăr de la Moscova în vara anului 2008 şi le folosesc la facultate cu studenţii mei.

Ceea ce ne propunem noi în cadrul Comisiei de la Chişinău este incomensurabil în raport cu textul contribuţiei mele modeste la Raportul CADCR. Pe de o parte, el conţine referiri la multiple aspecte represive ale regimului comunist sovietic, precum foamete şi deportări, atât în anii 1930 în RASSM, cât şi în RSSM după 1944, alte forme de reprimare politică, inclusiv cu referire la perioada poststalinistă. Acolo am articulat de altfel şi una din ideile care va servi ca un „fir roşu” pentru Raportul Comisiei Cojocaru, anume faptul că există continuitate între epoca stalinistă şi ceea ce a urmat, diferenţele fiind mai mult de amploare şi de metode utilizate şi nu de esenţă. Am vorbit acolo şi de rezistenţă, de reabilitarea victimelor comunismului din Republica Moldova şi am făcut o estimare a numărului total al victimelor regimului comunist sovietic în fosta RSS Moldovenească. Volumul Raportului preconizat al Comisiei de la Chişinău – de circa 400-500 de pagini – componenţa Comisiei, precum şi accesul (aproape) nelimitat la arhivele locale ne va permite să alcătuim o lucrare colectivă care va oferi un tablou foarte detaliat şi sperăm bine documentat al celor mai importante forme de represiune din teritoriul basarabean şi transnistrean din componenţa actuală a Republicii Moldova.

- În general vorbind, pentru a vă fundamenta activitatea, veţi face o conexiune cu Raportul de condamnare a comunismului din România, cu documente similare adoptate şi în alte ţări foste comuniste, înscriindu-vă astfel într-un proces mai amplu, internaţional, capabil să producă o sentinţă acceptată la nivelul Uniunii Europene asupra regimului comunist?

- Chiar decretul preşedintelui interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, din 14 ianuarie 2010, face referire la documente europene cu privire la necesitatea studierii comunismului şi condamnării crimelor regimurilor totalitare. La elaborarea Raportului Comisiei de la Chişinău vom ţine cont de realizările Comisiei similare de la Bucureşti şi vom încerca să evităm anumite aspecte care au stârnit polemici în rândurile istoricilor. Vom încerca, de asemenea, să folosim experienţa altor state din spaţiul postcomunist care au realizat rapoarte similare sau au publicat o serie de volume cu privire la crimele dictaturilor comuniste. Mă refer aici, în primul rând, la experienţa Ţărilor Baltice. În acest sens, Estonia a fost prima ţară din spaţiul postsovietic care a creat o comisie pentru studierea consecinţelor ocupaţiei sovietice, dar şi naziste, încă în 1992. Comisia de la Tallinn a activat 15 ani, raportul fiind încheiat abia în 2005, după accederea Estoniei în Uniunea Europeană. Ceea ce este foarte clar din aceste exemple, fie că a fost vorba de comisii prezidenţiale sau eforturi conjugate la nivel neoficial ale istoricilor din ţările Europei Centrale şi de Est, este că nu poţi să declari obiectivul integrării în Uniunea Europeană şi să închizi arhivele în aşa fel, încât accesul la cunoaşterea trecutului comunist să fie ţinut sub lacăt. Mai mult, traseul parcurs de Ţările Baltice – pentru a invoca foste republici sovietice cu care ne sincronizaserăm la un moment dat, în 1989-1990, în ceea ce priveşte valul de democratizare şi renaştere naţională – arată în mod foarte evident că nu poţi să avansezi pe calea spre europenizare, fără o voinţă fermă de distanţare de crimele şi încălcările flagrante ale dreptului omului din perioada sovietică, dar şi de spaţiul care ne-a rupt de Europa şi de valorile adevărate. O societate care nu trece prin această psihanaliză colectivă, dacă pot să mă exprim astfel, de recuperare a unei gândiri arestate decenii la rând, un stat care nu recunoaşte crimele făptuite de un regim de ocupaţie faţă de cetăţeni inocenţi care şi-au pierdut viaţa prin tortură şi execuţii sumare, deportări sau înfometare, nu poate decât sta pe loc. Este exact situaţia în care neam pomenit noi, cei din Republica Moldova, în ultimii 20 de ani, de la 1990 încoace. Noi am deschis ochii şi am înţeles clar acest lucru abia la capătul celor două mandate ale guvernării PCRM, din 2001 până în 2009, în care neam simţit hărţuiţi zi de zi. Or, cetăţenii moldoveni au realizat că de la cochetarea cu ideologia comunistă, fluturată de regimul voroninist la început parcă în mod inocent, şi până la tentaţia de a utiliza prin reflex practici ale trecutului totalitar – nu este decât un pas. Ziua de 7 aprilie 2009 a fost din acest punct de vedere istorică, este ziua când moldovenii au căpătat o a doua şansă de a scăpa, odată şi pentru totdeauna, de himera comunistă, de un trecut care parcă nu mai trecea, pentru a invoca o expresie a unui istoric german.

- Ştim că ai studiat problema Holocaustului din Basarabia. Deşi subiectul este legat mai mult de fascism şi legionarism, crezi că pot fi găsite probe care să certifice politicile antisemite şi xenofobe ale regimului comunist? Faptul că românilor basarabeni li s-a interzis identitatea naţională, în perioada postbelică, poate fi calificat drept politică xenofobă, de genocid cultural la adresa unui popor – campanie de asimilare care a mers mână în mână cu genocidul fizic?

- Unele critici, venite mai ales dinspre zona PCRM, dar şi din cea a intelectualilor rusolingvi şi, se pare, liberali de la Chişinău, au invocat faptul că pentru a fi credibilă şi legitimă, Comisia creată de preşedintele interimar Ghimpu şi susţinută, solidar, de celelalte componente ale Alianţei pentru Integrare Europeană – trebuie să studieze comunismul împreună cu Holocaustul. La prima vedere, este vorba de un argument foarte serios şi care trebuie acceptat fără discuţie. Acest lucru însă era valabil şi putea fi invocat până acum câţiva ani. Din moment însă ce România şi-a asumat ca stat şi a condamnat atrocităţile comise împotriva populaţiei evreieşti în timpul celui de-al doilea război mondial prin Raportul Comisiei Wiesel din 2004, aserţiunea de a studia Holocaustul în paralel cu Gulagul nu mai este atât de imperativă. Cu alte cuvinte, România actuală şi-a asumat crimele regimului antonescian, inclusiv cele comise în teritoriul basarabean care era parte a României de atunci, precum şi din spaţiul dintre Bug şi Nistru, administrat de Bucureşti între 1941 şi 1944. Mai ales că Raportul Comisiei Wiesel a scos în vileag şi partea de responsabilitate care revine unor segmente ale populaţiei basarabene, etnici români, dar nu numai, în maltratarea sau asasinarea evreilor. Or, problema care se pune aici este ca şi Rusia, ca ţară moştenitoare de drept a Uniunii Sovietice, a regimului stalinist inclusiv, să recunoască şi să-şi asume crimele comunismului din fostul spaţiu sovietic, în cazul de faţă din teritoriul actualei Republici Moldova. Acest lucru însă nu se va întâmpla niciodată, în orice caz nu atâta timp cât la Moscova vor guverna elite care văd în Occident un pericol la adresa existenţei lor.

Comisia Cojocaru a identificat deja documente concludente care arată că statul sovietic a promovat o politică de discriminare şi alteori în mod cert de natură genocidară faţă de populaţia moldoveană, indiferent de afilierea ei etnică. Pe lângă majoritatea românească locală, evreii, de exemplu, dar şi alte minorităţi, au fost supuşi deportărilor. Cartea Memoriei, coordonată de doamna Elena Postică, în care sunt incluse numele a cca 80 de mii de victime ale regimului comunist sovietic, stă mărturie elocventă în acest sens. Noi, membrii Comisiei de studiere a comunismului, am depistat în arhive şi alte documente care atestă promovarea, mai mult sau mai puţin pronunţată, în dependenţă de perioadă, a unor politici antisemite. De exemplu, la începutul anilor 1980, la Institutul de Istorie exista o organizaţie ce grupa istoricii de origine evreiască – intelectuali care se revoltau împotriva politicii antisemite a Moscovei în timp ce, spuneau ei, unul dintre oamenii-cheie care au înfăptuit revoluţia din Octombrie, alături de Lenin, a fost evreul Troţki!

Referitor la populaţia majoritară românească, regimul sovietic a promovat o politică nu mai puţin discriminatorie şi pe alocuri de-a dreptul genocidară. O capcană pe care noi, cei din Comisie, o vom evita este cea care se referă la cine a suferit mai mult, moldovenii de origine etnică românească, sau minorităţile naţionale – ucraineni, ruşi, găgăuzi, bulgari, evrei etc. Spuneam că este o întrebare-capcană, pentru că, dacă admitem legitimitatea acestei interogaţii, riscăm să alunecăm într-o competiţie neavenită şi, mai mult, susceptibilă de a provoca animozităţi profunde în societatea noastră. O competiţie a victimelor. În acelaşi timp, această grijă pentru acurateţe şi corectitudine nu trebuie să ne împiedice să spunem foarte clar lucrurilor pe nume. De pildă, că moldovenii români aveau încă un cap de acuzare în plus la cele, de obicei, întâlnite în cazul cetăţenilor de alte etnii din republică: simpla exprimare a identităţii lor naţionale în versiunea moldovenească admisă oficial chiar de regim, nemaivorbind de versiunea pan-românească, era văzută ca pericol la integritatea statului sovietic şi era pasibilă de represiune dură. Or, este adevărat că Moscova considera naţionalismul velicorus un pericol la fel de important ca şi naţionalismul local, moldovenesc-românesc în cazul nostru. Dar este la fel de adevărat că cei din a doua categorie au fost pedepsiţi foarte aspru de fiecare dată, foarte des prin deportare sau uneori chiar cu moartea, în schimb, nu cunoaştem cazuri similare de pedepsire a celor care se făceau vinovaţi de exprimarea şovinismului, naţionalismului rusesc. ▣

Interviuri realizate de Vasile Gârneţ şi Vitalie Ciobanu

Andrei Cuşco: **„Şansa practică pe care o oferă munca în cadrul Comisiei oricărui istoric este accesul neîngrădit la arhive şi desecretizarea urgentă şi totală a acestora”**

- Andrei Cuşco, te-ai aşteptat să fii invitat să participi în Comisia de cercetare şi apreciere a regimului comunist din Moldova? Ce şanse oferă o asemenea muncă unui istoric tânăr? Crezi că vei reuşi să îţi susţii punctul de vedere într-o structură ce cuprinde atâtea personalităţi cu merite şi biografii bogate (poate prea bogate, prea „încărcate”, adesea)?

- Ar trebui să recunosc că invitaţia de a face parte din Comisie a fost destul de neaşteptată pentru mine, din mai multe puncte de vedere. În primul rând, este vorba de domeniul meu de specializare şi de tematica cercetărilor mele de până acum, care nu au o conexiune directă cu problemele aflate în vizorul Comisiei. Pe de altă parte, ar fi nedrept să spun că a fost o surpriză totală. Perioada comunistă nu îmi este străină, nici în sens biografic (memoria „traumatică” a familiei), nici în unul strict academic. Preocupările mele pentru problematica identitară din spaţiul basarabean mă îndreptau, inevitabil, şi spre proiectele sovietice de „construcţie naţională” (am şi scris câte ceva despre îmbinarea elementelor utopice şi pragmatice în cazul RASSM), iar dezbaterile publice privind „politica memoriei” din Europa de Est, după 1991, reprezintă un alt subiect fascinant pentru mine în ultimii ani. Preferinţa mea personală ar fi fost, mai curând, să fiu cooptat în calitate de expert sau consultant (în acest sens, structura pe „două paliere” a „Comisiei Tismăneanu” ar fi putut servi drept un model bine venit şi pentru Comisia noastră). Consider că membrii titulari ai Comisiei ar trebui să fie specialişti notorii în domeniu sau persoane care au *trăit*, efectiv, experienţa comunismului sovietic.

Aici aş vrea să punctez câteva aspecte, aş spune eu, dilematice ale unui demers public de acest fel. Mai întâi, este vorba de dimensiunea morală şi justiţiară. Este dificil pentru o persoană de vârsta mea să „împace” probitatea şi echidistanţa academică cu postura (fie şi implicită) de judecător şi/sau arbitru al unei perioade atât de complexe şi, în mare măsură, tragice din istoria noastră recentă. Vladimir Tismăneanu vorbea, la un moment dat, despre necesitatea de a ne „reprima mânia” în raport cu ceea ce s-a întâmplat, de a „distinge între poziţia de analist şi poziţia de judecător” (*Refuzul de a uita*, p. 187). Este mai mult decât o chestiune academică, este şi una existenţială. Recunosc că, deseori, îmi este foarte greu să îmbin cele două ipostaze, şi chiar mă întreb dacă aş putea să o fac. Revin la întrebarea generală: poate (şi trebuie) istoricul să fie şi judecător? Am profunda convingere că avem dreptul la opinie, ca intelectuali publici, dar nu şi dreptul de a judeca, în postura de istorici. Raportul Comisiei nu trebuie, în nici un caz, să fie un simplu rechizitoriu la adresa regimului, chiar dacă înţeleg perfect şi motivaţia opiniilor contrare. Altfel, riscăm să intrăm în aceeaşi logică bolşevică pe care vrem să o deconstruim. Este, poate, un exces de spirit critic din partea mea, dar aş fi ipocrit dacă aş nega că diferenţa generaţională îşi spune cuvântul. Este firesc ca activitatea Comisiei să provoace polemici aprinse în sfera publică şi, uneori, chiar atacuri la persoană, imunde şi grosiere (mă refer, în speţă, la „linşarea mediatică” a „Comisiei Tismăneanu” din România sau la atacurile caustice şi provocatoare lansate, recent, de Mark Tkaciuk la adresa unor membri ai Comisiei). Pe de altă parte, mă îngrijorează la fel de mult încercarea unor forţe „ultra-patriotice” să folosească, fie şi indirect, Comisia ca instrument de răfuială politică cu adversarii, sau declaraţii păguboase de tipul celei a liderului PNL, care acuza o parte a membrilor Comisiei de promovarea unei „false linii moderate”, care ar contribui la „camuflarea” practicilor nedemocratice ale guvernării PCRM. Trebuie să vorbim tranşant despre continuităţile dintre perioada sovietică şi cea postsovietică atunci când este cazul, însă Comisia nu este un tribunal sau o instanţă de judecată care să condamne, ea însăşi, regimul comunist, nici o „inchiziţie” care să demonizeze actorii politici actuali din RM. Sarcina Comisiei este să furnizeze analize riguroase şi bine documentate care ar putea servi ca *punct de pornire* pentru o apreciere juridică a esenţei şi consecinţelor regimului comunist sovietic pe teritoriul RSSM. Din acest unghi privind lucrurile, componenţa „eclectică” a Comisiei este o problemă şi, sigur, există diferenţe (uneori majore) de aprecieri şi perspectivă (ca să dau doar un singur exemplu, domeniul „politicii naţionale” sau natura „colonială” a regimului sovietic sunt subiecte destul de controversate în interiorul Comisiei).

Nu aş vrea însă să se înţeleagă că activitatea noastră este un fel de *zero-sum game*. Experienţa, bagajul cultural şi temperamentele pot fi foarte diferite, însă este esenţial să ajungem la un compromis în punctele centrale ale argumentului, şi cred că există şanse reale să facem acest lucru, atâta timp cât ne vom ghida de onestitate academică, bună-credinţă şi principii metodologice clare. În acest sens, nu poate fi vorba de „tabere” sau „conflict de generaţii”, cu condiţia să păstrăm un spirit al discuţiei deschise şi tolerante. Şansa practică (o şansă unică!) pe care o oferă munca în cadrul Comisiei oricărui istoric (tânăr sau nu) este accesul neîngrădit la arhive şi desecretizarea urgentă şi totală a acestora. În lipsa acestei premise, nu are rost să vorbim despre vreun impact al Comisiei, în general. Accesul la arhivele tuturor instituţiilor regimului (inclusiv ale organelor poliţiei politice NKVD/MGB/KGB) este o condiţie *sine qua non* pentru primii paşi de asanare a spiritului public în RM. O astfel de recomandare se va regăsi, fără îndoială, printre sugestiile finale ale Raportului.

Copii basarabeni într-un lagăr stalinist din Siberia. Imagine din arhiva Muzeului Naţional de Arheologie şi Istorie din Chişinău

- Comisia va formula în Raportul final şi anumite sugestii care să producă efecte juridice? Ne gândim la adoptarea unor legi ale lustraţiei şi accesului la dosarele poliţiei politice (după modelul altor state foste comuniste) care să asigure o *decomunizare reală* a societăţii basarabene? Asta pentru ca munca voastră să nu rămână un efort salutar dar singular, o notă bibliografică între multe altele, ci să aibă impact şi asupra conştiinţei publice din Moldova?

- Aş vrea să fac o distincţie (care mi se pare fundamentală) între desecretizarea arhivelor KGB şi adoptarea, eventuală, a unei legi a lustraţiei. O astfel de iniţiativă ar fi fost extrem de salutară în primii ani postsovietici, când ar fi avut un efect imediat şi palpabil, atât în privinţa statutului moral al clasei politice, cât şi în privinţa componenţei efective a noilor elite politice. Din diverse motive (continuitatea dintre nomenclatura sovietică şi elitele din perioada post-independenţă, exces de prudenţă, lipsa de interes din partea electoratului, mai curând nostalgic, înţelegeri tacite dintre diversele elemente sau curente politice aflate la guvernare sau alte cauze, pe care le putem doar bănui), acest lucru nu s-a întâmplat. Acolo unde legile lustraţiei au avut succes şi consecinţe imediate (fosta RDG, Cehia), a fost vorba despre o asumare clară şi necondiţionată a rupturii cu trecutul comunist. În alte cazuri (Polonia), unde legea lustraţiei a fost adoptată mai târziu şi avea conotaţii politice abia camuflate (care au dus şi la abuzuri sau proteste din partea unor faimoşi disidenţi anticomunişti ca Lech Walesa sau chiar Adam Michnik), aceasta nu a servit decât la polarizarea societăţii. Din păcate, şi în cazul nostru (sau chiar al României, unde s-a mers mai departe, cel puţin în discutarea acestei teme), este deja prea târziu. S-au ratat toate momentele oportune din trecut. De aceea, nu m-aş grăbi deloc să recomand guvernării actuale sau unor elemente ale acesteia să iniţieze astfel de demersuri.

Lucrurile stau însă cu totul altfel, dacă ne referim la sfera publică sau la o „decomunizare” a spiritului public din RM. Tocmai în aceste domenii Comisia ar putea să-şi aducă o fundamentală contribuţie: o nouă concepţie a educaţiei civice; studierea aprofundată a perioadei comuniste în şcoli; publicarea unor culegeri de documente; organizarea unor evenimente academice cu impact cât mai larg; accesul la mass-media – toate aceste activităţi sunt absolut necesare, chiar indispensabile. Aceste procese pot deveni viabile doar pe termen lung şi doar cu condiţia implicării societăţii civile, a instituţiilor academice şi a unor „formatori de opinie”. Dacă nu va exista o dezbatere deschisă (inclusiv cu participarea exponenţilor stângii politice), toate eforturile noastre vor rămâne fără ecou.

- Veţi folosi ca argumentaţie şi suport teoretic marile nume care s-au consacrat studierii comunismului – Leszek Kołakowski, Alexandr Soljeniţîn, Alexandr Zinoviev, Václav Havel, Vladimir Bukovski, François Furet, Vladimir Tismăneanu, François Thome etc.? Dar şi *Cartea neagră a comunismului*, coordonată de Stéphane Courtois?

- Gradul de „teoretizare” a Raportului Comisiei a provocat dezbateri aprinse în cadrul şedinţelor trecute. Problema noastră de bază este timpul foarte scurt alocat lucrărilor şi prezentării concluziilor. Astfel, a trebuit să alegem între două posibilităţi: fie scrierea unui Raport „academic”, sofisticat, cu o secţiune teoretică extinsă, fie privilegierea laturii „empirice”, bazate pe sinteza cercetărilor existente şi pe explorarea intensă a arhivelor. Se pare că majoritatea membrilor Comisiei înclină spre cea de a doua opţiune (s-a luat în consideraţie şi accesibilitatea lucrării pentru un public cât mai larg şi mai puţin - sau deloc - versat în subtilităţile doctrinare ale marxismului). În consecinţă (şi, parţial, contrar viziunii mele iniţiale), vom comprima la maxim partea „teoretică”. Totuşi, ne vom referi la divergenţa paradigmatică dintre social-democraţie şi marxism-leninism (sau bolşevism) şi vom descrie, lapidar, importanţa şi consecinţele rupturii dintre cele două mari tradiţii ale stângii mondiale. Vom insista, în mod deosebit, asupra persistenţei tradiţiei „stângii antitotalitare”, descrise atât de inspirat de Vladimir Tismăneanu în frumoasele sale eseuri. Este extrem de important să explicăm publicului de la noi că monopolul pe care şi-l arogă curentul comunist asupra moştenirii marxiste este o uzurpare şi o distorsiune conştientă a elementelor creative şi valabile ale marxismului. Dincolo de preferinţele noastre ideologice, vom încerca să accentuăm că marxismul nu este, în nici un caz, egal cu leninismul şi, cu atât mai puţin, cu practica regimului sovietic. *Cartea neagră a comunismului* ne poate servi, în multe privinţe, ca model (am în vedere, în special, secţiunea referitoare la URSS, scrisă de reputatul istoric francez Nicolas Werth), deşi este, pe alocuri, inegală şi controversată. Până la urmă, nu ne propunem doar un bilanţ al crimelor comunismului (deşi este un element extrem de important), ci şi o analiză multilaterală a unui sistem complex, uneori halucinant, dar, câteodată, foarte eficient şi întotdeauna perfid.

■

Petru Negură: **„Îmi voi aduce contribuţia la studierea practicilor de „rezistenţă” ale populaţiei civile (şi ale intelectualilor) faţă de măsurile represive şi opresive aplicate de regimul sovietic”**

- Petru Negură, ai scris o carte, publicată în Franţa, despre activitatea pro-comunistă a scriitorilor din RSS Moldovenească. Vei aprofunda această cercetare în cadrul Comisiei Cojocaru? Pentru că ar fi interesant să vedem şi alte chipuri ale colaboraţionismului, „soldaţi ai partidului” au existat în diferite medii, nu numai în cele cultural-artistice. Vei încerca să extinzi definiţia colaboraţionistului şi la alte grupuri sociale importante?

- Titlul cărţii mele (*Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni şi puterea sovietică în epoca stalinistă*), deşi are o tentă uşor polemică, se vrea revelator asupra comportamentului şi strategiilor adoptate de intelectuali (alături de alte categorii socio-profesionale) sub regimul comunist. Am încercat să depăşesc logica internă a acestei lumi literare, care, atunci ca şi acum, îi califica pe unii drept eroi, iar pe alţii – trădători. În ochii mei, scriitorii (şi în general intelectualii) din perioada sovietică au cîştigat şi pierdut, au colaborat şi rezistat, rînd pe rînd şi deopotrivă. Să nu uităm presiunea la care au fost supuşi aceşti oameni din partea statului (printr-un exerciţiu de imaginaţie, să încercăm să ne închipuim cît de greu era să te sustragi – şi cu atît mai mult să te opui – acestei presiuni). Desigur, mulţi dintre scriitorii pe care i-am studiat au colaborat zelos cu regimul sovietic, din dorinţa de a fi promovaţi în ierarhia instituţională (compensînd uneori deficitul lor în materie de merit literar), pentru a-şi „spăla” nişte „păcate” ale trecutului interbelic sau, unii dintre ei, pur şi simplu din convingere. Cel mai adesea, aceste raţiuni se întrepătrund şi se susţin una pe alta. Am încercat să arăt, pe de altă parte, că unii scriitori moldoveni, cum au fost A. Lupan şi E. Bucov, reputaţi pentru energia cu care au „colaborat” cu regimul sovietic, au manifestat totodată o îndrăzneală şi o fermitate greu de imaginat pentru acel context, negociind cu conducerea de vîrf a partidului din acea vreme pentru recunoaşterea oficială şi valorificarea „moştenirii literare” (alcătuită, cum se ştie, de scriitori în majoritatea lor din dreapta Prutului) şi a limbii literare „moldoveneşti” (care, de la mijlocul anilor 1950, nu se mai deosebea cu nimic de limba română literară, decît prin alfabet) sau pentru a le cere guvernanţilor o reprezentare mai largă a cadrelor de origine autohtonă în sînul instituţiilor publice şi administrative din republică.

Mai ales în unele perioade de „radicalizare” a regimului (de exemplu, la sfîrşitul anilor 1940), dar, într-o oarecare măsură, de-a lungul întregii epoci comuniste, regimul comunist a creat un mecanism de control, selecţie şi promovare a „cadrelor” care favoriza în mod disproporţionat „capitalul politic” în detrimentul meritelor profesionale. Acest fapt a încurajat instaurarea unei „mediocraţii” în sînul instituţiilor publice şi mai cu seamă a celor învestite cu anumite responsabilităţi ideologice (cum erau presa sau uniunile de creaţie).

Din punctul meu de vedere, Comisia n-ar trebui să-şi asume sarcina – de o probitate ştiinţifică îndoielnică şi cu efecte incontrolabile asupra opiniei publice actuale – de a judeca sau a demasca „colaboraţioniştii” regimului sovietic. Comisia şi-ar putea atinge în schimb cu mai mult succes obiectivele anunţate în chiar denumirea ei, dacă ar scoate în vileag aceste mecanisme „perverse” create de sistem care, favorizînd excesiv fiabilitatea politică, încuraja de fapt mediocritatea, relaţiile clientelare şi „lichelismul” birocratic.

În contribuţiile mele la lucrările Comisiei pentru studiere şi apreciere a regimului comunist, încerc să analizez inconsecvenţa şi inconsistenţa unor măsuri cu ambiţii democratizatoare promovate de sistem în anumite perioade, cum a fost, de exemplu, politica de „indigenizare”/ „moldovenizare” din anii 1920-1930 în RASSM (politică de promovare a cadrelor de origine autohtonă şi a limbii „moldoveneşti” în structurile de conducere, măsură reluată mai apoi, cu o mai slabă intensitate, de guvernarea hruşciovistă) sau campania de alfabetizare şi şcolarizare din deceniul postbelic. Totodată, voi contribui la studierea practicilor de „rezistenţă” ale populaţiei civile (şi ale intelectualilor) faţă de anumite măsuri represive şi opresive aplicate de regimul sovietic, mai cu seamă în epoca stalinistă. Voi arăta că reacţiile populaţiei la aceste măsuri (reacţii calificate de unii istorici drept „rezistenţă pasivă” sau, cu referire la intelectualitate, „rezistenţă prin cultură”) au fost în acelaşi timp nişte strategii de subzistenţă (sub aspect economic sau cultural), dar şi încercări de adaptare la sistem (făcîndu-l suportabil). În unele cazuri, aceste acte de „rezistenţă” ţineau loc de anumite forme voalate de negociere cu regimul.

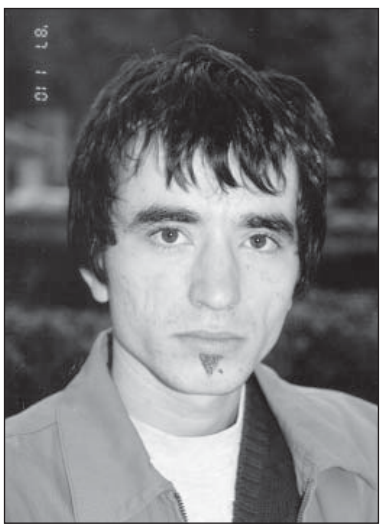

- Există opinia că regimul comunist a fost un „rău importat”, un regim de ocupaţie străină – ceea ce, fără îndoială, nu poate fi negat. Însă dominaţia sa nu ar fi putut fi atât de temeinică şi malignă, dacă nu am fi consemnat, cum spuneam mai devreme, o importantă „contribuţie” autohtonă. Crezi că există pericolul ca Raportul final să dea vina exclusiv pe artizanii alogeni ai comunismului şi să exonereze numeroasele „cozi de topor” indigene, care au servit acest regim?

- Instaurarea regimului comunist în Basarabia, ca şi în alte părţi, nu ar fi fost posibilă fără intervenţia armatei sovietice în iunie 1940. În scurt timp după instalarea sa, autorităţile sovietice au angajat o amplă campanie de persecuţii şi deportări îndreptate împotriva unui număr mare de presupuşi sau potenţiali oponenţi. Totodată, ţin să remarc că instaurarea regimului sovietic şi sovietizarea instituţiilor publice din Basarabia nu ar fi fost atît de rapidă şi durabilă, dacă o parte însemnată a populaţiei civile (cel puţin, grupurile etnice minoritare) nu ar fi fost profund dezamăgită de prestaţia administraţiei româneşti, mai ales după înăsprirea ei în 1938 sau pe durata regimului Antonescu. Ambele administraţii – cea românească şi cea sovietică – au avut în rîndurile populaţiei basarabene susţinători şi oponenţi. Cea mai mare parte a societăţii din Basarabia a preferat totuşi tactica „celor slabi”, a supravieţuirii şi adaptării, atît cu un regim, cît şi cu altul.

Scriitori sovietici moldoveni: Andrei Lupan, Bogdan Istru şi Ion Canna

Există în mod evident opinia, împărtăşită de o parte a istoricilor moldoveni, potrivit căreia regimul sovietic în Moldova s-ar fi bazat în mod exclusiv pe opresiunea exercitată de la centru (Moscova). Desigur, toate deciziile considerate de o anumită importanţă politică erau luate de conducerea Moldovei doar cu acordul Kremlinului. Totuşi, este poate interesant să amintim că atît campaniile represive (jdanovismul, foametea, deportările), cît şi tendinţele de „deradicalizare” a regimului („dezgheţul”, „destalinizarea”) au venit dinspre Centru. Mai mult chiar, şi aici îţi dau dreptate, măsurile represive dictate de Kremlin erau deseori puse în aplicare la faţa locului cu un zel îndoit, în virtutea unui soi de emulaţie provincială, şi, dimpotrivă, semnalele de relativă „liberalizare” lansate tot de Moscova în anumite perioade de uşoară destindere politică erau adesea muşamalizate de elitele (intelectuale şi administrative ale) republicii, fiind văzute probabil ca un factor destabilizator, de natură să le submine autoritatea.

Din punctul meu de vedere, atît externalizarea „vinei” regimului comunist în Moldova (atribuindu-ne rolul – comod – de victimă), cît şi lansarea unei campanii de „vînare a vrăjitoarelor” printr-o aplicare fără discernămînt a lustraţiei (şi care ar risca să degenereze într-un soi de reglare de conturi de esenţă jdanovistă), ar fi la fel de păguboasă pentru societatea noastră, care acum, odată cu instaurarea unei guvernări de orientare democratică, ar putea atinge echilibrul fragil al unei păci civice, singura în stare să asigure cursul ţării noastre spre o reală democratizare şi o dezvoltare economică. Comisia pentru studiere şi apreciere a regimului comunist totalitar în Moldova ar putea contribui la fortificarea acestui curs de democratizare şi modernizare a ţării noastre, dacă ar studia în mod riguros şi nepărtinitor mecanismele politice care au dus la încălcarea flagrantă şi sistematică a drepturilor omului în R(A)SSM şi în Uniunea Sovietică (drepturi ratificate de Convenţia drepturilor omului, la care URSS a fost parte, şi de Constituţia statului sovietic), pentru evitarea pe viitor a unor astfel de derapaje antidemocratice săvîrşite în numele unor principii pretins democratice. Dimpotrivă, condamnarea unilaterală a sistemului comunist (din care, să nu uităm, majoritatea populaţiei moldoveneşti de astăzi a făcut parte, într-un fel sau altul) şi, cu atît mai mult, criminalizarea şi umilirea unei forţe politice actuale (care mai are încă destui susţinători în rîndurile aceleiaşi populaţii) ar conduce la o încrîncenare explozivă a vieţii politice şi la o antagonizare fără precedent a societăţii noastre, situaţie care ne va îndepărta şi mai mult – şi, mă tem, ireversibil – de obiectivele anunţate de democratizare şi integrare europeană, în loc să ne apropie de ele.

- Am văzut, sub guvernarea Voronin, cum au răbufnit cu îndoită putere, „într-o ţară luată separat”, Republica Moldova, propaganda şi miturile sovietice, inclusiv teoria moldovenismului, invadând audiovizualul. De aceea, va fi probabil la fel de important să se asigure protejarea societăţii de ideologia comunistă. Cum vezi un proces de „de-parazitare” a creierelor de microbul totalitarismului, de educaţie a tinerei generaţii? Există numeroase cărţi, studii, o bogată filmografie internaţională care dezvăluie ororile, explică subtilul proces de înfeudare a conştiinţelor sub regim comunist – materiale ce rămân, din păcate, necunoscute publicului moldovean (şi vom cita doar două exemple poloneze: „Gândirea captivă” – faimoasa carte a lui Czesław Miłosz – şi filmul „Katyn” de Andrzej Wajda). Crezi că veţi reuşi să convingeţi factorii politici din Moldova să iniţieze, la scară naţională, o campanie de informare şi cunoaştere asupra comunismului, ca parte a procesului de cultivare a valorilor democratice în societatea basarabeană?

- Propaganda apare acolo unde este instaurat monopolul asupra presei întreţinute din bani publici. Dacă dorim cu adevărat să prevenim proliferarea în societatea noastră pe calea audiovizualului a unor mituri şi teorii ideologice de factură totalitară, va trebui să lucrăm împreună – societatea civilă şi forurile administrative ale statului – la profesionalizarea şi dezangajarea politică a presei publice. Nu vom reuşi niciodată să contribuim la dezvoltarea şi răspîndirea spiritului democratic în societatea noastră (în minţile şi practicile oamenilor care o formează) cîtă vreme o anumită forţă politică (oricare ar fi ea) va încerca să controleze şi să influenţeze presa publică, chiar şi în scopuri zise „democratice” (de exemplu, pentru a „contracara” efectul propagandei comuniste). Dezvoltarea unei gîndiri cu adevărat democratice va fi posibilă atunci cînd toate forţele civice şi politice reprezentative ale societăţii vor avea

(Continuare în pag. 8)

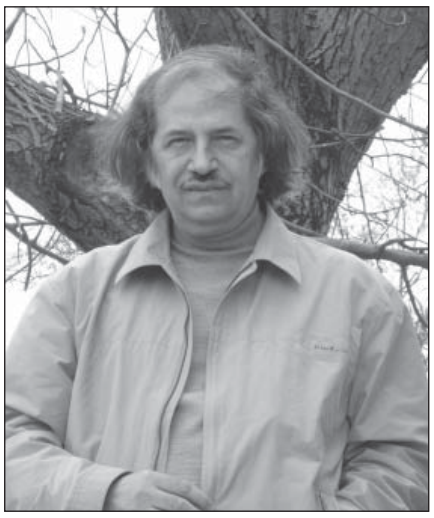

Vasile Romanciuc

Cine te pândeşte din lacrimă?

Ce taină fără cheie... Şi nu pot,
Oricât aş vrea, să-i aflu dezlegare...
E lacrima mai mare ca o mare –
Nu-şi trece nimeni lacrima înot...

Din lacrima pe care-o plângi chiar tu –
Te-ntrebi cu grijă – cine te pândeşte?
Temutul Moby Dick? Un elf? Un peşte?
Ce de enigme între *da* şi *nu*!

Încerci să-i schimbi esenţa supărată?
Zadarnic pui în lacrimă sirop...
Se-ntâmplă, azi, minuni, Sfinte Sisoe?

Oricum, o constatare-adevărată:
E lacrima sămânţă de potop...
O să-mi aprobe, oare, plânsul Noe?

Măştile

Lui Glebus Sainciuc

Obrazele se vând acum la piaţă...
Dar, la ce bun să le mai cumpăraţi?!
Noi suntem noi, acei adevăraţi,
Doar când ne punem măştile pe faţă.

Aşa, nu mai părem nişte rataţi,
Înfumuraţi, zâmbim pe sub mustaţă,
Ne credem împăraţi şi regi pe viaţă,
Şi, huiduiţi, ne credem admiraţi...

Astfel, ajungem clovni desăvârşiţi,
Uităm cine am fost mai înainte,
Ne lustruim cu zel de ipocriţi
Şi-ascundem măşti în gânduri
şi-n cuvinte.

Ce este masca? Masca e un rebus...
O mască te demască, zice Glebus.

De carte înfiat...

Pentru E. L.

Ochiul lucid al Cărţii îmi disecă
Şi îmi traduce gându-nnoitor –
Cartea îmi este înger păzitor.
Eu sunt copilul tău, Bibliotecă.

De Carte înfiat, de ea crescut,
Simt, tainic, glasul Cărţii când mă
cheamă.
Cu drag, îi zic Bibliotecii *mamă*,
Şi pentru ea – sunt sabie şi scut.

Norocul e mereu altundeva,
Dar niciodată nu e prea departe –
Zgârcit cum este, totuşi ne împarte
Câte puţin din avuţia sa...

Când vine ziua norocoasă-a mea,
Aş vrea să cred că m-a visat o carte...

Răscruci

E viaţa noastră, toată, din răscruci –
Din naştere şi până la plecare,
Ne biciuieşte-aceeaşi întrebare:
De unde vii şi încotro te duci?

Mereu, acelaşi viers de-nstrăinare,
Cântat mereu de-mbătrâniţii cuci...
Zadarnic invocăm: „Luci, soare, luci!" –
Căci soarele e surd şi nu răsare.

Ori poate-a răsărit, prealuminat,
Dar nu se-arată ochiului blazat,
Care-a uitat de mult unde e cerul?

În schimb, Vicleanul ni se-arată-n prag
Şi zice că ni-i frate bun şi drag –
Şi ne împarte pâinea cu hangerul...

În ţara asta Gulliver n-a fost...

În ţara asta Gulliver n-a fost,
Dar ţara asta-i un roman de Swift –
Prea serios ca să-l citeşti în lift...
Viaţa noastră-l ştie pe de rost...

Aicea dracii îngeri se socot,
Pot deveni eroi numai cei laşi,
Aici, piticii, toţi, sunt uriaşi,
Iar uriaşii sunt pitici de tot.

Şi Viitorul e mai mult Trecut.
Sfârşitului i-i frică de-nceput.
Şi Spusului i-i teamă de Nespus.

Clepsidra ni-i un sfetnic mincinos –
În ea, ca într-un timp întors pe dos,
Nisipul curge doar de jos în sus.

Locuim într-o mizerie lăcuită

Ne-am rătăcit, se vede, în alt veac...
Acum, greşeala asta nu ne cruţă –
Intrăm, din nou, în pielea de maimuţă,
În ţara guvernată din copac...

Miniştrii arboricoli ne asmuţă
Să ne mâncăm frăţeşte, după plac –
Aşa, rămânem, sigur, sub copac
Cu-acelaşi – vechi – stigmat de
găgăuţă.

Şi niciun viitor nu ne surâde
Decât securea-n mâna unui gâde
Ce-şi face meseria fără trac...

Şi ne prefacem orbi ca din născare...
Şi, sfidători, ziua-n amiaza mare,
Trişorii dau mizeria cu lac...

Ce ai visat cândva

Ştii cine eşti? Ce eşti? Îţi aparţii?
Un vânt cu destinaţie secretă
Te foloseşte ca pe-o giruetă...
Ce trist e să exişti fără să ştii...

Gândul steril, crescut în eprubetă,
Domneşte-n ţara vorbelor pustii
Şi te învaţă ce şi cum să fii
Prostia care veşnic se repetă.

Ce ai visat cândva nu mai contează?
Unde e drumul tău? Vederea trează?

Ce timp de viclenie şi confuzii!
S-a încâlcit al Ariadnei fir...
Pe lume, cel mai mare cimitir
E cimitirul marilor iluzii...

Aur, glorie, vis

Atinşi de Midas, se prefac în aur,
Atinşi de aur, se prefac în Midas...
Mai efemeri decât efemerida-s
Cei subjugaţi de galbenul balaur...

Chiar dacă-şi poartă, îngâmfaţi,
hlamida,-s
Atât: pe apa sâmbetei, un plaur...
S-a risipit al inimii tezaur –
Unde-i Sokrates? Unde-i Leonidas?

O, aurul în toate se preface,
Dar, nu şi-n libertate, nu şi-n pace –
E piedestalul gloriei facile...

Moderni şi antici... Nu ne despart anii –
Visul de-a fi ne leagă de spartanii
Cei neînvinşi – pân-azi! –
la Termopile...

Observi? S-au înmulţit cameleonii...

Observi? S-au înmulţit cameleonii –
Lichele de doi bani, fără culoare...
O fi comis natura o eroare?
Răspunsu-l scot din mânecă bufonii...

Bufonii hotărăsc cu ce vopsele
Să le mânjească gândul şi cuvântul.
Culorile se schimbă după vântul
Cel care bate-n capetele grele.

Astfel, în lumea noastră desuetă,
Ce poate să te mire? Nu mai ştii...
Talentul conectat la giruetă?
Iubirea învăţând o piruetă?
Pandora, dichisită şi cochetă,
Făcând publicitate... la cutii?

Omul de zăpadă

Omul de zăpadă moare primăvara –
Într-o seară lină, într-o dimineaţă,
Când în jur e cântec şi e dor de viaţă
Şi când de pe suflet îţi arunci povara.

Dar nu plânge nimeni, nimeni
nu jeleşte,
Că, uitat de lume, omul de zăpadă
Moare, singuratic, trist, într-o ogradă –
Rece lumânare care se topeşte.

Şi numai copiii, care-odinioară
Îi erau prieteni când ieşeau afară
Şi-l pofteau cu dânşii, veseli,
să se joace,

Cu îndurerare văd şi cu iubire,
Că, mişcat adânc de marea despărţire,
Omul de zăpadă-n lacrimi se preface...

Iubirea ce ni-i dată

Eu nu ţi-am spus nicicând:
„Mi-eşti dragă,
Mi-eşti soare dulce-n dimineţi..." –
Cum te-am iubit o viaţă-ntreagă,
Te voi iubi-ncă mii de vieţi.

Şi-n fiecare viaţă nouă
La fel de fericiţi vom fi –
Iubirea ce ni-i dată nouă
E pe-o vecie, nu pe-o zi.

Oricât de mare eşti, Iubire,
Toată, încapi într-o privire,
În taina unui vis frumos...

Inima cartea ei şi-o scrie
Cu dor curat, cu bucurie...
Cuvintele sunt de prisos.

Joc

Disputele cu timpul nu-mi displac,
Anii se ţin de mine să mă prindă.
Sunt eu? Sunt altul? – ies dintr-o
oglindă
În care m-am uitat acum un veac...

Văd: Moş Crăciun zâmbind
într-o colindă...
Mai trece-un an? Păi... asta-i,
ce să fac?...
Actor pe scena clipei, nu am trac...
O stea în ceruri stă să se aprindă...

Iar timpul se preface – ce tâlhar! –
Că-mi pune file-n plus în calendar,
Dar... e secret, să nu spun nimănui...

Ştiu, ne-ndoielnic – vrea să mă înşele,
Dar nu încerc să intru-n altă piele,
Să mă ascund – îmi place gluma lui...

Suntem invitaţii lui Esop...

În om se-ascund cele mai multe fiare:
Ursul ursuz şi leul mizantrop,
Vulpea vicleană, lupul prost, miop...
E o menajerie-n fiecare...

Încet, devine fabula un op
În care ne simţim ca-n casa mare...
Şi nu e pentru nimeni de mirare –
Noi suntem invitaţii lui Esop.

Mâncăm şi ne mâncăm din
noapte-n ziuă,
Bârfim frăţeşte, batem apa-n piuă
Şi ne visăm – statui! – pe piedestale...

În fine, ni se pare că-i de fală
S-ajungi numărul unu-ntr-o morală,
Dedusă din principii imorale...

Everest

Escaladez, cu gândul, Everestul –
Suişul cel mai greu e chiar în mine...
De voi putea, cândva, să-l trec cu bine,
Puţin de tot ce mai contează restul...

Nu cred să fie bucurii mai pline –
E sigur: Everestul este testul
Prin care te verifici în contextul
Puţinilor învingători de sine...

Ori poate că aşa mi-e dat, şi eu-s
Sisiful tragic, pedepsit de Zeus
Să urc fără s-ating vreodată piscul...

Iar toate celelalte se rezumă
(Şi zeii, uneori, fac câte-o glumă!)
Doar la plăcerea de-a cunoaşte riscul...

▣

Erudiţia prin eseuri şi cronici de carte

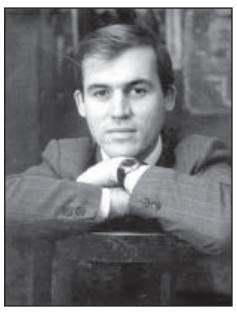

de
Grigore Chiper

Sunt câteva decenii de când criticul şi istoricul literar Eugen Lungu îşi publică, cu o regularitate de metronom, eseurile şi articolele de carte. Interesele acestui specialist, dificil de încadrat şi de calificat în peisajul literar de azi, nu se limitează la literatura română şi nici măcar la literatură. Simpla glosare a unor titluri de la cuprinsul cărţii recent apărute, **Spaţii şi oglinzi**, dovedeşte multiplele preocupări ale acestui comentator doct şi subtil: *Moby Dick, un paradis al simbolurilor* sau *Antinomicul Pollock* (da, e vorba anume de Jackson Pollock, celebrul pictor) sau notele despre cartea lui Charles King, *Moldove-*

nii, România, Rusia şi politica culturală (o dezbatere amplă asupra identităţii naţionale a românilor basarabeni). Pentru a confirma cumva această dispersie de preocupări, volumul este împărţit în cinci capitole, autorul înaintând, dar nu absolut obligatoriu, de la sfera literaturii spre zone limitrofe, de frontieră: istorie, limbă, pictură, sociologie, semantică, etimologie, semiotică etc.

În ciuda conţinutului eterogen şi a volumului considerabil (circa 300 de pagini), cartea se citeşte ca o monografie postmodernistă, în care amestecul de materii şi procedee uzitate nu mai surprinde pe nimeni. Efectul de unitate este obţinut datorită unei stilistici monocorde, stabilite în toţi parametrii, şi a unui tip de argumentare ce poartă marca inegalabilă a maestrului.

În materie de carte, Eugen Lungu era cunoscut, până nu demult, ca îngrijitor de ediţii sau ca antologator (al unei selecţii de poezie care a făcut epocă: *Portret de grup* (1995)). În ultimii ani publică două culegeri de articole (precedenta se numea *Raftul cu himere* (2004)), cu care se impune, cu o nouă intensitate, cohortei de literaţi şi în general publicului larg.

Cărţile lui Eugen Lungu, în ciuda titlurilor neutre, nespectaculoase, caracteristice acestui gen de literatură, sunt adevărate tezaure enciclopedice. Specificul articolelor inserate constă în faptul că ele depăşesc, prin nivelul de informaţie, cadrul strict al temei. Critica literară a lui Eugen Lungu nu se detaşează de pluton numai printr-o punere amplă în context, ci şi prin vehicularea criteriilor axiologice, adică stabileşte în permanenţă trăsăturile valorice, dar şi punctele nevralgice ale obiectului supus analizei.

Metoda de lucru, cu variaţii totuşi destul de mari în funcţie de domeniu şi obiect, poate fi ilustrată în baza câtorva materiale din carte. Să luăm cronica vastă la cartea dlui acad. Mihai Cimpoi, *Secolul Bacovia* (Ed. Ideea Europeană, B., 2005). Articolul începe cu o introducere, amintind, cu ajutorul unor referinţe colaterale, de un paradox legat de Bacovia: pe de o parte, arta poetului de a trece neobservat, respingerea sa de către criticii de direcţie ai perioadei interbelice, Lovinescu şi Călinescu (despre primul, Eugen Lungu observă cu perplexitate că autorul teoriei sincroniei valorilor a ratat sincronizarea lui Bacovia cu marea poezie a momentului, iar Călinescu îl va cantona pe autorul *Plumbului* într-un „manierism insuportabil"); pe de altă parte, se atrage atenţia asupra amănuntului că Bacovia nu a rămas un anonim: a luat câteva premii importante, inclusiv Premiul Naţional de Poezie pentru 1934, în tandem cu Arghezi. Eugen Lungu va relua dezbaterea paradoxurilor bacoviene sub aspectul comportamentului existenţial al poetului, completând aria de probleme dezbătute. Bacovia va rămâne descris neunivoc de contemporani: unii au văzut în el un om slab, suferind, taciturn, lipsit de reacţie, singuratic, alţii au proiectat imaginea unui ins vesel, comunicativ, dansator pasionat etc. Eugen Lungu respinge ideea prezentării unilaterale a poetului băcăuan nu numai în ce priveşte elementul biografic, ci şi creaţia lui poetică. Totodată, se arată neîncrezător faţă de etichetările generoase ale criticilor de a-l aronda pe poet tuturor mişcărilor literare: „clasic, baroc, tradiţionalist, romantic, antiromantic, simbolist, postsimbolist, antisimbolist, decadent, impresionist, preexpresionist, expresionist, fauvist, suprarealist, modernist, postmodernist" (p. 10). Prin această punere în scenă, Eugen Lungu anticipează riscurile celor ce se încumetă a pătrunde în universul liric al lui Bacovia. Enciclopedismul criticului nostru este departe de a se sfârşi aici. Numeroase aspecte ale studiului dlui Cimpoi, luate în discuţie, sunt plasate în contexte ce depăşesc cu mult hotarele unei cronici de întâmpinare. Dacă mai punem în calcul trecerea în revistă a bibliografiei la subiect, comentariul devine articol de dicţionar literar.

Nu vor lipsi aprecierile favorabile cărţii lui Mihai Cimpoi (bibliografie completă, expresivitate inspirată, fără exaltări, abordări inedite, analiza din perspectiva întregului şi a detaliului, argumentări irefutabile în favoarea tezei că bacovianismul reprezintă o continuare a eminescianismului etc.), nici comentarea unor exegeze, de care Eugen Lungu pare a fi uşor deranjat (supralicitarea deschiderilor complementare, paralelismul artificial între Bacovia şi, de exemplu, Brâncuşi, „remorcarea *plumbului* sub incidenţa lui Kurt Gödel", logician şi matematician american, lejeritatea cu care sunt repetaţi termenii fenomenologici şi alte „mici rezerve").

Spaţii şi oglinzi, textul care dă titlu cărţii, e prefaţa la volumul *Eseuri, critică literară* apărut în cadrul colecţiei *Literatura din Basarabia. Secolul XX*. Pe lângă trăsăturile deja reliefate (seriozitate, documentare, analiză pe text), descoperim şi alte disponibilităţi ale criticului şi istoricului literar. Avem aici creionarea unor portrete de profil, vii, sugestive, memorabile în concizia lor. Criticul Eugen Lungu este dublat de scriitorul Eugen Lungu. Preiau aproape la întâmplare un fragment. Nicolae Leahu este văzut ca un *ianus bifrons* al criticii autohtone: unul, catedratic, „analizează fenomenul în sincronie şi diacronie, demontându-l pentru demonstraţie şi asamblându-l la loc cu precizie digitală", altul, „exasperat de rigori şi limite", „dă cu tifla, ricanează, bate şaua, umblă pe muchiile textului, într-un cuvânt se dă în stambă" (p. 49).

Atunci când se pronunţă pe marginea unor critici şi eseişti din perioada sovietică, cu opera încheiată, Nicolai Costenco, George Meniuc sau Vasile Coroban, nu ezită o situare a lor în timp. Reabilitarea autorilor este una realistă, şi nu fantezistă. Impresia despre *Marea Neagră*, cel mai bun eseu al lui Meniuc, este palidă, recunoscându-i lucrării doar merite de ordin istoric. Pentru a pune într-un context literar universul utopic, caracteristic prin excelenţă socialismului, Coroban a fost nevoit să apeleze la analiza celebrului roman al lui Cervantes, *Don Quijote*, utilizând un instrumentar sofisticat, nelipsit de echivocuri, dificil de recuperat. Dacă eseistica din interbelic a unui Alexandru Robot (spune Lungu) a fost anulată de opţiunea autorului însuşi, el fiind acela care a refuzat să o dezvolte, cea din epoca sovietică are la bază resorturi politice şi sociale mai complicate, cu un final care nu-i oferă eseistului nicio şansă.

Problemele tratate sunt diverse. Bunăoară, într-o cronică despre pictorul Asachi asistăm, în mod pasager, la o expunere, datată cu 5 august 2009, în jurul ortografiei române, care a făcut, din 1993 când a fost adoptată de Academia Română, o variantă uşor modificată a sistemului ortografic al lui Sextil Puşcariu, să se verse multă cerneală. Este vorba de scrierea cu (î) din (i) şi cu (â) din (a). Reluarea discuţiei pică într-un moment oportun când şi Institutul de Lingvistică din cadrul Academiei din Republica Moldova a adoptat sistemul de scriere cu (â) din (a) în mijlocul cuvântului, cu excepţia derivatelor. (Trebuie spus că Eugen Lungu pledează pentru scrierea cu (î) din (i), fără a se considera un adept ortodox al ortografiei din perioada socialistă: „Deşi bombănind, sunt gata să le accept – mă rog, convenţia!..." (p. 66)). Mai e în notele lui Eugen Lungu un detaliu amuzant (sau procedeu literar?): autorul e gata să accepte noua ortografie, dar nu vrea să o facă *spellingul* instalat în computer. Faptul e cu atât mai curios, cu cât Word 2003 are un Proofing tools cu verificatorul românesc conformat noii ortografii. Mai mult, chiar Word 2000, cu care am lucrat mulţi ani, avea un verificator în aceeaşi ortografie adoptată în 1993.

Vreau doar să menţionez, ca să închidem tema, că nu ştiu dacă a scrie cu (â) din (a) la mijlocul tuturor cuvintelor e mai absurd decât a scrie doar în cuvântul *român* şi derivatele lui.

Eugen Lungu e literat, istoric, lingvist, dar mai întâi de toate e filolog, într-o accepţie clasică a termenului, aşa cum l-a definit Coşeriu: „...pe filolog textele îl interesează ca documente de cultură şi istorie" (*Introducere în lingvistică*, Cluj-Napoca, 1995, p. 15). Astfel, apariţia celei de a doua ediţii a *Dicţionarului latin-român* (2003) îi oferă lui Eugen Lungu ocazia de a realiza, prin intermediul cuvintelor latine traduse în română, incursiuni aluvionare în civilizaţia latină şi chiar în cea greacă. În stilul său nedezminţit, comentariile încep cu câteva reproduceri din reacţiile din presă ale lui Şerban Cioculescu, cunoscut pentru acribia sa, la prima ediţie a dicţionarului (1983), justificându-se indirect apariţia acestei ediţii revăzute şi completate. În *Cronica diletantului* (modelul călinescian e transparent), Eugen Lungu acreditează ideea că oricare articol ultrascurt din dicţionar ascunde un noian de informaţie şi poate fi transformat în unul enciclopedic. Cuvântului *murra (murrha)* tradus succint prin *smirnă* (nu *mir*, cum a fost tradus greşit în prima ediţie) i se adaugă încă vreo patru pagini de text, în care sunt dezvăluite denotaţiile şi conotaţiile ascunse ale icebergului. Criticul conchide, nu fără inflexiuni autoreflexive: „Latina, ca şi steaua care a murit, continuă să trimită spre noi semnale pulsatorii. Important e să ne pricepem să le decodificăm" (p. 111). Eugen Lungu e tocmai persoana care se pricepe să reconstituie părţile nevăzute ale obiectelor, fenomenelor, noţiunilor, părţi care sunt şi cele mai mari.

Unica zonă ocolită de Eugen Lungu pare a fi poezia şi limbajul poetic. Poezia cade sub incidenţa criticului numai în chip provizoriu, aşa cum se întâmplă în *Temă neliberă: moartea*. Tema scoate în prim-plan poezia Mariei Banuş sau a lui Marin Sorescu, şi nu lasă să iasă poezia în faţă, singură.

Spaţii şi oglinzi nu e doar o carte de articole şi recenzii, care să înregistreze reacţii, mai mult sau mai puţin plauzibile, la un volum recent apărut sau la un act de cultură, ci în primul rând un exerciţiu zilnic de erudiţie, o sursă de informaţie ce îţi stă oricând la dispoziţie.

Eugen Lungu, *Spaţii şi oglinzi*, Chişinău, Ed. Prut Internaţional, 2009.

■

Petru Negură...

(Urmare din pag. 6)

dreptul să-şi exprime opiniile. Mass-media şi societatea civilă va putea intensifica acest proces, organizînd spaţii de dezbatere (nu simulări ale acestora) în care actori de diferite poziţii şi vederi să-şi poată exprima şi argumenta punctul de vedere. La modul concret, este nevoie ca oameni proveniţi din tabere adverse, precum ar fi, de exemplu, Igor Caşu şi Mark Tkaciuk, să poată discuta liber, deşi nu neapărat în unison, la o masă rotundă, schimbînd replici şi argumente raţionale şi nu pumni sub centură. Pe lîngă aceste dezbateri libere, fiecare persoană ar trebui să-şi poată exprima mesajul pe care doreşte să-l aducă în atenţia publicului său ţintă sau societăţii în întregime, prin articole, cărţi de literatură sau filme, în limitele anumitor reguli de conduită şi de dialog (de exemplu, eliminarea expresiilor agresive şi jignitoare la adresa cuiva). La fel, şcoala trebuie să renunţe la misiunile pretins patriotice pe care şi le atribuie în mod abuziv, promovînd de fapt un discurs de propagandă (în măsura în care exprimă un singur punct de vedere, de obicei, pe cel oficial). Dimpotrivă, ea ar trebui să educe elevii să se informeze şi să gîndească liber, în spiritul respectului faţă de gîndirea şi discursul celuilalt). Introducerea sistemului de manuale alternative (dintre care învăţătorii şi elevii să îl poată alege pe cel pe care îl consideră mai bun) ar putea încuraja în mod eficient democratizarea învăţămîntului şi a instituţiei şcolare.

Produsul final al Comisiei pentru studierea şi aprecierea regimului comunist în Moldova va ajuta la democratizarea societăţii moldovene, dacă va propune un studiu amplu documentat (şi nu un act de condamnare, fără apel a unui regim sau a unei forţe politice), pe marginea căruia oricînd şi oricine se va simţi în stare va putea să-şi expună public contraargumentele printr-un alt studiu care va putea pretinde la un anumit grad de rigoare ştiinţifică. În caz contrar, vom înlocui o propagandă prin alta şi un regim nedemocratic prin altul, perpetuînd polarizarea societăţii între „ai lor" şi „ai noştri", într-o perioadă de gravă penurie economică şi culturală, care riscă să se cronicizeze. ■

„Ereziile” intelectualului dezabuzat

de
Vitalie Ciobanu

După *Născut în URSS*, o nouă carte de Vasile Ernu avea să trezească justificate aşteptări şi curiozităţi. Volumul de debut, multiplu comentat şi premiat de Uniunea Scriitorilor din România (spre surprinderea, *post festum*, chiar a unora din membrii juriului), cocheta cu amintirile sale zglobii despre comunism, lipsite de patimă resentimentară, dorind să se plaseze polemic faţă de trendul oficial al condamnării regimurilor de tip sovietic. Culturalmente şi sociologic vorbind, Ernu se revendică – aşa cum o spunea el însuşi la lansarea cărţii sale la biblioteca „Onisifor Ghibu” din Chişinău – de la *Ostalgia*. Este fantoma compensatorie pe care o cultivă unii nemţi din landurile estice ale Germaniei reunificate în legătură cu defuncta RDG. Născut în URSS nu frapa prin complexitate, ci prin această plăcere de a fi *à rebours*, de a da cu tifla ideologiei „corecte” (ghilimelele sunt de rigoare), *mainstream*-ului anticomunist. Între timp, autorul nostru a început să-şi cultive şi un stil de a fi, un *brand*, un contur mediatic. E un exerciţiu de imagine atent studiat, pentru o lume ahtiată de privelişti şi de etichete, prin care Vasile Ernu îşi construieşte o identitate proprie, inconfundabilă, reflectată chiar şi în ţinuta-i vestimentară: nelipsita şapcă trasă pe ochi şi fularul răsucit de mai multe ori în jurul gâtului – articole de îmbrăcăminte asortate cu cearcănele şi paloarea chipului său subţire, de intelectual brechtian. Gestul autorului e simpatic şi răspunde unei normalităţi la care aspirăm de mult: aceea de a ne simţi oameni liberi, de a repudia constrângerile şi tabuurile de orice fel şi oricât de „nobil” fundate.

Ultimii eretici ai Imperiului – cea de-a doua carte a lui Vasile Ernu – a fost lansată în cadrul unui turneu de promovare, organizat de autor. Etapa de la Chişinău, aşa cum se ştie, s-a însoţit de un scandal, pe bloguri, pe care l-am reprodus parţial în nr. 11-12/2009 al *Contrafortului*. Ernu, din nou, a vrut să şocheze, să contrarieze cu orice preţ, şi a gândit un scenariu... cu Mark Tkaciuk pe post de *special guest*, de vedetă invitată. Nu reiau, în detaliu, şiragul de argumente şi contraargumente rostite cu acest prilej, când, la un moment dat, am avut senzaţia că vorbim limbi diferite – asta, deoarece invitatul-surpriză al confratelui nostru nu era un intelectual rusofon cu opinii diferite de ale mele, dar având totuşi un statut independent, ci un individ implicat în mizeriile politice din ultimii opt ani, un „guru” al regimului Voronin. Ernu ne-a reproşat, nouă, *Contrafortului*, că nu suntem suficient de liberali, că ne închidem în naţionalisme gen *Literatura şi Arta* (o afirmaţie ce trebuia să-i fi supărat de-a binelea pe redactorii acestei publicaţii), ne-a replicat că perpetuăm, prin „anticomunismul” nostru visceral, linii de demarcaţie anacronice şi conflicte ireductibile între diverse categorii etnosociale (deşi, naivul de mine, am avut convingerea că de asta se ocupă organizatorii represiunii din 7 aprilie şi din zilele de după!). Mark Tkaciuk nu a mai ajuns la eveniment, rătăcindu-se cu avionul prin ceaţa groasă de deasupra Austriei (aşa i s-a explicat absenţa), însă „prezenţa” lui simbolică, în calitate de referinţă discursivă, şi-a atins scopul, făcând o excelentă publicitate cărţii lui Vasile Ernu, aducând lumea la librărie. Şi ce altceva şi-ar fi putut dori un autor?...

Dincolo de aceste discutabile strategii de marketing, cititorii au pe masă o carte incitantă, provocatoare, scrisă mult mai bine decât volumul de debut al lui Ernu – mai complexă, cu o documentare mai bogată, ţintind mize mai ambiţioase. Dialogul scriptic dintre cei doi protagonişti – *Vasiliy Andreevici* (tot el şi naratorul) şi *A.I.*, supranumit „Marele Instigator” – ia în colimator tot ce poate să răscolească spiritul unui intelectual conectat la controversele politice şi ideologice ale zilei. Schimbul de scrisori dintre cei doi, rulat pe măsură ce naratorul străbate „maica Rusie”, spre Moscova, pentru a se întâlni cu mai vârstnicul său prieten, cu un tren în care conductorii încă mai oferă pasagerilor ceai în pahare puse în suporturi de aramă, evocă tehnicile literare ale unor autori din secolul al XVIII-lea, europeni dar şi ruşi (Radişcev), încondeind fiecare capitol cu un preambul rezumativ şi utilizând convenţia manuscrisului găsit/revelat în final, din care ni s-a relatat tot timpul. Conceptual vorbind, e o modalitate ingenioasă de „împachetare”, de învăluire convenabilă a reflecţiilor şi opţiunilor autorului, prin alăturarea unor puncte de vedere, care, de fapt, nu se contrazic, ci se completează – asta se vede, de altfel, şi din uniformitatea stilistică a dialogului lor epistolar. Nici proză, nici eseu: mai degrabă o *carte de dezbateri*, cu opinii aşezate sub semnul ereziei în raport cu orice centru de putere politică, ideologică şi intelectuală.

Vasile Ernu priveşte lumea de azi ca pe un imens câmp de bătălie în care se experimentează tehnici sofisticate de înfeudare a conştiinţelor. Nu mai e vorba de gulag sau de lagăre de concentrare naziste, ci de corporaţii transnaţionale, de mass-media, de civilizaţia virtualului, suficientă sieşi, preocupată să asigure, în numele eficienţei şi profitului bursier, un control tot mai strict al minţii umane. Artificialitatea lumii în care trăim, desprinsă de legile naturale ale existenţei (şi de natura propriu-zisă), a devenit marele duşman al libertăţii individului. Lumea noastră seamănă cu un păienjeniş de interconexiuni, iar cuvântul-cheie este *reţeaua*: dacă funcţionezi în interiorul reţelei, contezi, ai liniştea asigurată, dar vei plăti cu anihilarea personalităţii, vei fi redus la o „grămăjoară” de reflexe. Totul în lumea de azi este invenţia unor experţi în manipulare, inclusiv tranziţia spre liberalism şi economia de piaţă, sau revoluţiile oranj din spaţiul postsovietic. „*Realitatea istorică*” nu mai există de mult, susţine unul din personajele invocate în scrisorile celor doi amici, un ins bine informat, zis *Cinicul* (fost agent KGB, trecut în slujba americanilor). „Actualitatea” este, exclusiv, un produs de marketing, show-ul politico-financiar a luat locul *propagandei* de altădată, iar specialiştii de *PR* şi *advertising* i-au substituit pe politrucii comunişti şi pe comisarii în geci de piele. „*Ca să rezişti unei astfel de lumi, spune Ernu, o poţi face numai deconectându-te, doar întrerupând verigile comunicaţionale. În momentul în care intri în zone închise, neaccesibile sferelor mediatice, are loc o surprinzătoare creştere a valorii.*” (p.44) Soluţia supravieţuirii individului, în aceste condiţii, va fi camuflajul, eschiva mobilă, subversiunea inteligentă, ambuscada şi replierea rapidă după fiece lovitură, adică tactica aplicată de partizani împotriva trupelor regulate: „*În noua luptă totală şi invizibilă, noi nu mai luptăm pentru un partid şi nu mai avem un „caracter teluric”, nu vrem să ne eliberăm un teritoriu de care suntem legaţi, nu mai luptăm să ne eliberăm o „patrie biologică”. Noi suntem partizanii care luptăm să ne eliberăm ultimul teritoriu care este propria noastră fiinţă. Trebuie să luptăm, să lovim duşmanul fără milă pentru a deveni liberi, pentru a ne elibera conştiinţa şi gândirea.*” (p. 60)

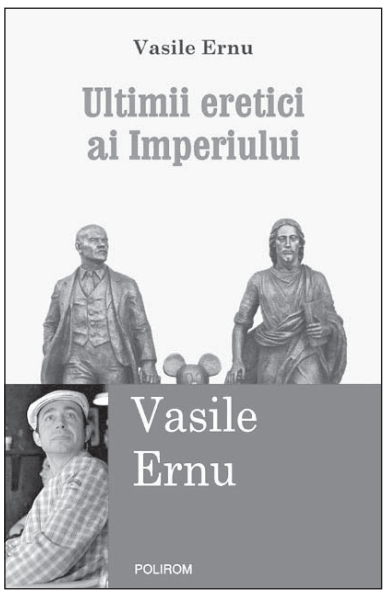

Teorii la modă, inspirate de o abundentă literatură conspiraţionistă. Vasile Ernu le decupează şi le „reciclează” într-un coctail tematic, într-un bricolaj de idei extravagante. Problema cu acest fel de discurs, care îi face cu ochiul unui cititor tracasat de marasmul unor ţări postcomuniste, este că relativizează totul, prezintă lumea vestică drept o cabală îngrozitoare a unor sforari oculţi, transferă *răul totalitar* în inima capitalismului de tip occidental, suspendând dreptul la opţiune şi libertatea de expresie – „redute” visate în lungile decenii postbelice de popoarele est-europene şi cucerite efectiv după 1989. Demontarea cinismului instituţional cu „şperaclul” altui cinism – cel al intelectualului dezabuzat, cu vederi de stânga, cum se înfăţişează autorul nostru –, ignoră realitatea unor societăţi, americană sau vest-europeană, în care ponderea comunităţilor locale, eficienţa sistemelor legislative, forţa votului popular nu pot fi contestate. Să ne amintim, pentru a da un singur exemplu, de referendumul pentru Constituţia Uniunii Europene de-acum câţiva ani, respins în Franţa, Olanda şi, ulterior, în Irlanda – ţări ale căror guverne nu au îndrăznit să aprobe documentul printr-o simplă trecere prin parlament. Chiar dacă rezultatul de mai târziu a fost diferit, ca urmare a unei energice campanii de informare şi explicare, „Nu”-ul franco-olandez a demonstrat, la momentul respectiv, puterea de care dispun masele de alegători educaţi în spirit democratic. Tocmai de aceea, soluţia avansată de „ereticii” lui Vasile Ernu – insularizarea orgolioasă şi rezistenţa în grupuri de partizani împotriva noului sistem uniformizator – poate fi luată doar în registru liric sau ludic, pentru că altfel prea ar semăna cu revolta muncitorilor împotriva strungurilor din fabrici, în perioada impetuoasei industrializări capitaliste din secolul al XIX-lea, cu gherila romantic-sangvinară a lui Che Guevara (idolul anarhiştilor şi antiglobaliştilor de pretutindeni) sau – mai recent – cu tacticile Al-Qaeda, ai cărei luptători, tot aşa, combat *la greu* (e drept cu tehnologii împrumutate de la inamic, create în condiţiile unor societăţi libere şi concurenţiale) „Occidentul demonic”, spre a-şi conserva specificul medieval şi raporturile... foarte naturale – nimic de zis! – dintre indivizi, pe care doctrine inventate, fictive, precum cea a *drepturilor omului* sau a *corectitudinii politice* nu le-au alterat. Aceşti oameni neafectaţi de artificialitatea lumii moderne consideră cât se poate de firească feregeaua trasă pe chipul femeilor şi recursul la Kalaşnikov ca mijloc de rezolvare a diferenţelor de opinii.

O altă remarcă aş face în legătură cu „superficialitatea românească” versus „profunzimea sufletului rus”, atacată de autor. Caragialescul „*Eu cu cine votez?*”, susţine Vasile Ernu, „*este singura frământare a gândirii politice de pe aceste meleaguri*”, în timp ce întrebările politice ruseşti de tipul „*Ce-i de făcut?*” şi „*Cine-i vinovat?*”, nu au nici un sens la noi. Poate că derizoriul vieţii politice româneşti ne pare adesea exasperant şi... lipsit de transcendenţă, dar tot e mai bun decât „răspunsurile abisale” ale ruşilor, care s-au repezit să arunce lumea în aer în loc să instituie, acasă la ei, un regim bazat pe alegeri libere.

Nu contest dreptul artistului de a pune totul la îndoială, aşa cum şi-l proclamă Vasile Ernu, şi voi prefera întotdeauna disconfortul pricinuit de un intelectual cârtitor încremenirii în dogmă. Însă pasiunea negaţionistă este şi ea pasibilă de parţialitate şi exagerare... Altfel, cartea conţine pagini foarte dense ca orizont cognitiv şi pline de suculente speculaţii (un fel de *pop-philosophy*) despre psihologia Gulagului (cazul Varlam Şalamov), despre felul în care personaje de tip Ostap Bender (adică micii comercianţi şi contrabandişti) au erodat mai eficient regimul sovietic decât pledoariile pentru „valori” ale disidenţilor (o aserţiune precum: „comunismul a fost anulat printr-o singură frază” – întrucât era vorba de un regim bazat eminamente pe *discurs*, de o maşinărie de fabricat semnificaţii – te face visător cu privire la seducţia unor metafore...), despre internalizarea definitivă a „orânduirii” aduse de tancurile Moscovei în România, prin fantasma independenţei ceauşiste, despre Dracula ca revelator al lumii alienate în care trăim şi multe altele. Până la urmă, paradoxul demistificator al autorului nostru conţine o autoironie implicită, deoarece transformă „ereziile” sale într-o marfă bine vândută – dovadă, cum spuneam, succesul de public, regizat în manieră *PR*, al **Ultimilor eretici**... –, circumscrie „abjurările” sale aceluiaşi nesuferit sistem. O spune şi *A.I.*, fostul disident care a vrut în tinereţe să-l asasineze pe Stalin, iar azi este contrariat de lumea cinică şi mercantilă care i-a luat locul: „*Eu am mereu o nedumerire: nu înţeleg cum se face că ori de câte ori critic, îmi intră o sumă de bani în cont.*” (p.246)

Asta se întâmplă la ei, în „cinicul” şi „dezumanizantul” Occident, care te invită să susţii conferinţe, nu la noi, în Estul postcomunist. Aici poţi să stai liniştit, Vasile Ernu: libertatea ta de conştiinţă ori va fi ignorată cu dispreţ, ori, dacă va deranja, va fi repede cuminţită de „băieţii veseli”, scăpaţi de lustraţie, cărora nu le pasă nici de Dumnezeu, nici de Codul Penal.

Vasile Ernu, *Ultimii eretici ai Imperiului*, Polirom, 2009

▣

Erezia de la un gulag la altul

de
Tamara Cărăuş

Cartea **Ultimii eretici ai Imperiului** conţine un schimb de scrisori dintre un octogenar, A.I., şi un personaj cu vreo 50 de ani mai tânăr, Vasiliy Andreevici. Genul epistolar promite delicii deconstructive, căci permite prezentarea a două perspective asupra aceleiaşi chestiuni. Ultimii eretici nu sunt însă implicaţi în vreo polemică, dimpotrivă, ambii afirmă lucruri similare, îşi adresează reciproc cuvinte măgulitoare: „acest lucru m-a atras la tine. Eretic...” (p. 218), spunând repetat cititorului că textul abia citit este „admirabil”, „frumoasă parabolă şi plină de tâlc” (p. 172) etc. Atunci când radicalizarea unui punct de vedere devine imperioasă, ereticii fac rezumări ale unor texte atribuite personajelor numite Cinicul, Estetul, Entuziastul, Farmacistul etc. (tehnica borgesiană patentată), iar octogenarul şi tânărul urmăresc în continuare reciproca adecvare a perspectivelor eretice. Desigur, genul epistolar poate fi şi scriitura pasiunii, împărtăşite şi a fraternităţii şi nu e neapărat să corespundă unui orizont de aşteptare al polemicii.

Ultimii eretici ai cărui imperiu sunt A.I. şi Vasiliy Andreevici? Dacă sunt ereticii URSS, atunci cum e posibil să fii ereticul unei societăţi şi doctrine declarate, de mai toţi, defuncte? Dacă ereticul afirmă o doctrină declarată de ceilalţi defunctă, nu cumva nu mai este eretic, la margine, ci chiar în centrul ei? Probabil mai provocator este să fii ereticul imperiului care „urlă-toată-ziua-poezia-cu-drepturile-omului” (p. 205), azi înfloritor. Dar în acest caz ereticii noştri nu pot fi nicidecum ultimii, căci imperiul înfloritor generează constant erezii, însă aici ereziile ori se fac marfă, cum afirmă chiar ultimii eretici, ori, prin libertatea de expresie, sunt înghiţite de democraţie, care le transformă în partide, ong-uri etc. Ultimii eretici ar putea fi ereticii ideali, adică eretici deopotrivă faţă de imperiul defunct şi faţă de cel înfloritor. Însă relaţia dintre imperii e specifică: erezia faţă de imperiul înfloritor este posibilă prin ocheanul imperiului defunct.

Metoda ereticilor e să reamintească strategiile de reprimare din URSS şi să arate echivalentele lor în SUA şi lumea capitalistă în general: politruc vs PR-ist, teroarea ideologică vs teroarea băncii etc. Axioma ereticilor este că totul trebuie comparat: timpul liber în URSS şi timpul liber în SUA, funcţia alcoolismului în fiecare sistem, terorismul rus de secol XIX cu terorismul de azi, securitatea şi calitatea vieţii în ambele sisteme, funcţia criticii şi a intelectualilor în fiecare sistem etc. Chiar dacă uneori se creează impresia că un corp încă în funcţiune, deşi cu unele probleme de sănătate, este comparat cu un cadavru în plină disecţie, reamintirea stalinismului serveşte unui scop imaculat: „Unde e Iosif Visarionovici să ia lecţii de la aceşti politruci noi diabolic de eficienţi?” (p. 263), întreabă personajul, cu dreapta intenţie să ne ridice vălul de pe ochi, să ne scape de falsa conştiinţă, să ne arate halul în care suntem manipulaţi de birourile de marketing şi PR. Dar pentru a fi deplin convingători, ultimii eretici ar trebui să rămână în erezia pură, adică în indeterminare şi indecidabil, fără a cădea nici în marketing, nici în fantasma tămăduitoare a vreo unei ideologii prezente sau trecute. Însă nici un eretic nu e chinuit de indecidabil, ambii au convingeri şi încă ferme. Desigur, orice erezie înseamnă şi o convingere fermă, dar aici avem doi eretici şi am fi putut avea (tehnica narativă permite, iertată fie-mi repetarea) o ciocnire a două erezii la fel de puternice şi care ar fi creat pentru cititor experienţa indecidabilului şi aporiei, după care cititorul ar fi ales singur ce fals văl să-şi tragă peste conştiinţa nudă.

Excavarea URSS are o funcţie critică care însă se diminuează în paginile ce descriu, de exemplu, saltul calitativ „năucitor” care l-a făcut URSS când a trecut „de la aratul cu calul la sateliţi” (p. 203), de la părinţi iobagi la copii deţinători de Premiu Nobel (p. 203) sau în paginile care descriu *dolce vita sovietică*. Şi atunci personajele care celebrează erezia şi distanţarea vorbesc despre „25 de ani de stabilitate incredibilă”, perioadă brejnevistă care „nea dat o doză de fericire”, când „pe orice obiect, fie metal, sticlă sau hârtie preţurile se ştanţau”, perioadă în care „totul devenea un soi de matrice, ştanţată în mintea şi comportamentul nostru” (p. 175). Însă căderea în nostalgia după *dolce vita sovietică* nu e definitivă, personajele reuşesc să se sustragă fascinaţiei care vine din trecut – „Atunci trăiam de parcă timpul se oprise în loc. Acest lucru mă fascinează şi astăzi” (p. 176) – prin câteva încercări reuşite de a face o teorie a nostalgiei pure, cu repere în Marx şi Heidegger, capturând speculativ intervalul dintre progresul pur şi nostalgia pură.

O modalitate de a sublinia că represiunea economică capitalistă nu e substanţial diferită de represiunea politică din comunism este postulatul Gulagului Glamour. În capitalism „schimbăm libertatea pe fericirea consumului... „A trăi mai bine” înseamnă a trăi pe credit şi a avea siguranţă. Este un sistem perfect. Bine aţi venit în Glamour Gulag” (p. 245). Ereticii consideră că experienţa concentraţionară este una din cele mai importante experienţe ale omului modern şi că cei care cred că epoca Gulagului e de domeniul trecutului, sunt naivi (p. 99). Gulagul glamouros e inundat de ecouri agambene. După cum ştim, Giorgio Agamben, radicalizând ipoteze din textele lui Foucault, a făcut din Auschwitz şi experienţa concentraţionară paradigma întregii modernităţi politice care ar fi, în viziunea lui Agamben, o biopolitică. Ultimii eretici ar vrea să ne sugereze că detectează, pe cont propriu, o „etică biologică a Gulagului” (p. 100), unde dispare politicul şi rămâne doar voinţa corpului şi instinctul animal, iar viaţa şi moartea sunt „în acelaşi orizont de sens” (p. 100).

Gulagul glamouros este societatea consumului şi bunăstării, iar „statul bunăstării consumă mai multe fiinţe decât statul stalinist” (p. 124). Ultimii eretici demască continuu Marea Teroare capitalistă şi instrumentele ei de tortură: creditul, gajul, împrumutul, datoria, cu alte cuvinte Banca. Ultimii eretici depun eroicul efort de a ne sensibiliza faţă de violenţa creditului bancar şi capacitatea lui de a subjuga pe deplin fiinţele umane, de a le fura libertatea şi viitorul, făcându-ne dependenţi de bancă. Ereticii au dreptate. La un timp relativ scurt după ce au cucerit victorioşi SUA, extratereştrii şi-au luat, învinşi, tălpăşiţa, căci tereştrii i-au hărţuit cu credite, gajuri, depozite, asigurări şi întreg arsenalul distructiv al Băncii (aceasta e trama condensată a unui roman SF american din anii ’60).

Dacă teroarea politică comunistă putea fi evitată ignorând regulile de joc ale sistemului, subjugarea creditului este definitivă, căci nu confiscă doar viitorul, ci şi mântuirea. Împrumutul „îţi ia ultima şansă de a te mântui – fiindcă bogatul poate renunţa la bogăţia lui, greu, dar poate, are o şansă. Pe când la împrumut nu poţi renunţa, fiindcă nu-i aparţine” (p. 238). Ne mai rămâne doar speranţa că mântuitorul ar putea fi milostiv... Nemântuirea debitorului ne sugerează, desigur, că relaţia creditului şi a Băncii cu viitorul nu este lipsită de nelinişti metafizice. Dar oare rambursarea deplină a creditelor şi reglarea definitivă a conturilor nu ar fi o catastrofă? Orice împrumut e din viitor. Totuşi, împrumuturile dintr-un viitor virtual, pe lângă subjugarea faţă de Bancă, pot avea efecte în prezent, de exemplu, o creştere economică oarecare sau producerea de hrană pentru a potoli foamea *acum*. Poate „magia” economiei capitaliste este tocmai arta de a prelungi jocul virtual, şi de a amâna la nesfârşit reglarea

definitivă a conturilor? Împrumutul din viitor ar putea fi chiar o condiţie inevitabilă a existenţei prezente, mai ales că, aşa cum afirmă pe bună dreptate ereticii, niciodată nu ştim unde se termină foamea şi unde începe îmbuibarea (a se vedea pagina 222).

Indecidabilul între foame şi îmbuibare asigură o trecere lină de la un gulag la altul, ceea ce nu se întâmplă cu nevoia sexuală şi pasiunea erotică care, ne asigură octogenarul, în Gulagul istoric se atrofiază mai mult decât am fi dispuşi să credem. „Bătrânul Freud a greşit enorm când i-a acordat atâta atenţie. Sau poate din lipsă de experienţă concentraţionară nu a înţeles acest lucru” (p. 223). E o erezie pe cinste, numai că bătrânul Freud ilustra erezia erotică cu nişte cazuri clinice, prin urmare, şi A.I. ar avea nevoie de o istorie sexuală a Gulagului pentru a-şi dovedi ipoteza. Deci, dacă în Gulagul concentraţionar nevoia sexuală dispare, atunci ce se întâmplă în Gulagul glamouros? Ereticii nu precizează, căci răspunsul este evident: maşina de inventat nevoi a capitalismului ne condamnă la o exploatare fără răgaz a nevoii sexuale, acesta fiind încă un mod capitalist de represiune şi subjugare.

Există şi alte figuri ale indecidabilului în carte, cum ar fi cea a vampirului, care nu e nici viu, nici mort, şi care e prins între două lumi şi alimentează angoasa occidentalului. Un efect indecidabil este obţinut, firesc, în reflecţiile despre terorism care e prezentat mai întâi ca „o formă de comunicare” (p. 191), un mesaj radical adresat de către sclavi stăpânilor care nu răspund la fax şi telefon, apoi teroriştii sunt prezentaţi drept disidenţi care fac o dublă critică atât a aristocraţiei locale musulmane, cât şi a puterilor occidentale, şi apoi se sugerează că terorismul e o formă de radicalitate care poate contribui la modernizarea lumii musulmane, care să funcţioneze după reguli occidentale.

Însă o altă figură, Ostap Bender, ce pare iniţial simbol al ereziei pure, al distanţării faţă de orice sistem, anulează neaşteptat aporia promisă. Adevăraţii opozanţi antisovietici nu sunt disidenţii, cei care s-au opus sistemului, însă vorbind aceeaşi limbă. Adevăraţii opozanţi sunt cei care s-au situat în afara regulilor de joc ale acestuia: sectanţii şi speculanţii/bişniţarii de tip Ostap Bender. „Ceea ce Ostap Bender a înţeles, nu a înţeles Soljeniţîn” (p. 74), şi anume „dacă visul nu mai corespunde cu cel al regimului”, nu mai comunici pe limba lui. Pentru a-şi împlini visul, Ostap alcătuieşte un dosar cu care dovedeşte că un contabil a expropriat statul sovietic, scoate dosarul de vânzare, preţul e suma expropriată, iar singurul cumpărător e chiar contabilul. Bender „acţionează în spiritul celui mai bun manual de marketing capitalist” (p. 73), adică „produce o marfă pe care o evaluează exact la cât are el nevoie” (p. 73). Iar după căderea imperiului, toată averea statului a trecut în mâinile „fiilor locotenentului Schmidt”, care sunt urmaşii lui Ostap Bender „cărora le-a dispărut acea „singură slăbiciune”: respectul faţă de codul penal” (p. 73). Paradoxal, Ostap Bender, deşi se situează în afara regulilor de joc ale sistemului comunist, joacă după regulile de joc ale capitalismului. Şi astfel Ostap Bender, faţă de care ereticii îşi declară simpatia, devine simbolul victoriei nemărginite a capitalismului. E ciudată această victorie tocmai într-o carte a distanţării faţă de doctrina dominantă azi. Cartea **Ultimii eretici...**, în loc de provocarea promisă, ne-ar putea duce la o mai veche constatare: capitalismul e rău, marketingul e rău, democraţia e rea, dar nu s-au inventat altele mai bune.

Ereticii spun mai multe chestii intrigante şi am avea ceva de spus despre esenţializarea românilor drept cei care „nu cred în nimic” (p. 27); despre intelectualul rus care în Occident „este un om mort” şi i se face dor de Siberia (p. 205) – mă tem că aşa o fi; despre dificultatea rezistenţei la întrebările ce apar citind **Ultimii eretici...** şi care denotă o percepţie neliterară a textului, cum ar fi „de ce”-urile, sau ticul didactic „daţi-mi câteva exemple” etc.; despre nedumerirea mea referitoare la literaturizarea ideilor, ca şi cum ideile ar apărea *ex-nihilo* în capul unui personaj sau al altuia şi nu în urma unui dialog cu sau fără contestări ale ideilor enunţate anterior de altcineva şi, desigur, am mai fi spus ceva şi despre ecouri şi influenţe benjaminiene, schmittiene, agambiene şi zizekiene... însă am epuizat numărul de semne rezervat impresiilor mele. Să continue, inepuizabilă, erezia.

▣

Vitalie Sprânceană

Capcanele negândirii
(dialog cu o carte)

La parastasul prilejuit de aniversarea Căderii Zidului Berlinului au lipsit... bocitoarele. La fel ca şi în îndepărtatul an 1989, când înmormântarea comunismului se făcea cu lăutari. Silvio Berlusconi, aţipit cinic în plină procesiune, a reuşit să sugereze doar plictisul „regulamentar” cu care *beaumonde*-ul politic european abordează celebrările protocolare.

În pletora discursivă creată în jurul Marelui Eveniment nu a fost totuşi loc pentru nostalgii, regrete şi alte sentimente „legitime”. A lipsit Preotul ce ar fi pomenit cu evlavie numele Mortului, nu pentru a-l lăuda excesiv, ar fi fost un sacrilegiu, ci pentru a-i pomeni faptele bune şi rele, intenţiile – cele împlinite, dar şi cele neîmplinite, astfel încât să putem fixa locul potrivit al acestuia în memoria noastră comună.

Prin cea mai recentă carte a sa, **Ultimii Eretici ai Imperiului**, Vasile Ernu îşi asumă o misiune ingrată, în disonanţă deplină cu aerul local: înfiinţarea unei vorbiri înţelepte şi nepărtinitoare despre zilele noastre de ieri, nu ca reconstrucţie moralizatoare, deci moartă, ci ca o vreme vie, în care au încăput bucurii şi necazuri, suferinţă, dar şi speranţe.

Concepută ca un schimb de răvaşe între un închipuit fost disident sovietic, condamnat la moarte pentru că ar fi organizat un mic grup terorist, al cărui scop era lichidarea lui Stalin, luptător pe linia întâi în Marele Război, disident în anii ’60, exilat ceva mai târziu în Occident şi studentul/discipolul acestuia, născut undeva la periferiile Imperiului, trecut apoi, după prăbuşirea acestuia, în România, cartea e o tentativă de a recupera un *Ceva fundamental*, nenumit, care, zice autorul „s-a pierdut odată cu dispariţia lumii vechi”.

Ceva?

- O morală poate. După acel Rău, construit şi livrat ca Răul Absolut, totul, pentru a-l parafraza pe Ivan Karamazov, e posibil: un rău mai mic ni se pare o binefacere. Comparaţiile extreme, practicate cu osârdie în discursul public, pot justifica orice soluţie politică, culturală sau economică: pe acel fond negru, obiectele şi practicele gri nu se prea disting ori ni se arată atât de albe... Nedreptatea curentă se prezintă ca o personificare a justiţiei, iar micile minciuni răsar ca mari adevăruri, confruntate cu Absolutul.

- O atitudine. Prăbuşirea comunismului a lăsat orfană un tip de vorbire: cea despre săraci, nedreptăţiţi, rataţi, proşti şi mulţi. Lumea noastră a devenit un club select, în care pot să-şi permită bilete de intrare doar oamenii de succes, cei tineri, cu bani mulţi şi contacte multe. Biserica, zice părintele Agheev, un călugăr exotic, fost oligarh miliardar, vorbitor a 17 limbi străine, a fost învinsă de Bancă: „*În momentul în care îţi faci asigurare, îţi iei credit şi depui banii la bancă, nu mai poţi crede cu adevărat, căci poliţa de asigurare şi contul bancar devin temeiul credinţei tale. Nu poţi fi creştin atâta timp cât ai poliţă de asigurare şi credit.*” Glamour Hristos, cel transformat în abţibilduri încleiate pe Jeep-uri luxoase sau cel fredonat la TV de indivizi ca Becali l-a învins pe Hristosul în zdrenţe. Intelectualii, apărătorii cei mai sinceri ai prostimii în modernitate, tratează gândirea de stânga ca o ocupaţie, săracii – ca o coloană a cincea a unor forţe oculte, sau ca un balast pe drumul unui progres închipuit. Oricine îndrăzneşte să-şi asume cuvinte pentru gloată e taxat ca impostor, nostalgic, revizionist sau ca individ rătăcit, cu mentalitate învechită.

- O exorcizare a rostirii. Comunicarea publică nu pare a se fi eliberat definitiv de Vechiul cult, ci doar a schimbat pur şi simplu semnul din faţa simbolului. Ritualul pozitiv, constituit prin încărcarea cu virtuţi a comunismului, practicat până la 1989, a devenit ritual negativ, caracterizat prin aruncarea tuturor viciilor în cârca comunismului, în ambele cazuri păstrându-se pentru acesta extraordinara şi închipuita calitate de a controla cursul curent al lucrurilor. O curiozitate suplimentară ar fi că ambele tipuri de ritualuri sunt practicate de aceleaşi persoane. Osanalele adunate în Leniniane şi Colhoziane au trecut, peste noapte, şi fără probleme de conştiinţă, în blesteme anticomuniste, emoţia rămânând aceeaşi. Noi simţim, nu gândim!, pare a fi motto-ul mahmurelii zise tranziţie.

Născut în URSS..., crescut în tranziţie

Dacă prima carte a lui Vasile Ernu, *Născut în URSS*, era o lectură nostalgică a certificatului de naştere a ultimei generaţii sovietice, **Ultimii Eretici ai Imperiului** se dezvăluie ca fiind buletinul de identitate al acestora: ce s-a întâmplat cu copiii URSS-ului când aceştia au crescut mari? Este, într-un fel, straniu că pionierii care rosteau înflăcărat şi cu pioşenie cuvinte mari, de genul Patrie, Pace, Mamă, au ajuns aproape toţi, la maturitate, să poarte un nume colectiv: Ostap Ibrahimovici Bender.

Apariţia ostapilor în peisajul public autohton se datorează, sugerează Ernu, unor constrângeri structurale şi de conjunctură: a) limba banului, în care vorbeşte lumea noastră e cea mai uşor de deprins; b) represiunea economică, substituentul vechii dictaturi politice, e un mediu care poate produce doar acest unic tipar uman; c) o alegere morală capătă sens în măsura în care comportă şi un risc, ori, în sistemul social în care atât critica, cât şi lichelismul sunt răsplătite în acelaşi mod, prin profit, lumea capitalistă se situează în afara moralei: „Numai într-un regim în care poţi fi pedepsit funcţionează critica. În capitalism, ea nu mai funcţionează. Sunt tot mai convins de asta. În capitalism, critica are un singur rezultat: modifică nişte cifre în contabilitate.”

Acestui portret, deloc măgulitor, al lumii româneşti contemporane i se adaugă o serie de alte erezii: evoluţia inteligheţiei locale şi rostul ei în comunism şi capitalism, Ceauşescu e o hologramă, cea mai mare operă de artă produsă de români, România ar fi fost o ţară mult mai puţin traumatizată, dacă trupele sovietice nu se retrăgeau de pe teritoriul ei, oportunismul local şi lichelismul transcendental, victimizarea ca identitate naţională etc.

Încă o carte teribilistă?

Da şi nu. Da, pentru că e o carte-ruptură: curmă un mod de a gândi şi a vorbi despre lumea noastră, apoi, destramă o imagine de sine, artificială şi comodă, de care ne-am îndrăgostit atât de mult, încât o luăm drept reală.

Nu, deoarece reflecţiile şi meditaţiile acumulate în schimbul de epistole dintre cei doi, vizează o normalitate decojită de straie false şi demachiată de mituri frumos colorate, iar normalitatea nu poate fi excentrică. ■

Revista „Viaţa Românească”

Premiul „Constantin Stere” pentru Publicistică,

revistei *CONTRAFORT*, la 15 ani de la fondare –
VASILE GÂRNEŢ, director;
VITALIE CIOBANU, redactor şef

O revistă europeană

Doi scriitori din Chişinău au avut, acum mai bine de 15 ani, ideea de a înfiinţa o revistă culturală care să nu mai orbecăiască prin hăţişurile unei limbi şi ale unei culturi rupte de matca sa firească. Vasile Gârneţ şi Vitalie Ciobanu, creatorii şi făcătorii până azi şi sper mult timp de acum înainte, ai revistei *Contrafort*, binemerită, credem, premiul „Constantin Stere” pentru publicistică. Şi nu numai că-l merită, acest premiu este doar un mic gest, prea slab faţă de efortul lor cultural, rezistent la oprelişti şi frâne nu numai economice. Citim în *Contrafort*, această nouă cetate de la Nistru, care ţine cumva locul celor distruse de ocupanţi în mai multe reprize istorice, texte despre literatura unei lumi care se trezeşte din lungul somn impus, totalitar, o literatură şi o critică literară sincronă cu aceea din cealaltă parte a râului care ne desparte. Efortul lui Vasile Gârneţ, directorul revistei, şi al lui Vitalie Ciobanu, de a ţine în viaţă nu numai o revistă, ci şi o mişcare culturală care evoluează sistematic şi sigur ar trebui răsplătit şi, mai ales, făcut cunoscut tuturor acelora ce-şi mai închipuie că dincoace şi dincolo de Prut stăruie două culturi. Semnele separaţiei se mai citesc, însă, prin alte zone, *Contrafortul* face totul pentru a le şterge şi reuşeşte în mare măsură. Oricum, publicistica de bună calitate practicată de poetul şi eseistul Vasile Gârneţ, precum şi critica literară şi analizele politice ale scriitorului Vitalie Ciobanu, merită atenţia tuturor celor interesaţi de cultura română în desfăşurare. Citim analizele literare, dar şi pe cele politice, ale celor doi scriitori şi publicişti din generaţia, acum, matură şi înţelegem clar ce se întâmplă într-o zonă a românităţii separată de curentul principal în repetate şi lungi reprize. Cu toate că istoria a fost potrivnică evoluţiei culturale şi sociale a românilor de dincolo de Prut, mişcarea unor scriitori grupaţi în jurul revistei iniţiate de Vasile Gârneţ şi Vitalie Ciobanu e mai mult decât un simplu pod de flori, o punte culturală sigură, nu peste un râu, ci peste nişte vicisitudini istorice care puteau părea altora, până la generaţia lor, de netrecut. Şi au şi fost aşa câtă vreme barajul de la Prut era din sârmă ghimpată şi tancuri sovietice.

Vasile Gârneţ este autorul unui volum de eseuri intitulat *Intelectualul ca diversiune*, apărut în 2005, după două cărţi de poezii şi un roman, iar în urmă cu doi ani a publicat, împreună cu Vitalie Ciobanu, volumul *Europa de la fereastra vagonului*, un jurnal al călătoriei cu „Literatur express”, din 2000. La rândul său, Vitalie Ciobanu a publicat câteva volume de eseuri şi analize culturale şi politice: *Anatomia unui faliment geopolitic: Republica Moldova*, în 2005, *Frica de diferenţă* în 1999, *Schimbarea din stradă*, în 1991. Cărţi de analiză lucidă a situaţiei în care se află lumea românească, divizată artificial, de graniţe impuse cu tancul, pagini de publicistică de cea mai bună calitate, care se citesc cu un real folos, ca şi cele ale colegului său de proiect.

Premiul „Constantin Stere” este, aşadar, al celor doi scriitori, dar deopotrivă şi al proiectului lor de succes, revista *Contrafort*, căreia, şi în felul acesta, îi dorim o cât mai lungă viaţă în cultura română.

14 ianuarie 2010,
Bucureşti

Noutăţi la Editura Cartier

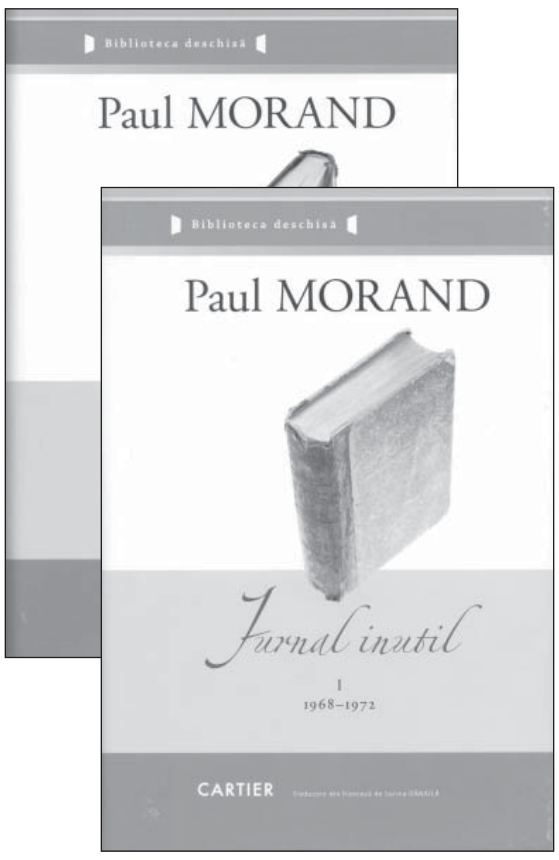

Paul Morand, ***Jurnal inutil.***
vol. I (1968-1972) şi vol. II (1973-1976)
Traducere din franceză de Sorina Dănăilă şi Simona Modreanu.

Europa între aşteptări, deziluzii şi (noi) speranţe

de
Alexandru-Florin Platon

Cei 20 de ani scurşi de la prăbuşirea regimurilor comuniste din Europa de Răsărit au fost un bun prilej de reflecţie asupra acestui interval. Mai multe colocvii, mese rotunde şi – desigur – studii şi cărţi depun mărturie în acest sens, printre care şi volumul de faţă. Totuşi, în ciuda intensităţii cu care a fost rememorată căderea Zidului Berlinului, va mai fi nevoie de un timp pentru ca perspectiva asupra acestei perioade – şi a celei care a precedat-o: lungul interstiţiu comunist – să iasă de sub imperiul afectivităţii şi să se fixeze în contururi impersonale (şi stabile). Deocamdată, faptul că analiştii prezentului au fost (şi, uneori, mai sînt) şi actori ai evenimentelor din ultimele două decenii – şi, în primul rînd ai căderii comunismului, în timpul căruia au trăit cei mai mulţi dintre ei – face ca istoria perioadei la care mă refer să se constituie prin adiţionarea memoriilor reticulare (puternic marcate, cum e şi firesc, de afectivitate) şi, aproape deloc (încă) în forma naraţiunii „distante". Orice judecată despre comunism şi postcomunism trece încă, obligatoriu, prin filtrul amintirilor. Peste ani, cînd martorii vor fi dispărut, se va ajunge, cu siguranţă, la o viziune mai detaşată (sau neutră) asupra acestor lucruri, dedusă din surse. Preţul – căci există, mereu, unul – va fi estomparea „culorii locale", a cotidianului trăit, care, atunci cînd este reconstituit (prin „vocea" actorilor), face tot farmecul unei epoci. Astăzi, „imperialismul" memoriei şi al afectivităţii în reconstituirea evenimentelor din ultimii 20 de ani şi de mai înainte, adeseori irită. Posteritatea îi va regreta absenţa.

Ceea ce tocmai am spus se potriveşte, măcar în parte, şi cărţii de care mă ocup astăzi. Studiile care o alcătuiesc nu recompun istoria Europei de după „războiul rece" (de altfel, nici nu prea ar fi avut cum, ţinînd cont de selecţia foarte largă a autorilor, din mai toate disciplinele socio-umane). Ele ne restituie această perioadă fragmentar, prin cîteva din evoluţiile şi tendinţele sale majore, dar, mai ales, prin prisma percepţiilor celor care le sînt (le-au fost) martori. Acesta este, de fapt, şi sensul „visului rănit" din subtitlul volumului: marile aşteptări, trezite de reunificarea Europei, la 9 noiembrie 1989, s-au transformat, pentru mulţi dintre cei care trăiseră pînă atunci dincolo de Zid, în amare deziluzii, fie că este vorba de calitatea vieţii în societatea postcomunistă, de noile valori colective sau de unificarea europeană, din ce în ce mai incertă. *„Conţinutul uman pe care l-au generat schimbările din 1989 s-a pierdut* – afirmă, dezamăgit, un fost disident polonez –. *Nu eram pe deplin conştienţi de pericolul noului sistem. Valorile proprii unei anumite moşteniri intelectuale s-au pierdut: ele nu au un echivalent comercial. Nu mai am decît unul sau doi prieteni cu care continuu să vorbesc. Ne-am dezintegrat complet"*, încheie Piotr Szulkin (numele disidentului), referindu-se la vechiul grup de opozanţi ai comunismului, din care făcuse parte (p. 182). Inutil să mai spun că asemenea reflecţii au ajuns să constituie, în anii din urmă, pretutindeni în Răsărit, expresia unui sindrom specific: cel al fostei disidenţe, care nu-şi mai află rostul în noua lume pe care a ajutat-o să se nască.

În versiuni mai atenuate, cam acesta este tonul mai tuturor mărturiilor strînse în volum, fie că aparţin opozanţilor vechiului regim, fie – paradoxal – multor tineri născuţi după 1989, ori puţin înainte (cum este şi cazul est-germanului Sebastian, invitat, în primul capitol al cărţii, să-şi explice simpatia pentru partidul antiliberal „Die Linke", considerat moştenitorul fostului partid comunist din RDG).

Încă un exemplu, la fel de concludent, îl constituie marile aşteptări suscitate printre etnicii albanezi de independenţa provinciei Kosovo. Astăzi, însă, la doi ani de la evenimentul din februarie 2008, lucrurile nu arată deloc aşa cum şi le imaginaseră localnicii: departe de a se bucura de beneficiile libertăţii, fosta provincie iugoslavă a devenit o veritabilă *„bombă socială pe punctul de a exploda"* (l-am citat pe Jean-Arnault Dérens, autorul studiului dedicat fenomenului kosovar; p. 115): recunoaşterea parţială a independenţei (şi, corelativ, imposibilitatea aderării noului stat la organismele internaţionale), convieţuirea tot mai dificilă cu minoritatea sîrbă, şomajul generalizat, consumul de droguri şi criminalitatea fac, deocamdată, din Kosovo un proiect politic dacă nu eşuat, în orice caz, foarte aproape de a deveni unul, aidoma Ciprului şi Autorităţii Palestiniene.

Cazul kosovar este ilustrativ pentru distanţa dintre aşteptări şi realitate, resimţită, astăzi, pretutindeni în Europa. Editorii volumului sintetizează foarte exact această stare de spirit, atunci cînd notează că *„după douăzeci de ani [de la dispariţia comunismului], sîntem obligaţi să constatăm că rezultatele noii Europe întrec cu mult iluziile şi deziluziile unora sau altora. Multiplicarea obstacolelor şi a unor noi frontiere întăresc sentimentul de incertitudine în privinţa unui destin comun şi limpede"* (p. 9).

Aceste „noi frontiere" nu (mai) sînt politice, ci culturale şi mentale. Cu alte cuvinte, ele sînt interne. Am menţionat, deja, dezamăgirea foştilor disidenţi anticomunişti, ale căror valori par a nu se mai regăsi printre cele specifice societăţii neoliberale de astăzi. Seria noilor bariere intraeuropene (analizată, caz cu caz, în capitolul al III-lea al volumului) mai cuprinde distincţiile etnice (evidenţiate prin exemplul imaginilor – negative şi pozitive – construite de emigranţii români şi autohtonii italieni unii faţă de ceilalţi), clivajul dintre cultura elitelor şi contracultura „manelelor" (gen numit în bulgară „şalga") sau, la nivelul partidelor politice, rivalităţile din ce în ce mai accentuate dintre conducerile centrale şi liderii („baronii") locali (un raport ilustrat de Antoine Roger – de profesiune sociolog – cu ajutorul social-democraţilor români, a căror situaţie a devenit, astfel, un exemplu de manual).

Cazul românesc (privit, de astă dată, mai binevoitor) este prezent şi în capitolul al II-lea al cărţii, dedicat „teritoriilor de margine ale spaţiului european". După aderarea la Uniunea Europeană, România a devenit o ţară de tranzit şi azil pentru transfugii din Orientul Apropiat şi Mijlociu (ceea ce se ştia), dar (ceea ce se ştie mai puţin) a asimilat foarte bine legislaţia comunitară în domeniu, numărîndu-se printre ţările recent intrate în UE care s-au adaptat perfect la reglementările dinamicii (e)migraţiei în Europa. În multe privinţe asemănătoare, poziţia Estoniei (un alt teritoriu de margine al Uniunii) apare, însă, considerabil mai complicată din cauza vecinătăţii cu Federaţia Rusă şi a minorităţii rusofone din mica republică baltică, sfîşiată între „tentaţia europeană" (dublată de exigenţa asimilării lingvistice, impusă de autorităţile locale) şi, pe de altă parte, „patria mamă", de dincolo de graniţă.

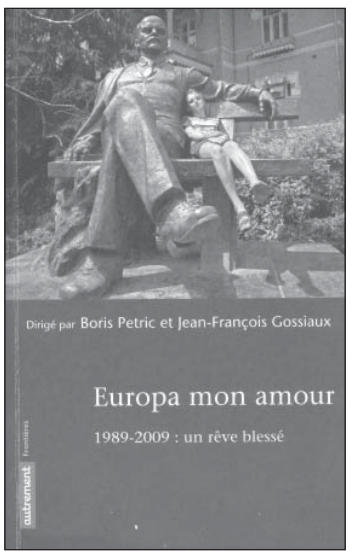

Ca pentru a complica şi mai mult acest mozaic de situaţii, incompleta împăcare cu trecutul a fiecăreia din societăţile ieşite din comunism (studiată, în multiplele sale aspecte, în primul capitol al volumului) a adîncit deziluziile colective, mărind distanţele mentale intracomunitare. Traumele provocate de războaiele din fosta Iugoslavie din anii '90, devoalarea tragediei Holocaustului şi a rolului jucat în această oroare, în timpul ultimului război mondial, la scări diferite, de o parte însemnată a mai tuturor comunităţilor etno-naţionale intrate după 1945 în sfera sovietică de ocupaţie (un fapt ocultat vreme de aproape jumătate de secol), imposibilitatea societăţilor central- şi est-europene de a se rupe complet de trecutul lor comunist (a cărui nostalgie – botezată în spaţiul est-german de odinioară „*ost*algie" – este trăită, cu intensitate, de un număr din ce în ce mai mare de oameni), precum şi alte fenomene, generate de globalizarea economică şi, în general, de ritmul tot mai alert al vieţii cotidiene au şubrezit considerabil proiectul unei Europe unite, împingînd-o într-un viitor nedeterminat.

Ce-i lipseşte, totuşi, Europei pentru a inspira optimism? Cum se (mai) poate acomoda idealul unei coerenţe politice sporite a Uniunii cu diversitatea sa culturală (adîncită în urma extinderii)? Sînt întrebările la care încearcă să răspundă trei personalităţi intervievate în ultima secţiune a cărţii (filosoful israelian de origine română Élie Barnavi, fost ambasador în Franţa, cineastul belgian Luc Dardenne şi antropologul francez Marc Abélès), fiecare avansînd cîte o soluţie, inspirată de antropomorfizarea subiectului, adică a Europei (le las cititorilor plăcerea de a le descoperi, prin lectură).

Nu vreau să las impresia, din tot ce am spus pînă acum, că am avea de a face cu un diagnostic pesimist pus de autori şi editori asupra perspectivelor Europei de a se materializa ca un proiect al unităţii. De fapt, sensul complexei realităţi europene schiţată de contribuţiile din volum este dat de contrastul dintre subtitlul pesimist (deja citat) al cărţii şi titlul principal („Europa mon amour"): oricît de dezamăgitor ar fi eşecul împlinirii aspiraţiilor colective din urmă cu 20 de ani, trebuie convenit că nu tot ce s-a întîmplat de atunci încoace în spaţiul civilizaţiei noastre este expresia unui eşec. La drept vorbind, „rateurile" – chiar dacă importante, precum pacea durabilă în Balcani – au fost mai puţine decît realizările. Încet, încet, visul părinţilor fondatori ai Uniunii prinde, totuşi, contur şi ar fi o dovadă de nerealism să nu vedem asta.

Boris Petric, Jean-François Gossiaux, *Europa mon amour. 1989-2009: un rêve blessé*, Paris, Éditions Autrement, 2009.

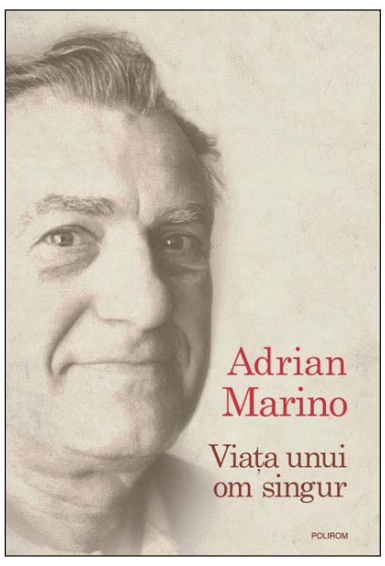

Adrian Marino, *Viaţa unui om singur*
Editura Polirom, 2010

Viaţa unui om singur este volumul de memorii al regretatului cărturar Adrian Marino, o autobiografie ce se opreşte la anul 1999. Autorul rememorează şase decenii de existenţă, cu represiunea, deportarea în Baragan şi însingurarea morală de după 1989. Manuscrisul face parte din fondul „Adrian Marino" al Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca. Autobiografie îndelung aşteptată, volumul ce apare, conform dorinţei autorului, la cinci ani de la moartea sa captivează prin traseul unei vieţi de excepţie, ca şi prin valoarea culturală a mărturiei pe care o aduce.

„În câteva cuvinte: de sase decenii, cel puţin, gândesc mereu altfel, aproape în toate domeniile. Scara mea de valori, începând cu valorile culturale şi ideologice, este net deosebită de a mediilor sociale şi culturale pe care le-am străbătut, obligat sau nu. Iar o astfel de singurătate – care nu este nici sentimentală, nici socială – este greu de suportat. O suferinţă abstractă, rece. O revoltă permanentă şi fără soluţie. Mai totdeauna inexprimabilă şi incomunicabilă. Nu doresc nimănui o astfel de contrarietate şi uzură interioară. Fără ieşire şi fără o adevărată consolare. Încerc totuşi s-o pun pe hârtie, s-o definesc şi s-o descriu cu maximă claritate. Doresc să scriu totuşi «cartea» vieţii mele, în toate sensurile cuvântului. Să-mi afirm identitatea, «personalitatea», bună, rea, aşa cum a fost." (*Adrian Marino*)

Ion Druţă între *Cervus Divinus* şi mârţoagă

de
Alexandru Burlacu

Reflectând asupra literaturii române din Basarabia, Ion Simuţ susţine că literatura basarabeană este „oglinda unei drame a conştiinţei naţionale. Dar este şi o dramă a neputinţei estetice, a carenţei de expresivitate şi de universalitate. Din nefericire, literatura basarabeană nu e mai mult decât o literatură regională, cantonată într-un orizont tematic, problematic şi stilistic foarte limitat, fără nicio şansă de a intra într-un dialog european peste capul literaturii din România". Criticul se arată sceptic nu numai în privinţa romanului basarabean, dar şi faţă de romanul din România, care „nici el nu beneficiază de un prestigiu deosebit în Europa".

Într-adevăr, „... romanul are nevoie de *cosmopolitism* (aici şi în continuare subl. n., A. B.), e prin excelenţă burghez, iar Basarabia nu putea oferi aceste condiţii culturale favorabile dezvoltării lui. *Naţionalismul* nu e deloc propice romanului, după cum nu e nici *societatea închisă*, cum era aceea *comunistă*". În acest context, proza lui Ion Druţă, în lipsa unei literaturi autentice, a crescut generaţii de cititori hipersensibili la un soi de dulce sentimentalism, la un tip de realism naiv şi liricoidal. În toate timpurile, lirismul sentimental, o formă de reflectare a vieţii, e menit oarecum să compenseze insuficienţele unei realităţi acerbe, crâncene şi dure, cu atât mai mult în condiţiile de ocupaţie, ale unui cotidian la limitele subzistenţei. Mizeria existenţială a avut, în plan artistic, exaltarea unui idilism naiv şi rudimentar, cu teme, subiecte, personaje şi conflicte artificiale, inventate despre eposul „vieţii noi".

După '90 încoace, atitudinile noastre faţă de Druţă s-au polarizat şi radicalizat fundamental, oscilând între idolatrizarea şi damnarea scriitorului. Şi aceasta pentru că s-a schimbat lumea, s-au schimbat valorile ei, literatura trece prin profunde metamorfoze, iar cititorul are cu totul alte gusturi. În acest context şi întrebarea: ce rămâne actual şi durabil din scrisul lui Druţă?

Cea mai rezistentă parte a creaţiei scriitorului sau, mai exact, ceea ce rămâne mai puţin afectat de timp este proza scurtă. Proza scurtă („Sania", „Badea Cireş", „Ultima lună de toamnă", „Toiagul păstoriei") a lui Druţă e bine articulată, are în centru tipuri umane imuabile la noile schimbări sociale. Personajele, de obicei, în plină senectute, au ceva, prin modul lor de a fi, din naivitatea specimenului primitiv, care îl diferenţiază de majoritatea colectivităţii, oarecum parvenită, adaptată la condiţiile „vieţii noi".

Naivitatea (care ascunde o înţelepciune sclipitoare) şi mai ales lirismul, despre care s-a făcut atâta caz, în anii '50-'60, sunt dacă nu o şansă de eschivare sau de evadare onorabilă din dogmatismul şi schemele rigide ale realismului de comandă, apoi, cel puţin, o soluţie rezonabilă de boicotare nedeclarată a unor idealuri false. E în acest lirism şi un însemn de rezistenţă literară, amplificată şi intensificată şi prin exaltarea vechilor forme de viaţă, cristalizate pe parcursul secolelor. Chiar Andrei Lupan, un stâlp al regimului totalitar, definind metaforic transfigurarea noilor „adevăruri", afirma că Druţă se învârte în jurul noii realităţi ca în jurul unui arici, din care parte s-o apuce.

O contabilizare mai atentă a subiectelor prozei sale infirmă mai multe prejudecăţi. Aşa cum s-a observat, în contextul literaturii române Ion Druţă este cel care reeditează modelul Sadoveanu în proza scurtă sau, într-o măsură mai mică, în romanul istoric. În plan tehnic, Druţă e un crengian, un sadovenian prin *cultul povestitorului*, prin utilizarea măiestrită a figurilor narative sau a figurilor poetice, prin bogăţia structurilor dialogice. Modelul Rebreanu e asimilat în construcţia inelară a romanului „Povara bunătăţii noastre". În defavoarea lui Druţă, criticul Anatol Moraru stabileşte paralele elocvente cu Marin Preda. Iulian Ciocan, Maria Sleahtiţchi şi Lucreţia Bârlădeanu, reprezentanţi ai noii generaţii, nu mai fac din Druţă un idol, cum a făcut-o generaţia mai în vârstă.

Ion Ciocanu şi Nicolae Bileţchi îl scaldă pe Druţă în două ape, luându-i în discuţie publicistica de la '90 încoace, dar fără a semnala punctele vulnerabile ale întregii sale creaţii, pentru că scriitorul (concepţia sa asupra lumii) nu prea a evoluat. Druţă e aşa cum a fost totdeauna. Altceva e la mijloc, a evoluat cititorul.

Ion Simuţ consideră, pe bună dreptate, că „dacă pactul său ciudat cu Moscova nu l-ar fi compromis, am fi putut spune că Ion Druţă a dobândit pentru Basarabia rolul de scriitor naţional. Aşa nu putem spune decât tristul adevăr că prin biografia sa de la senectute *Ion Druţă a rămas sovieticul romanului basarabean*, plasabil exact la antipodul lui *Paul Goma, care poate fi numit... europeanul romanului basarabean*" (Ion Simuţ, „Romanul basarabean între Paul Goma şi Ion Druţă", „Roman, 1. Selecţie, studiu introductiv şi note bio-bibliografice de Mihai Cimpoi. Postfaţă de Ion Simuţ", Ch., 2004, p. 254).

Despre *detractorii* lui Druţă, dacă i-a avut cu adevărat, aceştia azi nu mai interesează pe nimeni pentru că, în noul context social şi politic, scrisul lui Druţă e ştirbit rău de adevăr, a pierdut, enorm de mult, din strălucirea de altădată. Jenantă, stânjenitoare mi s-a părut reinterpretarea povestirii „Frunze de dor". Nimănui nu i-a trecut prin cap ideea că superba Ruxandă, plecată la cursuri de învăţători, în viziunea autorului, ar fi expresia parvenirii şi afirmării intelectualităţii şi birocraţiei autohtone. Desigur, e o idee foarte tentantă, dar pentru un alt roman.

S-au emis mai multe opinii eronate, altele chiar neserioase cum că până în '85 Druţă a dat o operă de mare valoare, că a fost tradus, că i-a fost montată dramaturgia, că ne-a scos în lume, că au scris, că e mare autor de..., că e între primii zece scriitori ai lumii, că pe aici, că pe dincolo... L-am auzit pe unul (aici împrumut un procedeu din arsenalul oratoric al scriitorului) că romanul „Biserica Albă" merită Premiul Nobel, dar nimeni nu-l înaintează. Sau şi mai şi. Toată opera lui e sublimă, dar publicistica îl dă de gol. Nu este adevărat! Pentru rătăcirile şi publicistica sa, deseori, deocheată, mai cu seamă pentru angajările sale politice, scriitorul e răsplătit cu vârf şi îndesat, ca oricine care, de bine-de rău, face sluji.

În momentele ei esenţiale, proza şi dramaturgia scriitorului sunt atât de anacronice, încât te-ai mira să-l mai considere cineva *un gigant pe picioare de lut*. Şi totuşi Druţă îşi are cititorul său, e popular între cititorii în etate, mai ales între ţărani, tocmai pentru cultul trecutului, pentru elogiul omului conservator, păstrător al unei vechi culturi, lucru important în contextul politicii de deznaţionalizare a regimului de ocupaţie.

Druţă este şi a fost perceput ca *un fel de disident*, disident de Chişinău, dar nu şi de Moscova. „Exilatul" de la Moscova a făcut o carieră strălucită, criticând sistemul totalitar (care l-a răsplătit cu ordine şi premii) de pe poziţiile unui conservatorism plângăreţ al prozei rurale, foarte la modă în anii '60-'80, când mişcarea disidentă din Occident devenise o forţă de temut pentru Rusia, cu adevărat o închisoare a popoarelor.

Involuntar, ne răsare în memorie modelul de comportament al lui Leon Donici, care ne-a dat o capodoperă, „Marele Archimedes", şi romanul publicistic „Revoluţia rusă". După revoluţie a fugit din Rusia în România, iar din România în Franţa ca să apere România (A se vedea „Scrisorile pariziene") nu numai de albgardişti, dar şi de intelectualii francezi de stânga. Ion Druţă, dimpotrivă, cu anumite intermitenţe, se întreabă retoric: „Cine a stins lumina în România?" şi „revoluţia" îl împuşcă pe dictator, sau: „Cine a stins lumina în Moldova?" şi Mircea Snegur pierde alegerile. Aşa că Druţă are ce are cu puterea. În secolul al XX-lea avem nenumărate exemple de colaboraţionism. Politica de colaborare cu fasciştii sau cu comuniştii este, într-un sistem totalitar, o condiţie obligatorie pentru orice scriitor. Puţini dintre scriitorii noştri au avut o poziţie în opoziţie.

Ruşii l-au avut pe un Aleksandr Soljeniţîn şi o întreagă literatură disidentă, noi îl avem pe Druţă, care se autoexilează la Moscova, acceptă premiile de stat şi alte onoruri, cum îi stă bine unui scriitor al poporului. Noi nu am avut nici disidenţi, nici măcar literatură de sertar. Dar aşa cum este, el exprimă într-un mod esenţializat lumpenizarea şi degradarea fizionomiei noastre naţionale.

Druţă e un exponent al *ţărănimii împilate*, al unei lumi cu o mentalitate care a trecut sau trece în istorie. Aici este necesară o precizare de esenţă. Ţăranul basarabean din secolul al XIX-lea, contrar intelectualităţii autohtone, nu a fost rusificat. Abia pe la începutul şi mai ales în a doua jumătate a secolului trecut malaxorul instituţiilor de ocupaţie rusească a reuşit să deformeze conştiinţa românului basarabean, să-l „mankurtizeze", de fapt, numai în câteva decenii. Druţă nu are nicio vină dacă, spre exemplu, un Onache Cărăbuş suferă de necazul că în ograda lui nu se opreşte o maşină cu militari ruşi.

Într-un context al evoluţiei fireşti a fenomenelor sociale şi politice, octogenarului nu-i rămâne decât să-şi redacteze opera, dar cu foarte puţine şanse de a supravieţui într-o lume nouă, mult mai barbară decât regimul totalitar. Un alt octogenar, Aureliu Busuioc, dă în ultimii ani romane care demască regimul de ocupaţie cum a făcut-o numai Paul Goma în romanele „Basarabia" sau „Din calidor". Remarcabile în acest sens sunt romanele lui Vasile Vasilache sau Vladimir Beşleagă. Tinerii scriitori pledează pentru o altă literatură, ei îşi cultivă un alt cititor, mai puţin fatalist, mai puţin mioritic.

Pe scurt, omul vechi, ca exponent al unei comunităţi sociale rudimentare, venea în dezacord flagrant cu dezideratele regimului de ocupaţie de a proslăvi, în limbajul epocii, *omul nou*. De aici pornesc toate înţelegerile şi neînţelegerile criticilor cu Ion Druţă. Şi aici lucrurile se limpezesc pe loc cu aşa-zişii „detractori".

Drama lui Druţă e că, aşa cum afirmă Nicolae Bileţchi, şi-a trădat personajele. În continuarea acestui gând trebuie remarcat că de la '90 încoace Druţă şi-a schimbat subiectele, realizând, probabil, că *moldovenismul primitiv* nu-i dă nicio şansă de supravieţuire. Personajele dramelor sale au fost prea implicate în actualitatea realităţilor de odinioară. Aşa că toate căutările etice, în acest context, iar dramaturgia sa e centrată pe critica unor parveniţi care s-au adaptat la noul sistem, nu mai interesează pe nimeni. Acum câţiva ani, un teatru a încercat să reanimeze „lumina" (întunecată) a lui Andrei Lupan. Nu m-aş mira să se revină (dar dacă nu la 80, atunci la 90 de ani de la naşterea venerabilului scriitor) la montarea pieselor pe tema „păsărilor tinereţii noastre".

E de observat, reiterăm, că epuizarea *subiectelor naţionale* (de altfel, o teză falsă) a resimţit-o şi dramaturgul care, cu mare întârziere, s-a reorientat către subiectele pe care le-au morfolit scriitorii de duzină la început de „perestroikă", până a fi incluşi în circuit disidenţii ruşi („Ujin u tovarişcea Stalina" e doar un argument în acest sens).

Nimic nu e surprinzător pentru un creator atât de controversat nu numai în publicistică, dar mai cu seamă în creaţia sa artistică. Uneori lucrul acesta s-a vădit în chiar opţiunile pentru un titlu sau altul, cum e cazul cu piesa „Mârţoaga cu clopoţei", devenită „Cervus divinus", sau cu romanul „Povara bunătăţii noastre", cu atâtea variante, uneori delicate pentru un bun creştin. Un alt detaliu semnificativ îl constituie originea socială a unor personaje. În contextul timpului originea socială relevă o bună doză de dogmatism. Iată de ce într-o variantă a romanului „Povara bunătăţii noastre" un personaj e fiu de popă, în alta, fiu de chiabur (cum i s-a părut scriitorului mai creştinește).

Oportunistul Druţă, ca omul, sub vremi, totdeauna a ştiut pe *cine* şi pe *ce* să pună miza, pe cine să aleagă între popă şi chiabur, între ciută şi mârţoagă, sau, dacă vreţi, între Rusia şi România, ieşind, cum crede şi „bojica" sa, basma curată. Scriitorul, ajuns „la răscrucea cu proşti", cu o operă suprapopulată de comunişti, se crede un apostol, dar, arătându-se la televiziune, predică în limba lui Stati şi are slăbiciunea de a păstori naţia (nu numai de Crăciun).

Druţă-omul nu se deosebeşte fundamental de Druţă-scriitorul. În plan artistic, conservatorismul acestuia se manifestă, în primul rând, în ontologia romanescă. Tehnica romanelor „Povara bunătăţii noastre" şi „Biserica albă" este una cunoscută romanului românesc încă la începutul secolului trecut, cu un narator omniscient şi omniprezent, semănând dogmele sale. E adevărat, *naratorul omniscient* în proza lui Druţă e concurat, pe alocuri, de *naratorul îndoielnic* (o contradicţie subtilă a poeticii sale). Naratorul îndoielnic subminează autoritatea naratorului omniscient. Este cel mai modern element în poetica romanului druţian, de altfel foarte bine cunoscut romanului postmodern.

■

Obsesii sau Nasul-Bis

de
Leo Butnaru

Staţia de tramvai. Minus trei sau patru grade. Şi oarecum umed, pentru că aşa e în oraşul de pe Neva, la staţia de lângă canalul... – care? Anicikin?... Nu-s singur... Ştiu doar că nu e canalul Griboedov... Dar, de fapt, nu contează decât esenţialul: la staţia de tramvai de lângă podul de peste unul dintre canalele ce străbat, pe dedesubt, bulevardul Nevski... Lume – multă sau multişoară?... Oameni mulţi, totuşi. Şi toţi se gândesc, râvnesc să ajungă călători – norocoşi! – în tramvaiul ce are să vină.

Întârzie, dar o să vină...

Sigur, şi eu vreau la fel. Să răzbat, să ajung călător în tramvai... du-mă-acasă, ce mai stai...

Vorba dramaturgului ăla american: *Un tramvai numit dorinţă*... Sau, poate, aici, în preajma Nevei, o dorinţă numită tramvai... În freamătul acestei dorinţe şi în sinea mea, tot repet nişte versuri de Mandelştam:

După baie, după operă, circ,
E totuna unde mergi, unde-o dai,
În ultima, ca totdeauna – ne-toată
Căldură nătângă din vechiul tramvai.

Dorinţa, însă, e undeva în adâncul sufletului. În vreme ce, mai la suprafaţa acestui neliniştit hău al meu, sufletul, parcă n-aş dori... Din cauza lui... A cui?..

Vorba e că, vârf la toate, aici, în staţie, uite-l şi pe el, cum se ridică niţel! El, Nasul!!! Proverbialul, gogolianul Nas!! Protagonistul! Însă mie el, Nasul Bludnic, îmi trezeşte oarece silă! Nu, nici în ruptul capului nu voi urca împreună cu el în acelaşi tramvai! 10! – e numărul tramvaiului pe care îl aşteptăm. În cel mai rău caz, nu voi intra pe aceeaşi uşă cu el!... În cel mai bun caz, nu mă voi înşfăca de aceeaşi bară, pe care se va cocoţa el, nu că superbul – nici pe departe aşa ceva! – ci plin de superbie (ce cuvânt frumos – superbie – pentru o stare de fapt detestabilă: trufie, fudulie, infatuare... Şi mai cum?... Da, tipul, Nasul adică, arată arogant, cinic oarecum...) Ăsta, ce se cocoaţă, Nasul-singur-de-capul-lui. Sau: Nasul-fără-cap-singur-de-capul-lui. Se cocoaţă, mai că se bârligă şi unde face – apcihi! – strănutând!

Vreo doi-trei din cei care aşteaptă tramvaiul sau îşi întorc propriul lor... nas, sau se întorc cu totul – cu spatele. Pe când alţi doi-trei se grăbesc să-şi scoată batistele din buzunar, însă nu le duc la propriile nasuri, ci le duc spre Nasul-singur-de-capul lui, sau – Nasul-fără-cap-singur-de-capul-lui – care acum o clipită a strănutat, să-l ajute să scape de urme şi urmări... Iar altcineva dintre cei care aşteaptă în staţie strigă tare şi respectuos, – către Nas, fireşte: „Sănătate!" „Să trăiţi!" face un altul – rus bărbos – către Nas. Ăştia, serviabilii, ar fi, se vede, unii dintre cei mai împătimiţi cititori ai lui Gogol. Poate că nuvela „Nasul", cu al cărei protagonist... biologic, anatomic (numai!), iată, mă gândesc să nu intru în acelaşi tramvai, – poate că respectiva nuvelă ei ar fi citit-o, răscitit-o de zeci de ori, de fiecare dată dintr-o cu totul altă perspectivă sau retrospectivă. O adoră, cum s-ar spune... O fi fost şi la spectacolul de teatru şi la cel de operă sau operetă, montate după „Nasul" lui Nikolai Vasilievici Gogol... (A nu se confunda cu: Google... Internet Webovici...).

Dar oricât ai planifica tu ce şi cum, când vine, în sfârşit, tramvaiul, unul la atâtea zeci de inşi care aşteaptă în staţie, mai totdeauna uiţi la ce te gândeai acum, în imediata odinioară, şi te repezi, instinctual (... animal!), cu ceilalţi dimpreună, la grămadă, spre una sau cealaltă uşă a tramvaiului! (...vaiului!) Să obţii loc, să stai barem într-un picior, să!... Ah, transportul în comun în cea mai clasică tradiţie socialistă în perpetuare chiar şi acum când noi, postsovieticii, construim, aproape cu succes, societatea capitalistă!...

Astfel că, indiferent ce gândeam eu, principial, acum câteva clipe, în imediata odinioară, adică, – să nu intru, nici în ruptul capului, în acelaşi tramvai cu stingherul şi arogantul Nas, – singur-de-capul-lui, vă spuneam, Nasul, tehui şi haihui! – ca înadins, anume cu el am nimerit în vehiculul pe şine! Acelaşi, ne-acelaşi, dar clar lucru – cel care sosise în gară şi pe care, rebegind, îl aşteptasem cam un sfert de oră, tot reamintindu-mi versuri de Mandelştam:

Mai sunt încă certat de ochii lumii
În limba ciondănelilor de prin tramvaie,
Ce nu au nici sens, nici rezon încalte:
Eşti aşa-şi-pe-dincolo! Ce să-i faci, cer scuze,
Dar în fond deloc nu cred a mă schimba.

Nasul se cocoţă, de-a latul, pe un segment al barei, cam pe la mijlocul vagonului, eu, dat fiind că urcasem pe uşa din spate, acolo am şi rămas – în coada vehiculului ce nu mi se mai părea a se numi dorinţă, domnule Tennessee Williams!

Nu, nu! îmi zic, nu înaintez spre centrul *streetcar*-ului, să nu mă pomenesc în apropierea celebrului – e adevărat, dar atât de nesuferitului Nas-singur-de-capul-lui! Lui, însă, probabil, îi era în cot de planul meu princip(i)al, – el se bârligă, adulmecă, parcă, după care unde face – apcihi! – peste căciulile, fesurile şi pălăriile călătorilor din preajmă. Unii coboară cât mai jos, în guler, propriul lor nas, alţii – îşi ridică nasul spre Nasul gogolian cocoţat pe bară, cineva strigă „Sănătate!", altul – „Să trăiţi!", un al treilea – „Să vă fie de bine!", iar un al patrulea întinde batista, să şteargă nasul ăsta rătăcitor şi răcit! Acesta o fi, precum bănuiam şi ceva mai înainte, unul dintre învederaţii admiratori ai lui Nikolai Vasilievici. Gogol, fireşte. (A nu se confunda cu Internet Webovici. Google, spuneam...)

E drept că şi eu am fost la spectacolul cu „Nasul", la Bucureşti, la Teatrul Act, pare-se. Montase cineva cu nume italienesc, Massaci... Dar prenumele era de român, Vlad... La Chişinău, însă, „Nasul" nu a fost pus (montat! – la loc pe faţa maiorului Kovaliov) în scenă, deoarece directorul teatrului naţional şi-a amintit că subiectul „Sufletelor moarte" fusese... suflat de pe undeva de pe la Tighina, pe timpul ţarismului, şi, odată cu independenţa Basarabiei, alias Republicii Moldova, şi-a dat pe faţă supărarea pe Nikolai Vasilievici Gogol că, uite, dom'le, ne-a scos gunoiul din casă, fie şi... indirect, fie şi în negură de vremi, dar totuna ceva sedimente de triste sentimente rămân(e)... Astfel că, tacit, la Chişinău „Nasul" este ca şi cum interzis sau, mai simplu vorbind în aceste timpuri ale lipsei de cenzură, – e trecut cu vederea, chiar dacă, oficial, încă nu a fost declarat Nas non grata...

Dom'le, cum să-ţi spun eu dumitale? – Nasul ăsta nu e nici vânăt sau roşu, ca de beţivan, nu e deosebitor de oricare alt nas de ins din tramvaiul ăsta în care ne înghesuim, dar – nu-mi pot explica de ce – cel puţin pentru mine – e unul antipatic, de nesuferit. Din ce motive?... Uite, mă surprind că nu-mi mai pot aduce aminte fir-a-păr firul nuvelei lui Gogol... Nu pot dezlega motivul acestei antipatii faţă de Nasul-singur-de-capul-lui (mai bine zis, precum ziceam: nasul fără... cap!) care, iată, mă deranjează... Pot spune doar că, la dintâia lectură a acelei proze – dintâia, fără să mai ţin minte dacă aş fi şi recitit-o, – deci, atunci am luat-o de bună şi curios, Nasul nu m-a enervat, l-am urmărit cum bântuie prin Sankt-Petersburg, pe Bulevardul Nevski pe care, iată, zdrăngănitor, trece şi tramvaiul în care ne înghesuim... sardele la cutie... Nu atât un tramvai numit dorinţă, cât un tramvai numit nevoinţă...

Poate că mâine să trec pe la bibliotecă, să recitesc „Nasul"?... Ha-ha-ha! (în sinea mea, să nu deranjez călătorii din coatele şi coastele mele, cu care stăm ca chibriturile în cutie în tramvaiul ăsta în care, colac peste pupăză, a catadicsit să se ticsească şi antipaticul ăsta nas cocoţat colo, pe bară, – ha-ha-ha! asta ar fi culmea! – să vii în excursie la Sankt-Petersburg şi, – Doamne, iartă! – să te înfunzi în bibliotecă şi să reciteşti „Nasul" de (că n-o să spui: lui) Gogol!... Tâmpite gânduri mă mai încearcă uneori... Trebuie s-o recunosc...

Şi ce mare lucru ar rezolva recitirea acelei nuvele?... Ioc!... Alte timpuri, domnii mei, nu mai e secolul nouăsprezece, ci douăzeci şi unu! Nu este exclus, chiar şi nasul să nu mai fie ăla de acum o sută şi ceva – mai precis: 170 de ani... Interesant, cam câţi ani o duce unul din ăştia, Nasurile-stinghere-de-capul-lor?... O fi existat Matusalemi, ăia de 999 de ani, şi printre – pardon! – nasuri?! Celebre sau nu prea... Păi, ar reieşi că, implicit, Gogol Nikolai Vasilievici ar fi ticluit ca şi cum o Biblie a nasurilor... Prin intermediul unui singur Nas care se desprinde de faţa proprietarului (proprietar sau stăpân?... nu, nu l-a putut stăpâni...) şi îşi dezvoltă o viaţă pe cont propriu în Sankt-Petersburg. Acum – şi în faţa mea! Şi în imaginaţia mea! Aici, în acest tramvai ce zdrăngăneşte atât de scuturat şi atât de... 10!... Da, e tramvaiul numărul 10 de pe Bulevardul Nevski... Exact, ca la Mandelştam: *Iată-l cum trece, atât de roşu şi atât de 10...*

Apoi, în talmeş-balmeşul din capul meu, prin fisurile memoriei apare şi câte un detaliu ceva mai deslušit – că, chipurile, nasul fugise de pe chipul asesorului – aşa ceva – de colegiu... Kovaliov?... Da, aşa îi zicea, asesorul Kovaliov... Bietul de el, îl va căuta cu disperare, bineînţeles, tocmai 13 zile încheiate... Dar cum începe povestea aia?... Era prin martie... Da, într-o dimineaţă – sau amiază? – nu contează timpul, contează că: un bărbier găseşte în pâinea caldă un... nas!... Mie, la prima şi poate, deocamdată, ultima lectură de acum mulţi ani, asta mă dusese cu gândul – nu ştiu de ce – la povestea aia cu gogoaşa care fugise şi de la moş, şi de la babă, şi de la... Dar dacă şi în acea gogoaşă se afla un nas şi, până la urmă, – hap! – o înghiţise vulpea cu tot cu nasul din ea?...

Bineînţeles, nu aş fi putut suporta la infinit prezenţa acestui Nas obraznic, cocoţat pe bara orizontală, printre mâinile călătorilor, încleştate de respectivul element de metal, care te ajută să nu-ţi pierzi echilibrul în zgâlţâitul mersului de tramvai nordic care, vă spuneam, nici pe departe nu e acel *A streetcar named desire**... Eu i-am zis: *un tramvai numit nevoinţă*... Astfel că, jignit oarecum în sensibila mea fire, am coborât cu două staţii mai înainte, zicându-mi să fac pedestru restul drumului până la hotel. Numai că, domnii mei, în Sankt-Petersburgul înserat de-a binelea, luminat oarecum straniu, fumegos, chiar şi de neonul lămpilor din zilele şi nopţile noastre, nu scapi tu, drăguliţă Doamne, cu una-cu două, – nici chiar cu nouă! – de Nikolai Vasilievici! Gogol, fireşte. Mai bine zis, – de obsesiile gogoliene. Pentru că eu, de cum o luasem pe o stradelă nu chiar lăturalnică, dar totuşi, de gradul doi să zicem, nu de primantâi, cum e bulevardul Nevski de pe care cotisem la stânga, brusc am avut naibe... sonore! Da, da, mi se păruse că aud, clar, cum cineva strigă, urlă a disperare: „Mantaua... Hoţii, bandiţii mi-au furat mantaua!..."

...Sigur, sunt cu adevărat nişte halucinaţii auditive, generate de obsesia Gogol, care mă surprinse atât de... nepotrivit-fascinant încă de la staţia de tramvai de lângă podul Anicikin, în tramvaiul propriu-zis, în care, pe bară, se cocoţase arogantul, cinicul nas ce strănuta peste călători... Şi iată, acum mi se năzare ţipătul disperat al bietului cancelarist mărunt Akaki Akakievici, cel deposedat de odorul său, de comoara sa mult râvnită – de o manta ca lumea, ce era chiar nouă, abia plătită croitorului; manta de care şi cu care el, bietul consilier titular, vroia să se arate atât de mândru, atât de...

„Mantaua! Hoţii, mi-au furat mantaua!"... – îmi răsună mie în timpane halucinaţiile sonore, inevitabil gogoliene. Aici, în celebra urbe nordică, pe care eu unul, în firea mea, o percep ca pe o nesfârşită tângă... Anume că Petersburgul care e – cine poate contesta? – un superb citat din arhitectura meridională, în mare – din cea italiană, bineînţeles, – de aia i şi se mai spune Veneţia Nordului acestei urbe-citat prin care în ... – Doamne, să vezi unde ajungi! – de la un nas rătăcitor, de la o manta furată, – ajungi – unde credeţi? – logic: la o pufoaică! – anume că, i se năzare firii mele impregnate cu Gogol, dar, de la o vreme, şi cu... google, că prin acest citat urban – de la sine, autonom, pluteşte, zboară o pufoaică vătuită; pluteşte, zboară – orice umbră a adâncului de seară nordică, devreme, îţi poate da (crea!) această senzaţie – pluteşte, zboară această, acea pufoaică vătuită prin superbul citat de arhitectură italiană, dar, înainte de toate, sau – fie, mai apoi, şi prin inegalabilele citate din Gogol...

Ah, dragă şi genialule Nikolai Vasilievici, anume că asta e – tânga rusă aducând a rătăcitoare, zburătoare, plutitoare pufoaică bumbăcită... Do svidania, gospodin Nos!**...

* *A streetcar named desire (eng.) – Un tramvai numit dorinţă.*

** *Do svidania, gospodin Nos! (rus.) – La revedere, domnule Nas!*

▣

Partizanii libertăţii de la Nucşoara

de

Mariana Codruţ

Am în mînă o carte pe cît de monumentală (peste 800 de pagini), pe atît de mişcătoare: **Luptătorii din munţi. Toma Arnăuţoiu, grupul de la Nucşoara.** *Documente ale anchetei, procesului şi detenţiei**, semnată de fiica lui Toma Arnăuţoiu, dna Ioana-Raluca Voicu-Arnăuţoiu. Volumul a dorit să marcheze comemorarea a 50 de ani de cînd Tribunalul militar al Regiunii a II-a i-a condamnat la moarte pe tatăl şi unchiul autoarei şi pe încă 14 oameni implicaţi în activitatea acestui grup, toţi executaţi de autorităţile comuniste în noaptea de 18-19 iulie 1959. Alţi 100 de simpatizanţi, gazde, susţinători (studenţi, preoţi, intelectuali, ţărani din zona Cîmpulung-Muscel), printre care şi Elisabeta Rizea - au primit condamnări de la 3 ani la închisoare pe viaţă, degradare civică şi confiscarea totală a averii.

Documentele incluse în volum – declaraţii, vădit smulse în timpul unor interogatorii durînd şi 10-12 ore sau sub tortură, procese verbale de interogatorii, note informative, rapoarte despre planurile şi acţiunile întreprinse de Securitate pentru a-i prinde pe rebeli, ordine, acte de acuzare, pagini din jurnalul scris, la îndemnul lui Toma, de tînărul membru al „bandei”, Constantin Jubleanu, sentinţe judecătoreşti etc. - au fost găsite în arhivele CNSAS de dna Voicu-Arnăuţoiu; ele luminează istoria acestui probabil cel mai longeviv grup de rezistenţă anticomunistă română (1949-1958), autointitulat „partizanii libertăţii” - cum semna Toma Arnăuţoiu unele bonuri de achiziţie. Cum se explică faptul că, în timp ce alte grupuri naţionale sau din ţările vecine erau lichidate chiar şi numai după un an-doi de funcţionare, cel al fraţilor Arnăuţoiu - nu e singurul, fireşte - a supravieţuit atît de mult timp? Eu presupun că acest lucru a fost posibil datorită inteligenţei, mobilităţii şi capacităţii de organizare a capului mişcării, datorită charismei lui personale, care i-a adus mulţi susţinători şi, nu în ultimul rînd, datorită armelor şi diverselor obiecte foarte utile (binocluri, hărţi ale zonei etc.) păstrate din timpul războiului. De altminteri, dacă nu intervenea şi aici trădarea, probabil grupul nu ar fi fost prins niciodată...

Pentru cei foarte tineri, care ştiu prea puţin despre circumstanţele istorice ce-au favorizat apariţia mişcărilor de rezistenţă postbelică în care se încadra şi cea a fraţilor Toma şi Petre Arnăuţoiu, iată cîteva repere: pierzînd războiul, ţara a fost ocupată de sovietici, fapt care a însemnat instalarea prin fraudarea alegerilor a comuniştilor; birurile impuse de stat ţărănimii în urma reformei agrare din ’45 au atins cote ameţitoare; proprietăţile industriale au fost naţionalizate, cele agricole trecute, prin colectivizarea începută în 1949, în stăpînirea statului; partidele politice au fost interzise, membrii lor de frunte fiind arestaţi, ca şi mulţi industriaşi, comersanţi, reprezentanţi ai elitei ţărăneşti şi intelectuale; Biserica ortodoxă a devenit obiect de persecuţii, cea Greco-catolică a fost scoasă în afara legii etc. Şi asta pentru a se face loc „revoluţionarilor de profesie” – comuniştii.

Neputîndu-se împăca defel cu abuzurile şi samavolnicia instalate în ţară – şi convinşi fiind că nici americanii şi occidentalii nu se vor împăca, iluzie creată şi de posturile de radio în limba română de la Londra, Paris şi Madrid, care „sprijineau mişcarea de rezistenţă” (cf. „Cuvîntul înainte” al volumului, semnat de Nicolae Henegariu) - , mulţi locuitori au luat drumul munţilor şi al codrilor, constituindu-se în mişcări de rezistenţă independente, necoordonate de un centru. Iluzia intervenţiei puterilor lumii s-a risipit definitiv cu ocazia revoluţiei din Ungaria, din 1956. Deşi s-au lămurit că nu mai au ce aştepta din partea americanilor şi a occidentalilor, unii partizani români, precum cei din mişcarea de rezistenţă de la Nucşoara, nu s-au predat, continuîndu-şi opoziţia.

Grupul de la Nucşoara a fost iniţiat în 1949 de colonelul Gheorghe Arsenescu, care apoi s-a separat de el ; acest grup, numit „Haiducii Muscelului”, cuprindea la început 16 oameni, nucleul său dur fiind format din fraţii Arnăuţoiu şi Maria Plop din satul Prisacani, fata probabil alungată de vremuri şi sărăcie din judeţul Iaşi tocmai în capătul acela de ţară. Ţin să mai spun că Toma, fost ofiţer în armata regală, şi Petre Arnăuţoiu erau fii ai unui învăţător foarte înstărit – şi şef al ţărăniştilor locali - din comuna devenită deja celebră. Timp de aproape 10 ani, membrii grupului de rezistenţă Arnăuţoiu, din ce în ce mai puţini, îşi duc zilele în munţi, gravitînd în jurul cîtorva sate din zonă: se mută dintr-un bordei în altul, pentru a nu fi prinşi; achiziţionează legal sau cu complicitatea gazdelor – spre final şi forţat - alimente de pe la stîni, exploatări forestiere, cabane, trecători, grădini; deşi Toma Arnăuţoiu era, după cum mi s-a părut, un bărbat lucid şi măsurat la vorbă şi la gest, sînt nevoiţi să se răfuiască şi între ei (ajungînd chiar să omoare pe un camarad foarte turbulent, care împuşcase cîţiva securişti şi miliţieni); coboară prin sate pentru a primi informaţii şi ajutor; discută „duşmănos împotriva regimului democrat-popular”; scriu uneori scrisori către reprezentanţii locali ai puterii comuniste, ameninţîndu-i că Dumnezeu – pe care ei „l-au dat afară din sat”, după expresia foarte plastică a lui Toma, un cititor al lui Radu Gyr – le va plăti într-o zi pentru toate fărădelegile lor... Şi toate astea făcute pînă în ’56 cu speranţa venirii americanilor şi a occidentalilor; după ‘56, eşuîndu-le vagile planuri de fugă din ţară, probabil cu moartea în suflet.

La momentul arestării – 20 mai 1958 – în grup mai rămăseseră doar 5 persoane: fraţii Arnăuţoiu, tînărul Constantin Jubleanu – împuşcat pe loc, fiindcă s-a opus arestării -, Maria Plop şi... fetiţa ei şi a lui Toma, născută în 1956, într-o grotă din munţi. E vorba de Ioana-Raluca (autoarea cărţii de faţă), supravieţuitoare prin miracol, care, după arestarea părinţilor, e trimisă la orfelinat iar ceva mai tîrziu intră într-o familie adoptivă. Nici nu se putea altfel: tatăl fusese executat, iar mama, condamnată la muncă silnică pe viaţă, mai puţin... norocoasă, a avut parte de o moarte lentă, decedînd în ‘62 în închisoarea de la Miercurea Ciuc (diagnostic: „insuficienţă circulatorie şi TBC pulmonar”!), la vîrsta de numai 35 de ani: ce nu au putut face frigul şi umezeala anotimpurilor din munţi în aproape zece ani, au făcut tortura, frigul şi umezeala din puşcăriile comuniste în doar patru ani...

Aici aş vrea să menţionez un lucru din jurnalul scris de tînărul partizan Constantin Jubleanu în condiţiile aspre ale vieţii lor de „bandiţi”, de „terorişti”, cum erau numiţi de către autorităţile comuniste. În aceste puţine pagini – în care autorul îl numeşte pe conducătorul grupului, cu vădit respect, „domnul Tomiţă” - , se strecoară pe ici-pe colo, printre relatările pe scurt şi cu sufletul la gură ale întîmplărilor mari, şi detalii care personalizează, „umanizează” această istorie, parcă desprinsă dintr-un film (!): de pildă că într-o zi, întorcîndu-se grupul şi găsind bordeiul ruinat, pînă la repararea lui Maria Plop a ţinut-o tot „într-o jale” din cauza frigului iernii; sau că, după ce au sfătuit-o să nu tragă dacă va fi prinsă, bărbaţii au plecat la vînătoare, lăsînd-o singură cu fetiţa zece zile în codru! Asemenea detalii m-au făcut să văd altfel, mai puţin... abstract, această aventură sinucigaşă a unor oameni zdruncinaţi profund din rostul lor de vremurile cumplite de după război; şi, mai ales, m-au ajutat să empatizez cu biata mea consăteancă, Maria Plop, o femeie foarte tînără şi fragilă, după cum o arată fotografiile din anexele volumului, forţată de împrejurări să trăiască amar de vreme în condiţii inimaginabile. Ei bine, în aceste condiţii biata Maria a rămas însărcinată, a născut şi a crescut timp de doi ani, pînă la arestare, un copil!

***

Nu se ştie cu precizie nici azi cîte grupuri de partizani au funcţionat pe teritoriul României, întrucît fenomenul a rămas încă insuficient cunoscut la noi; am găsit în presă o informaţie că pe tot cuprinsul ţării ar fi existat măcar 200, dar că în documentele Securităţii ar fi fost numărate peste 1 000! Nici numărul partizanilor nu e ştiut cu precizie: dna Voicu-Arnăuţoiu avansează cifra de „cîteva sute”. Cum însă partizanii erau susţinuţi şi ajutaţi de rude, prieteni şi vecini, rezistenţa anticomunistă, care s-a născut din durere, frustrare şi ură şi care a pus pe jar ani şi ani Securitatea şi Miliţia noii orînduiri, a avut proporţii mult mai importante decît ar putea-o indica numărul „haiducilor”. Cercetările vor limpezi şi acest episod de istorie românească şi-l vor aşeza în dreapta lui lumină, cu atît mai mult cu cît merită un asemenea efort cu asupra de măsură, el arătîndu-ne şi altfel decît slabi şi incapabili de solidaritate...

Ioana-Raluca Voicu-Arnăuţoiu, ***Luptătorii din munţi. Toma Arnăuţoiu, grupul de la Nucşoara***. *Documente ale anchetei, procesului şi detenţiei,* Editura Vremea, 2009, ed. a II-a.

Reality flash

Grigore Chiper

Texte şi texte

Deunăzi am făcut o călătorie cu transportul în comun până într-o localitate din Republica Moldova. După ce am urcat la gară în Chişinău, şoferul a pus *Русское радио*. Nimic de replicat decât să te conformezi gustului conducătorului auto. Am ezitat să mă opun din două motive: *primo*, de teamă să nu mă trezesc într-o minoritate singulară şi în oprobriul penibil al mulţimii. *Secundo*, ca filolog de specialitate şi ca şi cum fiind într-un exerciţiu al funcţiunii, am început să fiu atent la aspectul lingvistic al melodiilor ruseşti, textele variind între un nivel bun şi unul de-a dreptul impecabil. Citez doar două versuri, din întâmplare:

Все девять месяцев надежды,
Все девять месяцев любви.
(„Cele nouă luni de speranţă
Cele nouă luni de iubire”)
Simplu şi audibil.

La retur, şoferul a ascultat, împreună cu pasagerii săi, radio *Noroc*, cu melodii preponderent locale, în limba română. Textele acestor cântece au variat între o calitate îndoielnică şi una lamentabilă. Marea mea revelaţie a fost că textele melodiilor ruseşti ar fi putut exista independent de melodii, reprezentau opere independente, pe când cele basarabene erau compuse din cuvinte de umplutură. În afara melodiei, valoarea lor era egală cu zero. Adevărul e că atunci când melodia e aşa şi aşa, textul ei are un rol compensator. Te poţi abstrage de melodie ascultând doar cuvintele.

Aceste „poezii” de o iresponsabilitate înfiorătoare şi revoltătoare continuă în fapt pseudo-folclorul din perioada sovietică, când erau stilizate cântece populare pe texte proletcultiste. Proletcultismul a dispărut, dar spiritul lui supravieţuieşte. Ca să nu spun că nici folclorul de cea mai bună calitate nu concurează totuşi cu literatura cultă. Din cele 1 000 (după unele surse, chiar 2 000) de variante ale Mioriţei, cea redactată de Vasile Alecsandri e net superioară. Dezvoltarea literaturii, a culturii în general, nu a mers pe calea proliferării amatorismului, ci a profesionalizării. În R.M., această profesionalizare decurge anevoios nu doar în domeniul culturii. Mărfurile şi serviciile moldoveneşti sunt prea puţin competitive. Bruma de piaţă creată în R.M. s-a dovedit a fi încă insuficientă pentru a realiza saltul: de la produsul infect şi insipid de origine sovietică la rafinamentul occidental. Chiar şi Rusia, unde lucrurile nu merg strună, e cu mult înaintea R.M. datorită pieţei sale imense. De aceea interpreţii basarabeni ne vor delecta încă multă vreme cu versuri de soiul:

Îmi e dragă feea,
Dar n-o cred defel,
Căci ea-i femeia
Turnului Eiffel.
.....

Într-o zi ascultam muzică franceză când m-am oprit cu maşina şi am luat-o pe o cunoscută de a mea. În momentul când a urcat cânta Pierre Bachelet. Între „pasagera” mea şi mine a avut loc următorul dialog:

- Cunoşti bine limba franceză? mă întreabă.

- Deloc, răspund dezamăgitor, cum se va dovedi.

- Curios că asculţi muzică franceză fără să pricepi cuvintele.

- Dar cine a spus că trebuie să asculţi muzică pentru a descifra cuvinte? Pentru asta există poezie.

■

Dorin Tudoran:
„Pe mine gândul oricărei forme de cenzură mă nelinişteşte”

Vasile Gârneţ: Dragă Dorin Tudoran, Premiul Naţional de Poezie „Mihai Eminescu”, pe care l-ai câştigat în acest an într-o competiţie selectă cu alţi nominalizaţi, te aduce în actualitate ca unul dintre cei mai importanţi poeţi din literatura română contemporană. Într-un fel, Poezia „s-a răzbunat” pe infidelităţile pe care i le-ai făcut în ultimii ani, parcă reamintindu-ţi acum că lucrurile importante pentru un creator acolo sunt de găsit. Ce înseamnă pentru tine acest Premiu?

Dorin Tudoran: Înseamnă multe. Poate cel mai semnificativ dintre toate, faptul că, deşi eu am făcut toate eforturile să uit de poetul Dorin Tudoran, alţii n-au vrut să-l uite. Este un gest de uluitoare tandreţe, într-o viaţă literară bântuită de egocentrisme pustiitoare, negări aberante şi uitări programate cu precizie de ceas elveţian. Poate fi şi o invitaţie la a renunţa să trăiesc – literar vorbind – cu frâna de mână trasă. În sfârşit, vreau să cred că înseamnă – şi nu doar pentru mine – un mesaj că un juriu prestigios nu judecă literatura doar după cantitatea de pagini publicate de un autor, ci şi după valoarea acelor pagini; multe, puţine – nu contează. Infidelitatea faţă de literatură se poate materializa şi prin abandonarea scrisului prea devreme şi prin grafomania heirupistă – anul şi cartea, anul şi mia de pagini. Din cele două forme de infidelitate, o prefer pe cea dintâi. Şi-apoi, chiar tu scriai pe blog la dispariţia lui Salinger: „Mi-a plăcut că a publicat puţin şi doar lucruri care rezistă.” Ar fi trebuit să public şi mai puţin decât am făcut-o, fireşte, nu cu iluzia că astfel aş deveni un Salinger.

V. G.: Ultima carte de poezie pe care ai editat-o în România, sper să nu greşesc, a fost o antologie apărută la Editura Polirom în 2000, *Tânărul Ulise*. Mă aşteptam să publici în aceşti ani un nou volum de versuri, mai ales că cele două superbe poeme, subintitulate „Somnografii”, publicate de tine în *România literară*, în vara lui ’98 şi ’99, sugerau – aşa mi-a plăcut să cred – că trăiai, măcar din când în când, şi un nou timp al poeziei. Rezumând: mai scrii, vei mai publica poezie?

D. T.: Da, *Tânărul Ulise* este ultima carte de poezie pe care am publicat-o. Am alcătuit antologia pe când eram încă la Chişinău. Era o antologie, cum scriam în postfaţă, mult prea bogată după gustul meu, dar arăta cum arăta, fiindcă era o antologie de recuperare a unui poet ce se obişnuise a se ignora de unul singur pentru foarte mulţi ani. Ca şi atunci, şi azi le sunt recunoscător celor care, printr-o nobilă complicitate, m-au încurajat să public acea antologie – Silviu Lupescu, Mariana Codruţ, Mircea Mihăieş, Mihai Bacinschi, Nichita Danilov şi Emilian Galaicu-Păun.

Cele două poeme de care pomeneşti erau, de fapt, două fragmente dintr-un poem fluviu – practic, o carte – pe care, la un moment de supărare pe mine însumi, l-am şters din computer. După o vreme, am început să-l rescriu. Cu greu şi fără succes. Îmi propusesem să îl refac şi să public un volum intitulat *Pisicuţ* şi purtând subtitlul *Somnografii*. Un fel de a vorbi cu mine însumi după ani lungi în care îi refuzasem poetului Dorin Tudoran orice acces la coala de hârtie. Mai scriu, din când în când, dar nu ştiu dacă mă voi decide să şi public.

Reacţionez deseori la afirmaţii despre omul Dorin Tudoran. La comentarii despre literatura aceluiaşi nu am reacţionat niciodată cu iritare

V. G.: Despre poezia ta au scris memorabil nume importante ale criticii literare româneşti din mai multe generaţii – Ion Negoiţescu, Lucian Raicu, Virgil Ierunca, Nicolae Manolescu, Gheorghe Grigurcu, Ştefan Augustin Doinaş, Laurenţiu Ulici, Al. Cistelecan, Al. Andriescu, Mircea Martin, Florin Manolescu, Mircea Mi-

hăieş, Ion Bogdan Lefter... Cred că se adună, ca şi în cazul altor scriitori contemporani, câteva volume de exegeză literară ce ţi-au fost consacrate. Ştiu că ţii la aprecierile acestor oameni. Întrebarea mea legată de critică vine spre actualitatea imediată. Când s-a anunţat că ai luat Premiul „Mihai Eminescu”, un tânăr scriitor mi-a mărturisit că nu ştie prea multe despre poezia ta, are încredere în recomandarea mea, dar va căuta sa afle din *Istoria*... lui Manolescu. Acest detaliu mă face să te întreb: eşti mulţumit de felul cum ai fost comentat/descris în istoriile literare publicate după 1990?

D. T.: Nu le-am prea citit. Nu din trufie; din însingurare. Apoi, istoriile literare pot fi la fel de subiective ca opera poeţilor ori prozatorilor comentaţi. Altfel spus, m-am şi mirat că apar în unele din ele. Starea normală era să aflu că nu apar în ele fiindcă, oricum, spre a cita zisa cuiva: „Dorin tot s-a lepădat de poezie, aşa că de ce nu l-ar decarta şi alţii?...”

Să-ţi dau un exemplu amuzant. Cu ani în urmă, aflat în trecere prin Bucureşti tocmai în timpul uneia din ediţiile Târgului de Carte mă întâlnesc, *La Motor*, cu Marin Mincu, cel atât de devreme plecat dintre noi, critic, istoric şi teoretician literar foarte interesant.

Se uită scurt la mine şi spune „Ştiu. Sunt un porc. Dar tu eşti de vină.”

Buimăcit, îi mărturisesc că nu înţeleg la ce se referă. Aflu de la el că m-a eliminat din a sa *Istorie a literaturii române* înainte de a trimite cartea la tipar, fiindcă tocmai citise un interviu al meu în care citasem „tot felul de critici marginali” – Manolescu în primul rând –, dar numele său nu-l pomenisem. Degeaba i-am spus că enumerarea pe care o făcusem se referea la un subiect anume, nu la valoarea generală a criticilor, istoricilor ori teoreticienilor literari în viaţă.

Consternat de încăpăţânarea lui Marin de a da vreun credit argumentelor mele, i-am propus „un târg” – când dau primul interviu, vorbesc pe larg despre el, Marin Mincu, iar el, la a doua ediţie a *Istoriei* sale adaugă şi capitolul Dorin Tudoran, scos la supărare din prima ediţie.

Marin se uită la mine, şi cu imensa lui lipsă de umor îmi spune „Nu. Eu nu fac asemenea compromisuri. Team scos, te-am scos, şi scos rămâi, dar tu ştii că te consider un poet foarte important”. Apoi, am băut o bere, ca pe vremuri, la Florenţa, când s-a purtat cu mine extraordinar.

În ce-l priveşte pe tânărul scriitor ce nu ştie mai nimic despre mine, nu are rost să mă caute în *Istoria* lui Manolescu. Dacă ai ceva exemplare din cărţile mele, împrumută-i-le. Îi plac, bine. Nu-i spun nimic, asta este. Rămâne un cusur al multora dintre noi de a şti despre literatură din exegezele criticilor ori istoricilor literari. Demersurile comentatorilor sunt importante mai ales dacă literatura comentată este citită de cei interesaţi de ea. Altfel, suntem prizonierii gusturilor şi verdictelor altora. Ideile primite pe care începem să le considerăm a fi ale noastre...

Nicolae Manolescu este unul dintre cei mai apropiaţi prieteni ai mei, dar prietenia noastră – aşa cum singur mărturisea într-un editorial pe care mi l-a dedicat în *România literară* când am împlinit 50 de ani – nu are nimic de-a face cu ce, cum şi când a vrut să scrie despre mine. Nu l-am întrebat niciodată : „Nicky, tu când ai de gând să scrii despre mine?” Când a scris, i-am mulţumit, indiferent dacă mi-a convenit ori nu ce scrisese.

Amuzant – în ianuarie, intrat în prima librărie din Bucureşti, am cumpărat *Istoria* lui Manolescu. O aveam cu mine, când m-am întâlnit să iau masa cu un vechi prieten. Era fascinat să vadă cartea şi mi-a mărturisit stânjenit că nu-şi poate permite să o cumpere. I-am dăruit-o. A fost fericit. Eu îmi făcusem planul că voi cumpăra alt exemplar, când mă întorc de la Botoşani. N-am mai apucat, dar fac eu rost de ea.

Reacţionez deseori la afirmaţii despre omul Dorin Tudoran. La comentarii despre literatura aceluiaşi nu am reacţionat niciodată cu iritare. Cred că odată ce ţi-ai asumat riscul de a deveni persoană publică prin publicarea unei pagini, trebuie să-ţi asumi şi curajul de a primi comentarii de orice fel despre acea pagină. Să primeşti chiar şi tăcerea mormântală a unor oameni a căror opinie te interesează şi încă foarte mult. Aşa văd şi practic eu această regulă a jocului.

Până nu-mi supăr un prieten ori altul de câteva ori, parcă nu simt prietenia în cauză bine consolidată

V. G.: Publicistica ta de după 1990, adunată în cele două cărţi: *Kakistocraţia* (Editura ARC, 1998, Chişinău) şi *Absurdistan. O tragedie cu ieşire la mare* (Editura Polirom, 2006), te-au revelat ca unul dintre cei mai străluciţi analişti ai societăţii româneşti postcomuniste. Ai luat câteva premii pentru publicistică, ceea ce înseamnă că breasla scriitoricească te-a apreciat, dar ţi-ai făcut şi destui duşmani printre intelectuali şi politicieni, unii dintre ei fiind ţintele criticilor şi pamfletelor tale. Ai pierdut, bănuiesc, şi câteva prietenii... Privind acum în urmă, mai şi constatând faptul că România n-a prea evoluat, ba dimpotrivă, în unele domenii stagnează, spune-mi: regreţi timpul răpit literaturii şi folosit pentru „a moraliza” o societate care îi scoate, iată, în prim-plan pe un Vanghelie sau Becali?

D. T.: Timpul răpit literaturii l-am regretat întotdeauna. Am risipit acel timp ca şi cum aş fi avut siguranţa că voi trăi şapte vieţi. Asta este. Dar eu consider şi publicistica parte a literaturii. Îmi place să cred că, scrisă bine, devine şi ea literatură.

Printre ciudăţeniile mele se află şi aceea că până nu-mi supun prieteniile la tot felul de teste de foc, altfel spus, până nu-mi supăr un prieten ori altul de câteva ori, parcă nu simt prietenia în cauză bine consolidată.

→

Fireşte, o abordare uşor falimentară, dar unele prietenii chiar au supravieţuit unor asemenea şocuri.

Vanghelie sau Becali nu pot face decât obiectul unui paragraf de pamflet. Ei devin cu adevărat un pericol doar atunci când minţi de mare performanţă săvârşesc erori ce-i fac pe mulţi (opinia publică) să spună: „Dă-i, Domne, în mă-sa. Sunt toţi la fel...”

Obiecţiile mele (exprimate în pamflete ori în analize) au vizat, în principal, oameni pe care i-am preţuit. Ce face Vanghelie rămâne irelevant pentru mine, până când un intelectual de clasă devine un agitat şi agresiv agent electoral, deşi funcţia de înalt demnitar de stat ar trebui să-i interzică asemenea activităţi. Că Vanghelie nu ştie să conjuge verbul „a fi” mă lasă rece. De ce-ar trebui să ştie? Că, alături de alţii, intelectualul de clasă devenit un furios agent electoral transformă un om de stânga (de altfel cel mai important politician al ultimilor zece ani) într-un reprezentant al dreptei doar spre a-l opune lui Mircea Geoană nu mă lasă rece. Celelalte fraudări ale alegerilor sunt discutabile, dar această fraudare la nivelul conceptului a fost limpede ca lumina zilei şi a fost făcută de către oameni la care nu m-aş fi aşteptat.

Că România s-a trezit în finala prezidenţialelor cu doi candidaţi de stânga e un lucru ce poate fi analizat la rece, analiză din care se pot învăţa multe. Că, spre a opune stângii PSD-ului, este inventat un Traian Băsescu de dreapta este un matrapazlâc. Nu este nici o calitate, nici o vină să fii de dreapta ori de stânga. Dar este inacceptabil să te joci cu asemenea concepte, iar apoi să te plângi de calitatea lamentabilă a electoratului. A încerca să-l transformi pe Traian Băsescu într-un om ce bate copii nevinovaţi nu este mai grav decât să livrezi unei gazete occidentale povestea casetei cu sexul oral de care a beneficiat Mircea Geoană. Lamentabil!

V. G.: Ai o frază frumoasă şi paradoxală, pe care ai scos-o pe coperta ultimei tale cărţi de publicistică: „În România se întâmplă mereu lucruri foarte interesante, pentru că nu se întâmplă niciodată ce trebuie”. Ce-ar fi trebuit să se întâmple cu adevărat în România pentru a nu avea senzaţia că trăim în Absurdistan? Numeşte, te rog, măcar câteva din aceste lucruri la care s-ar fi cuvenit să ne aşteptăm, dar care n-au mai venit.

D. T.: Mai tot românul afirmă că tânjeşte după normalitate. Cu toate acestea, de nimic nu fuge românul mai rău ca dracul de tămâie decât de normalitate. Formatori de opinie scriu dimineaţa diatribe vitriolante împotriva celor ce practică ura, dar după-amiază se adaugă celor ce practică şi multiplică ura în variante dintre cele mai diverse. Se vorbeşte de necesitatea vitală a reconcilierii naţionale, dar până acum ea a fost oferită tocmai şi cu amendamente inacceptabile doar de cei ce sunt percepuţi printre călăi. Victimele nu prea au avut ocazia să ofere reconcilierea naţională. De la Dan Voiculescu la Dinu Patriciu se afirmă că nu trebuie să ne uităm în trecut, că doar cu ochii aţintiţi spre viitor se pot rezolva problemele României. Totuşi, cu ce l-ar ajuta pe un orb să scruteze viitorul şi pe un surd să asculte la muzica acestui viitor?

După ce am citit doar o fracţiune din ce a rămas din dosarul meu de Securitate, sunt înclinat să spun că, vai!, am putea fi chiar un popor de turnători

V. G.: Ştiu că ai intrat în posesia dosarului – uriaş, peste 10 000 de pagini! – întocmit pe numele tău de Securitate. Bănuiesc că vei scrie pe acest subiect. Te întreb dacă, după lectura paginilor din dosar, România comunistă şi postcomunistă se vede mai rău decât o ştiai? Cât de toxică, edificatoare sau – de ce nu? – eliberatoare e o asemenea lectură? Vreau să ştiu opinia ta, pentru că şi în Basarabia, sper, vom avea cândva accesul la dosarele KGB-ului şi ale Securităţii de după 1990, chiar dacă la noi iţele complicităţilor malefice par să formeze în acest moment un ţesut inextricabil.

D. T.: Nu ştiu nici acum dacă am făcut bine sau rău cerând copiile paginilor ce au supravieţuit din dosarul meu de Securitate. Ani de zile am refuzat să le solicit. O discuţie avută cu un prieten apropiat m-a determinat să fac pasul. Crezi, nu crezi, după ce am citit doar 700-800 de pagini, am pus maldărul de mizerie într-un colţ al pivniţei. Nu ştiu când voi avea puterea să reiau lectura. Am primit şi deconspirarea câtorva turnători, ca urmare a cererilor adresate în acest sens CNSAS-ului. M-a apucat ameţeala. Vor veni şi alte astfel de confirmări şi mă întreb cum Dumnezeu voi administra unele dintre aceste şocuri.

Nu ştiu care este numărul de informatori pe cap de locuitor în alte foste ţări comuniste. În octombrie trecut, am petrecut câteva zile la Napoli împreună cu Gyorgy Konrad, Geza Szocs şi alţi prieteni. În vreme ce unul era convins că numărul informatorilor pe cap de victimă a fost foarte mic într-o ţară ori alta, altul era absolut convins că lucrurile stau exact invers. Doar documentele – atâtea şi aşa cum s-au păstrat – vor răspunde unei asemenea întrebări.

Am scris cândva un editorial în care spuneam că suntem un popor de generaţii pierdute. După ce am citit doar o fracţiune din ce a rămas din dosarul meu de Securitate, sunt înclinat să spun că, vai!, am putea fi chiar un popor de turnători.

Mai în glumă, mai în serios, aş adăuga că pentru îmbunătăţirea acestei imagini ar trebui să calculăm numărul turnătorilor nu *per capita,* ci *pe copită*... Poate am arăta mai bine...

În concluzie, lectura cu pricina este mai degrabă toxică decât eliberatoare.

În Moldova veţi avea acces (ca şi în România) doar la dosarele de până în 1990. Ca şi în România, cele de după 1990 vor fi inaccesibile – secret de stat. Or, în ce mă priveşte, tocmai acele dosare aş vrea să le văd – cine şi cum s-a ocupat de viaţa mea şi în America. Dar, poate că e adevărată vorba „tot răul spre bine” – asemenea dosare ar putea să provoace unor oameni şocuri insuportabile.

După revolta tinerilor din aprilie 2009 am fost parte din efortul făcut la Washington de a ajuta autorităţile americane să înţeleagă ce se întâmplă cu adevărat în Moldova

V. G.: Te-ai aflat în Basarabia, la Chişinău, între 1993-2000, ca director al IFES-Moldova şi cunoşti bine mediul politic şi intelectual de la noi. Cum ai văzut de la Washington lunga guvernare comunistă şi revolta tinerilor din aprilie 2009 împotriva fraudării alegerilor de către comunişti, o revoltă care a adus la guvernare alte forţe politice?

D. T.: Să nu uităm că lunga guvernare comunistă s-a întemeiat şi prin colaborarea Frontului cu partidul dlui Voronin. Când am prevăzut că se poate ajunge la aşa ceva, mi s-a râs în nas.

După revolta tinerilor din aprilie 2009 am fost parte din efortul făcut la Washington de a ajuta autorităţile americane să înţeleagă ce se întâmplă cu adevărat în Moldova. Îmi amintesc de o conferinţă de presă (6 august, 2009) organizată de Comisia pentru Securitate şi Cooperare în Europa - Comitetul Helsinki al Congresului (comisie condusă de senatorul Benjamin L. Cardin şi Alcee L. Hasting, membru al Camerei Deputaţilor), unde cei prezenţi au putut să le asculte pe Valentina Cuşnir, fostă membră a Parlamentului, şi pe Nadine Gogu, Directoarea Centrului Independent de Jurnalism, vorbind despre grozăviile petrecute în aprilie. Tot atunci, Louis O'Neill, fostul şef al delegaţiei OSCE în Moldova, a făcut o radiografie foarte exactă a situaţiei din Moldova şi din zonă. Puţini dintre cei ce trăncănesc în blogosferă despre vrute şi nevrute au înţeles ce performanţă a fost să se organizeze o asemenea întâlnire pe 6 august, la numai o săptămână după alegerile parlamentare din 29 iulie, întâlnire la care s-au prezentat amănunte despre atmosfera de teroare şi intimidare ce a domnit în Moldova între 7 aprilie şi 29 iulie.

Orice efort de a institui un monopol asupra anticomunismului mi se pare degradant

V. G.: Crezi că ar fi oportună acum, în societatea moldoveană, o dezbatere pe tema condamnării regimului comunist şi o eventuală interzicere a partidelor care se revendică de la această ideologie? O comisie prezidenţială care va fundamenta o asemenea acţiune politică a şi

→

Poetul Dorin Tudoran

Dorin Tudoran este un excepţional poet pe care regimul comunist l-a forţat să părăsească România în 1985. A emigrat în Statele Unite după câţiva ani de disidenţă – confruntare deschisă cu regimul ceauşist – şi o grevă a foamei de 40 de zile.

În America a fost jurnalist la *Vocea Americii*, a redactat revistele *Agora* şi *Meridian* (cele mai valoroase publicaţii de limba română din exil), a lucrat în conducerea unor institute (Foreign Policy Research Institute - FPRI) şi fundaţii (Fundaţia pentru Sisteme Electorale - IFES). Între 1993 şi 2000, Dorin Tudoran s-a aflat la Chişinău ca director al IFES-Moldova. În acea perioadă l-am cunoscut şi m-am bucurat de prietenia lui, o prietenie curată, exigentă, care m-a îmbogăţit şi pentru care îi mulţumesc. A acordat mai multe interviuri şi a publicat texte în revista *Contrafort*. În perioada cât s-a aflat la Chişinău a publicat „Kakistocraţia” (Editura ARC, 1998), una dintre cele mai valoroase cărţi de publicistică de după 1989.

Pe 15 ianuarie 2010, la Botoşani, Dorin Tudoran, cetăţean român-american, a câştigat Premiul Naţional de Poezie „Mihai Eminescu”. Îl felicit cu acest premiu şi vă îndemn să-i citiţi POEZIA. Dorin Tudoran a publicat 11 cărţi de poezie (*Mic tratat de glorie* (1973), *Cântec de trecut Akeronul* (1975), *O zi în natură* (1977), *Uneori, plutirea* (1977), *Respiraţie artificială* (1978), *Pasaj de pietoni* (1978), *Semne particulare* (antologie, 1979), *De bună voie, autobiografia mea* (1986), *Ultimul turnir* (antologie, 1992), *Viitorul facultativ/Optional Future* (ediţie bilingvă, 1999), *Tânărul Ulise* (antologie, 2000).

(*vasile gârneţ*)

Iată unul din superbele sale poeme:

Nesfârşita pribegie

Erau doi
N-a fost nevoie să ne-o spună -
am ştiut din prima clipă
că sunt cărturari.
Părăsiseră Alexandria
după ce-şi sfâşiaseră hainele
de pe ei
văzând cum se mistuie-n foc *Biblioteca*
în vreme ce
ştiinţa nici unuia din marii învăţaţi
ai cetăţii
nu putea face nimic.
Când ne-au spus că e timpul să plece
am regretat; ne obişnuiserăm cu ei.
În semn de mulţumire
spuneau
pentru găzduirea ce le-o dasem
n-aveau altceva să ne dăruiască
decât un săculeţ plin de cenuşă
din ceea ce fusese
marea minune a lumii.
L-au pus cu umilinţă
pe un raft al bibliotecii noastre.
La puţină vreme după plecarea străinilor
casa noastră arse din temelii -
focul, pare-se, a izbucnit
dinspre cărţi.
Aşa a început
nesfârşita noastră pribegie.
N-am luat cu noi
decât o mână din cenuşa
încă fierbinte -
o purtam la gât
în săculeţe de piele.
Ne rugam de găzduire.

fost creată recent la Chişinău.

D. T.: M-aş bucura dacă Moldova ar învăţa din erorile comise în România. Dezbaterea, pe de-o parte, şi condamnarea comunismului plus interzicerea partidelor care se revendică de la comunism, pe de altă parte, sunt lucruri diferite. O ţară nu poate fi condusă nici prin hotărâri de guvern, nici prin comisii prezidenţiale. O ţară trebuie condusă prin mecanismele proprii actului de guvernare. Crede-mă, ştiu bine ce spun. Am refuzat onoranta invitaţie de a face parte din Comisia Prezidenţială creată în România pentru a studia dictatura comunistă. Nu vreau să intru în detalii aici, dar acolo unde, din start, nu sunt luate în serios pericolele ce pot arunca asupra unui demers atât de important suspiciuni întemeiate lucrurile ies foarte amestecate. Este exact ce s-a întâmplat în România. A fost de-ajuns că dictatura comunistă a constituit o mare afacere pentru unii. Este inacceptabil să vezi că şi condamnarea comunismului poate părea sau chiar deveni – pe ici, pe colo, prin părţile esenţiale – o afacere de grup. Orice efort de a institui un monopol asupra anticomunismului mi se pare degradant. Evident, rămâne foarte important că demersul – cu ale sale bune şi rele – a avut loc, iar meritul lui Traian Băsescu nu poate fi negat decât prin rea-credinţă, dar am fost de acord cu Marius Oprea că de era nevoie de un document pe baza căruia preşedintele Băsescu să condamne dictatura comunistă el putea fi elaborat uşor în numai o săptămână. Pentru Raportul întocmit, cele şase-şapte luni au fost insuficiente, metodologia a fost una de mântuială şi documentul produs (peste 700 de pagini) este extrem de inegal. Repet, însă, e bine că primul pas a fost făcut. De atunci, cum bine se ştie, lucrurile s-au împotmolit. Recomandările raportului, demersurile făcute de membri ai Societăţi Civile, întâmpinările de toate felurile au cam rămas fără urmări practice. Moldova are şansa de a învăţa din eşecurile României şi de a evita capcane multiple. Mai ales că, aşa cum spuneai, în Moldova lucrurile pot fi mult mai complicate. Una din diferenţele între ţări ca România şi Republica Moldova după 1990 este dată de un lucru foarte important. Există un numitor comun important al fostelor ţări comuniste. Dar diferenţele specifice sunt, uneori, foarte puternice. Una este să fi fost ţară comunistă şi alta este să fi fost chiar republică unională. Moştenirile sunt diferite.

Mă bucur să văd iniţiative încurajatoare ale lui Teodor Baconschi

V. G.: Căderea regimului Voronin, declarat antiromânesc (expulzarea ambasadorului român şi introducerea vizelor sunt doar două din acţiunile lor ostile), deschide perspective pentru o relaţie bună a Republicii Moldova cu România. Mai ales că şi preşedintele interimar Ghimpu, şi premierul Filat îşi declară ritos – o noutate absolută pentru mediul politic de la Chişinău – identitatea românească. Din păcate, la Bucureşti nu a existat până acum o strategie clară vizavi de Republica Moldova. Ce crezi că ar trebui să se facă pentru a eficientiza această relaţie şi nu a rămâne doar la nivelul declaraţiilor demagogice, aşa cum s-a întâmplat în trecut?

D. T.: Este o întrebare mult mai potrivită pentru noul şef al diplomaţiei româneşti şi pentru noul ambasador al României la Chişinău. Mă mulţumesc la a reproduce aici doar ce-i spuneam prietenului Liviu Antonesei într-o discuţie publicată în revista *Timpul*: „În orice caz, să fii analist politic, susţinător şi să citezi printre marile merite ale dlui Băsescu o strategie legată de Republica Moldova, mi se pare aberant. Dl Băsescu nu a avut nici un fel de strategie vizavi de Republica Moldova. Şi aici, între Domnia sa şi predecesorii săi post-decembrişti, nu există aproape nici o diferenţă.” Nu cred că am greşit afirmând cele de mai sus.

În sfârşit, mă bucur să văd iniţiative încurajatoare ale lui Teodor Baconschi. Este reconfortant să vezi înalţi demnitari începându-şi mandatele cu dreptul, că de cum încep atâţia alţi şi în câte gropi să grăbesc să calce suntem cu toţi sătui, nu?

V. G.: Pe lângă retorica sa privind integrarea europeană, guvernul Filat a anunţat şi promovează o relaţie strategică cu Statele Unite. Vizita recentă de la Washington a premierului moldovean, unde a şi obţinut un ajutor financiar substanţial, foarte necesar în aceste timpuri de criză, este un bun exemplu în acest sens. Crezi că Statele Unite se vor implica mai mult în Moldova, reducând astfel din influenţa rusească?

D. T.: Nu mă număr printre cei, probabil foarte puţini, care ştiu în acest moment ce miză reprezintă Chişinăul pentru administraţia Obama. Istoric – şi nu tocmai încurajator pentru moldoveni – nu a existat niciodată o troikă SUA-Rusia/URSS-Moldova. A existat doar binomul SUA-Rusia/URSS. În plus, trăim o altă perioadă – foarte complicată – de reaşezare a geostrategiilor şi a face pronosticuri este mai riscant decât oricând. Îmi pare rău că am ratat conferinţa de presă a dlui Filat din 21 ianuarie ţinută tot sub egida Comisiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa – Comitetul Helsinki; ajungeam la Washington din România doar cu câteva ore înaintea conferinţei de presă.

V. G.: Ai destui prieteni la Chişinău – scriitori, jurnalişti, editori... Îţi planifici vreo vizită în Republica Moldova în viitorul apropiat?

D. T.: Da. Sunt încă preşedintele Consiliului de Administraţie al Centrului de Asistenţă pentru Organizaţii Neguvernamentale din România. CENTRAS organizează anual Forumul organizaţiilor neguvernamentale. Uneori, la Forum au participat şi reprezentanţi ai organizaţiilor neguvernamentale din Moldova. Sunt şanse ca, în 2010, să găsim o finanţare care să permită organizarea Forumului două zile la Iaşi, două zile la Chişinău. Sper să reuşim.

CERTOCRAŢIA. *Aici postăm şi ne umplem de blogdaproste*

V. G.: Ţi-ai deschis anul trecut, după mai multe ezitări, un blog, care a devenit în scurt timp destul de popular. Apoi l-ai închis, pentru a stopa valurile de ură, atacurile la persoană, diversiunile şi calomniile pe care nick-name-rile le desfăşurau în subsolul comentariilor tale. Nu resimţi nevoia de a reveni? Ai fost, pare-mi-se, mereu atras de interactivitate...

D. T.: Da, am fost mereu interesat de dialog, de rolul comunicării. De aceea am şi folosit acel motto din Montaigne („Cuvântul este jumătate al celui ce-l rosteşte şi jumătate al celui ce îl ascultă”) în header-ul blogului.

Blogul nu l-am închis din cauza mizeriilor ce mi se aruncau în obraz ori din cauza muncii (înţeleg bine remunerate) a trollerilor. L-am închis, când am văzut că până şi decizia lui Teodor Mărieş de a-şi pune viaţa la bătaie pentru o idee pe care de altfel toţi spun că le este dragă este luată peste picior.

Vizitându-l pe Teodor Mărieş la Bucureşti, în ianuarie, unde în momentul ce îţi răspund la această întrebare se află într-o a doua grevă a foamei, parcă mă bate gândul să revin la blog. Problema este de... comunicare. Nu accept niciun comentariu – deci spun ce am de spus şi atât? Las blogul, ca data trecută, deschis oricărui comentariu şi după câteva săptămâni locul devine o troacă de porci? Selectez ce intră şi ce nu la comentarii? Mecanismul blogului îţi oferă toate aceste trei opţiuni, numai că pe mine gândul oricărei forme de cenzură mă nelinişteşte. Mă mai gândesc. De fapt, la ora la care vei publica această discuţie, vei fi şi aflat răspunsul la această întrebare. Numele răspunsului este CERTOCRAŢIA. Tag line-ul, sloganul – *aici postăm şi ne umplem de blogdaproste – http://dorin2tudoran.wordpress.com*

V. G.: Nu te întreb ce scrii mai mult acum (poezie, proză, publicistică... poate chiar jurnal – de ce nu?) şi ce vei publica în timpul apropiat. Vom trăi şi vom afla. Te întreb dacă Rafael Nadal va redeveni în acest an numărul unu în tenis, sperând să cunosc şi alte detalii despre cum îţi petreci timpul la Washington?

D. T.: Da, tenisul rămâne unul din sporturile ce mă fascinează. Din păcate, în ultimii ani nu am mai pus mâna pe rachetă decât foarte rar. Nu ştiu dacă Nadal va redeveni ori nu numărul unu în acest an sau în anii ce vin. Sunt multe argumente că e posibil să reuşească, altele că i-ar fi foarte greu. Intensitatea fenomenală la care joacă şi-a luat birul – mă mir că îl mai ţin genunchii, gleznele, articulaţiile mai mici şi mai mari. La Melbourne, a capotat fizic din nou. Şi acesta este un semn de mare îngrijorare. Este un jucător care îmi place foarte mult, dar încă îl prefer pe Federer.

Semn că am îmbătrânit, mă apucă deseori dorul de tânărul, sclipitorul, imprevizibilul şi atât de controversatul Ilie Năstase. Sunt câteva lovituri ale lui Ilie pe care mi le amintesc cu precizie şi după atâta amar de vreme, ca să nu mai spun că finala Openului american câştigată la Forest Hills împotriva lui Arthur Ashe, după ce Ashe părea a fi câştigat meciul, am ştiut-o pentru o vreme pe dinafară.

Morala – nimic nu s-a terminat, până nu s-a terminat cu adevărat...

Ianuarie-februarie 2010.
Chişinău-Washington

▣

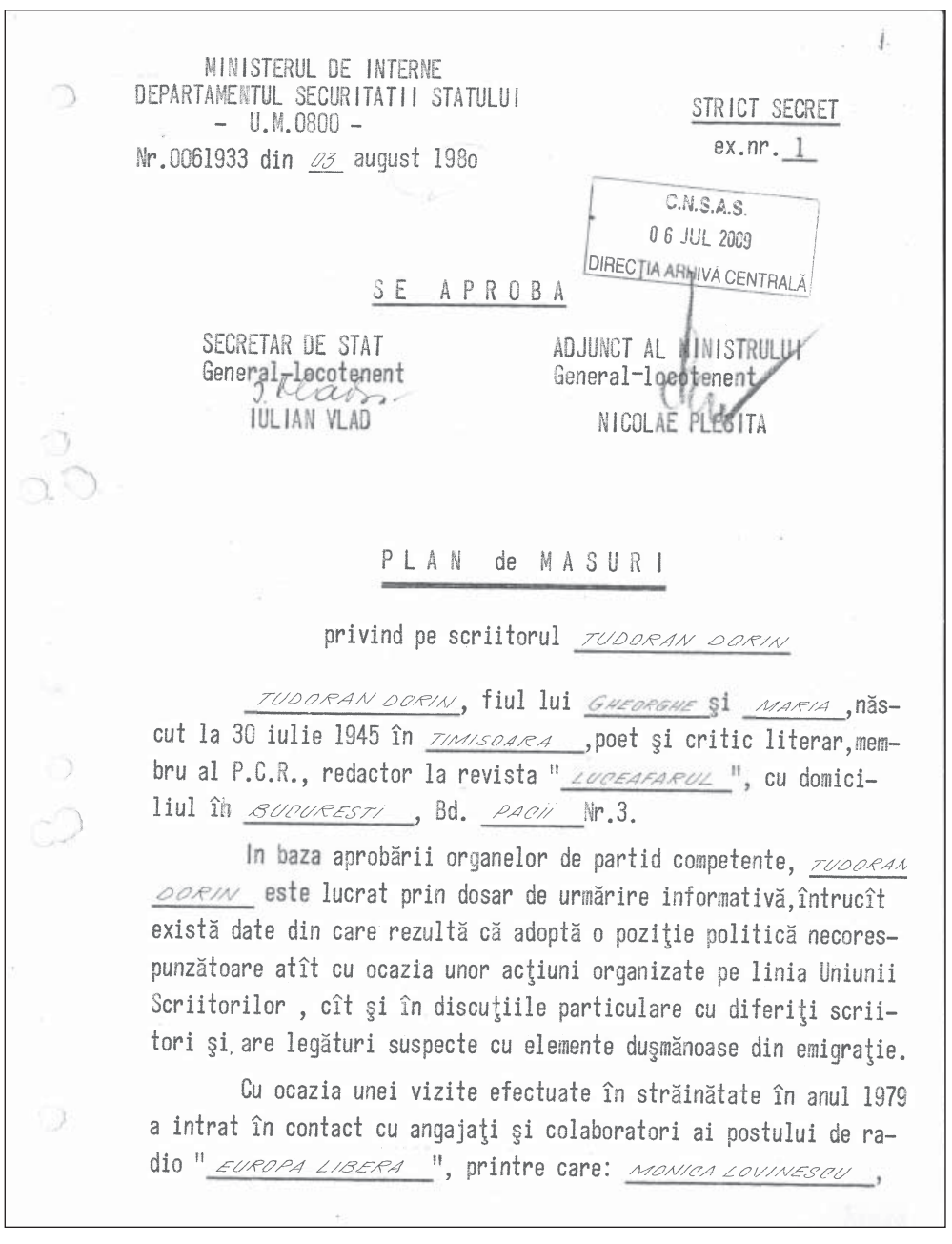

MINISTERUL DE INTERNE
DEPARTAMENTUL SECURITATII STATULUI
- U.M.0800 -
Nr.0061933 din 03 august 1980

STRICT SECRET
ex.nr. 1

C.N.S.A.S.
06 JUL 2009
DIRECŢIA ARHIVĂ CENTRALĂ

S E A P R O B A

SECRETAR DE STAT
General-locotenent
IULIAN VLAD

ADJUNCT AL MINISTRULUI
General-locotenent
NICOLAE PLEŞITA

P L A N de M A S U R I

privind pe scriitorul TUDORAN DORIN

TUDORAN DORIN, fiul lui GHEORGHE şi MARIA, născut la 30 iulie 1945 în TIMISOARA, poet şi critic literar, membru al P.C.R., redactor la revista "LUCEAFARUL", cu domiciliul în BUCURESTI, Bd. PACII Nr.3.

In baza aprobării organelor de partid competente, TUDORAN DORIN este lucrat prin dosar de urmărire informativă, întrucît există date din care rezultă că adoptă o poziţie politică necorespunzătoare atît cu ocazia unor acţiuni organizate pe linia Uniunii Scriitorilor, cît şi în discuţiile particulare cu diferiţi scriitori şi are legături suspecte cu elemente duşmănoase din emigraţie.

Cu ocazia unei vizite efectuate în străinătate în anul 1979 a intrat în contact cu angajaţi şi colaboratori ai postului de radio "EUROPA LIBERA", printre care: MONICA LOVINESCU,

O pagină din dosarul de securitate al lui Dorin Tudoran

Sfera artei şi critica eticii

În ultima sa lucrare apărută la Presses Universitaires de France[1], Carole Talon-Hugon ne propune spre reflexie cîteva idei ce vizează raportul dintre artă şi morală. Cum putem gîndi acest raport şi, odată ce am stabilit o perspectivă posibilă, ce concluzii am putea trage? Înainte de a încerca să răspundem la această întrebare, să ne asumăm alte cîteva întrebări ce îi sunt, de fapt, adiacente.

Este arta un domeniu de activitate autonom şi, astfel, neacceptînd critici din alte

de
Oleg Bernaz

spaţii ce îi sunt străine (cum ar fi morala, de exemplu)? Dacă da, cum am putea justifica această poziţie? În caz contrar, dacă arta nu este o sferă autonomă şi nu poate deţine o independenţă totală în judecăţile sale de valoare, care ar fi acel punct de vedere critic ce îi este străin? Talon-Hugon va încerca, mai întîi de toate, să ne arate care sunt argumentele pe care arta le-a folosit pentru a-şi apăra independenţa. Primul dintre aceste argumente invocă *libertatea creaţiei artistice*. Un lucru esenţial în artă rămîne libertatea creaţiei: nu există reguli prealabile care ne-ar oferi reţeta unei opere de artă reuşite (sau a unei opere de artă în general). De fapt, a crea înseamnă *a fi liber* în creaţie: ceea ce înseamnă că arta nu acceptă o grilă de norme străine ce i-ar influenţa activitatea. De unde şi autonomia artei. Mai mult, am putea spune că aceasta îşi dă, în deplina sa libertate, propria lege. Acesta ar fi primul dintre argumente pe care l-am putea sublinia în vederea susţinerii autonomiei activităţii artistice.

Un alt argument se sprijină pe ceea ce autoarea numeşte supra-morala (*la surmorale*). Dacă primul argument invoca libertatea de expresie artistică, în acest al doilea caz arta se va plasa pe acelaşi teren cu criticii săi: şi asta pentru a se apăra folosindu-se de instrumentele acestora din urmă. Un exemplu. Ştim că există romane în care pot fi găsite scene dubitabile din punct de vedere moral. Deşi un roman este în primul rînd o operă de artă, el a fost adesea criticat dintr-un punct de vedere moral: şi asta pentru simplul motiv că pot fi găsite, în pretinsul său conţinut artistic, fapte moralmente blamabile. Printre multe altele, acesta e şi cazul *Doamnei Bovary*. Problema adulterului din cadrul subiectului său este tocmai latura moralmente blamabilă. Or, pentru a se apăra, autorul nu va mai apela la libertatea creaţiei, ci se va plasa şi el în regiunea moralei: s-a vorbit despre adulter pentru a arăta consecinţele nefaste la care acesta poate conduce. Pe această cale, autorul va susţine că există în roman o morală ascunsă pe care ne rămîne doar s-o descoperim. Acesta ar fi, deci, un al doilea argument pentru a putea susţine autonomia artei în chiar interiorul moralei. Aş mai nota alte două argumente care pot fi aduse în acelaşi sens (atunci cînd arta utilizează instrumentele moralei pentru a se putea apăra). Ele sunt, de altfel, comentate chiar de autoarea lucrării pe care mi-am propus să o discut aici. Primul sună în felul următor: o operă de artă are şi o dimensiune *terapeutică* (de *catharsis*, după cum spune şi Talon-Hugon) şi, ca atare, poate ajuta cititorul în depăşirea unei crize morale. Dacă o astfel de operă de artă, prezentînd scena unui rău moral, are drept consecinţă eliberarea spectatorului de temerile şi angoasele sale, atunci aceasta nu mai poate fi criticată din punct de vedere moral. Ba dimpotrivă. Şi ne putem gîndi (cu rezerva că în acest exemplu nu e vorba neapărat de un rău moral) la *Regele moare* de Eugen Ionescu. Într-una din convorbirile sale cu Claude Bonnefoy, Ionescu spune că a scris această piesă cu un scop terapeutic: de a elibera eventualii săi cititori de teama de moarte.

Un alt argument, tot în acest sens al artei ce se justifică în orizontul moralei: opera de artă, susţin unii autori, *trebuie să deranjeze*. Nu are rost să punem în umbră laturile negative ale persoanei umane. Un artist trebuie să o prezinte plenar, să pună în lumină toate contradicţiile şi rătăcirile sale. Să ne gîndim doar la Cioran, care, în convorbirile sale cu Fernando Savater, spunea că scrie pentru a deranja cititorul său. Şi asta pentru că, aşa cum îi plăcea să creadă lui Cioran, „o carte trebuie să bulverseze totul, să pună totul sub semnul întrebării".

Aş mai pomeni un ultim argument invocat în sensul susţinerii autonomiei artei. El poate fi numit *estetismul* şi, după cum sublinia şi Talon-Hugon, acesta a fost şi rămîne argumentul forte pentru a putea sprijini autonomia artei. În ce constă estetismul? Simplu spus, el susţine că ceea ce contează în artă este pur şi simplu *forma* (estetică). Astfel, opera de artă devine un joc (formal) în regiunea esteticului. Pe cale de consecinţă, răul sau binele *moral* sunt, încă de la început, excluse din preocuparea artistului. Judecăţile de morală sau de conţinut fiind eliminate, arta îşi poate declara autonomia. Acestea sunt, într-o prezentare ce nu are pretenţia de a fi exhaustivă şi nici definitivă, argumentele *pro* autonomia artei.

Subliniam mai sus o întrebare ce viza o posibilă critică a autonomiei artei. Pe ce bază putem construi o critică la adresa autonomiei artei? Pe baza moralei. Iar Carole Talon-Hugon va oferi un exemplu simplu, de dată recentă şi convingător. Ştim cu toţii ce înseamnă *body-art*. Tatuajul, modificări ale corpului uman (sculptarea degetelor, de exemplu) sau chiar transformări de nivel genetic au devenit, astăzi, nişte activităţi artistice. Or, se va întreba autoarea, este corect să ne jucăm (fie şi în chip artistic) cu fiinţa umană? Este just să intervenim, cu un scop artistic, în procesul natural de devenire a vieţii? Iată o întrebare morală care chestionează direct artisticul. Aceasta este, în acelaşi timp, şi poarta critică pe care Talon-Hugon o va deschide spre o posibilă chestionare a autonomiei artei. Chestionare pe care nu mă voi grăbi să o prezint aici, lăsînd cititorul curios să o descopere pe cont propriu.

Carole Talon-Hugon, ***Morales de l'art***, PUF, 2009.

■

Viorica Răduţă

marină

păsările încep să mănânce
apa
şi asta se aude se vede

tare sunt departe

cu valuri pe umeri
cu mama

ţărmul se dă la o parte

ţipătul nu

dacă din nisip ies corzile
toate păsări de apă de uscat

să meargă pe valuri

pământ până seara

se roagă noaptea să fie lungă

odată ajunsă
odată rămâne afară

de fapt ziua în care plouă de-un an
să se uite la om

e mult până-n seară

nu se sparge clopotul se sparge
sunetul lui
femeia ajunge acolo şi naşte în ea

pământul se dă la o parte
gândul îl aşază la loc

scriu la singurătatea mamei

să o aduc înapoi în oase

ele să asculte nisipul

dar mama naşte continuu
să mai fiu să mai plec

cu salcâmii în floare
cu marginea

locul nu mai vede cireşul nici umbra

doar pasărea creşte în aripi

în adâncul nopţii

demult
un picior se târăşte spre margine
tata stă în oase
marginea nu mai este

rămâne cu gheaţa
un geam

somnul mamei se uită acolo
vede o apă

dacă taurul îşi ţine pielea
e bună de băut spune
pe când fântâna se sparge de ziuă
gustul e sălciu

ocolim mortul

zăpadă la casă

când privirea mamei e largă
şi nu mă cuprinde
se vede singură pe fereastră

în mâna de corn

strâns aşa de tare că vin mestecenii
să ia locul mamei din loc

alt drum nu e dincolo

doar iarna să facă sicriul
cum ar fi privirea

mama stă în spatele somnului
mişcând apele

pielea ei pe zăpadă

se scurge fereastra mai încolo

de la casa pusă în crivăţ
de la gând

cum se pleacă în afara vântului

stă în privire

ca şi cum mai vede odată strada

numai privirea e din zori
până-n amurg nu mai e
mama se întoarce să întrebe vântul
ochii ei nu se uită acolo

ce faci!? spune împăturind curtea
şi ploaia din peretele de nord şi golul
de la poartă la dimineaţa din
spatele casei

abia atunci ia privirea cu ea

vântul prinde geamul subţire

mama aşteaptă în loc de stradă

e ziua îmi spune

o văd cum se înfăşoară
de parcă ar pune vântul în mâna dreaptă

în gândul mamelor

ploile se lovesc de pântece
de multă vreme femeile leapădă
vântul
din care ies trupuri

să ia trenul de lângă mine
să ia şi pământul

seara oglinzile îşi pun piele
copiii caută trupul de ploaie

deodată oglinzi

şi stau cu moartea pe spate
stau în gând

■

Vladimir Beşleagă

Voci 2 sau misterioasele sfere

(partea a VII-a)

13

- Domnule colonel Measoedov?

- Da, dle ministru! Vă ascult.

- Ce se aude cu... reţinutul, cu... arestatul acela de aseară?

- Nimic deosebit, dle ministru. Veniţi să-l luaţi?

- Nu... Nu, nu, nu! Nu venim. Ţine-l acolo.

- Îl ţin, dle ministru.

- Şi ce zice el?

- Mai întâi şi întâi... Iată, s-a făcut ziuă... Am stat eu cu el de vorbă... Eu în patru ochi cu el... Nu-şi recunoaşte nicio vină!

- Cum: aşa? Nu-şi recunoaşte nicio vină? Dar avem dovezi?

- Da, dar dânsul susţine că a fost arestat pe nedrept, fără... fără sancţiunea procurorului.

- Care: procuror? Noi suntem procurorii! Noi facem ce vrem! Noi facem politica în ţara asta! N-o facă el pe nebunul!

- Dle ministru! Poate... totuşi, binevoiţi să veniţi...

- Nu, nu, nu! Dacă-i aşa de tare încăpăţânat, lasă-l să stea acolo! Ţine-l o săptămână, două - trei! O jumătate de an! Un an! Să iasă toate vânturile şi nebuniile dintr-însul şi... Atunci o să spună el!..

- Cum, dle ministru? Dar nu se poate... nu se poate să-l ţin aşa... Fără sancţiunea procurorului... Atâta timp... Fără anchetă... Fără judecată...

- Nu cumva te-a ajuns şi pe tine vreo sferă de acelea... miraculoase şi enigmatice, de începi să vorbeşti aşa? Ascultă, polcovnicule! Vrei să fii general? Vrei să devii general?

- Vreau, dle ministru!

- Dar ministru vrei să fii?

- Şi ministru vreau să fiu!

- Atunci să asculţi ce-ţi spun eu!

- La ordin, dle ministru!

- Îl ţii acolo şi... Să nu-i dai mâncare!

- Nu-i dau mâncare, că... El nici nu vrea să mănânce mâncare de-a noastră. El zice că poate să trăiască şi fără mâncare.

- Dar: ce? Nu cumva îi aduc sferele acelea miraculoase ale lui mâncare?

- Nu, nu, dle ministru, dar... Santinelele noastre spun că vin nişte *păsări* cu pungi... de plastic în cioc... de la breasla lui... Şi-i aduc de mâncare... Nişte ciori... Nişte vultani... Nişte ulii... Care vin la fereastra lui... Îi aduc...

- Nu cumva astea-s minunăţiile Sfântului vostru... acela ce trăieşte *sub pod*?

- Tot ce-i posibil! Numai că la noi, prin părţile noastre nu sunt aşa unele păsări... se vede că vin de acolo, unde-i el *pădurar*! Că el îi *pădurar*! Păsările de acolo îl cunosc şi vin şi-i aduc de mâncare... Îi aduc apă! Îi aduc de toate celea... El de la noi nu mănâncă nimic!

- Chiar aşa să fie?! Asta-i comedie. Asta-i minune mare!

- Da, dle ministru. Şi noi ne minunăm aicea... Şi uite că nu au trecut nici 24 de ore şi am fost vizitat de persoane oficiale...

- De unde: persoane oficiale? Care: persoane oficiale? Să nu admiteţi nimănui să intre la cel arestat! Să nu permiteţi! Interzis!

- Da, dar eu nu pot... A fost o mică delegaţie din două persoane de la OSCE...

- Care: OSCE? De unde: OSCE? De unde ştie OSCE că tipul a fost reţinut?

- Nu ştiu de unde o fi ştiind, dar iată că ştie! Cred că s-a răsuflat cineva... cumva... S-a aflat prin angajaţii comisariatului nostru... Şi a mai fost o persoană de la... A... APROD... De la A... APDOR.

- Apăi asta este o organizaţie pentru... pentru apărarea drepturilor omului din România.

- Să nu aud de România! Să nu aud nici cuvântul ista, că... Mă înnebuneşte! Şi turb când îl aud! Să nu permiteţi să intre nimeni la el!

- Dar d-ta, dle ministru, cum crezi că... el o să-şi recunoască vina? Că lui îi aparţine vina pentru toată debandada asta, pe care a declanşat-o?

- Păi, tocmai asta este... Au venit şi la mine de la PRO TV Chişinău...

- Da, da, da! Au fost şi aici... Au stat de vorbă cu... cu Sfântul Goloi... Una... Cum îi zice? Florena Bobza... Nu: Florena – Morena Bobza... Şi ce, dle ministru? Aţi fost la televiziune? Nu v-am văzut. Îmi pare rău – mi-a scăpat emisiunea...

- N-am mai fost la nicio televiziune! Nu stau eu de vorbă cu telereporteraşii ăştia! Mai ales, cu PRO TV! Cu jurnaliştii ăştia, care colportă tot felul de minciuni şi ne încurcă să ne facem treaba cum se cuvine faţă de tătuca al nostru – faţă de Preşedintele ţării, faţă de Guvern, faţă de... faţă de... faţă de Statul nostru iubit şi dorit! Eu i-am spus aşa: să nu vină! Tu cată cumva, să nu cumva să vină şi pe la voi, la Bungheni, iară, şi să încerce să vă tragă de limbă...

- Dar, totuşi, dle ministru? Ce facem cu tipul? Poate, îl transportaţi la Centru, acolo, la Chişinău?

- Nu, nu, nu! Ţine-l acolo. Lasă-l să... să stea măcar câteva săptămâni. Pe urmă vedem noi ce facem... Până ne mai descurcăm... Până mai clarificăm... Până ceva... Ca să acumulăm materiale compromiţătoare... Corpuri delicte...

- Da, dle ministru, aşa vom face, dar eu... Să continui să-l interoghez? Să-l chestionez? Să-l descos...

- Nu e nevoie? Ţine-l acolo, închis bine... Ţine-l închis, până i-or trece fumurile, aerele şi... vânturile şi caierele şi... toate celea ale lui şi... N-au decât să vină *ciorile, caprele, iezii* la fereastra lui, dacă el îi aşa de mare *om al Dreptăţii*!

- Bine, dle ministru, dar... dar cât? Chiar două săptămâni să-l ţin aşa, închis?

- Ţine-l închis! Ţine-l închis! Şi să nu-i dai nimic de mâncare! Lasă-l să... sssssssă crape de foame! Şşşşşşşi ssssssă se caţere pe pereţi!

- Da, dle ministru, dar aici sunt printre angajaţii comisariatului nostru şi oameni care... îl simpatizează! Simpatizează cu el! Şi care... am impresia că îl şi... susţin! Îl ajută...

- Cum: îl ajută! Imediat să afli cine-s! Să fie concediaţi! Sancţionaţi! Arestaţi! Pedepsiţi! Degradaţi! Alungaţi! Jos! Jos cu ei! Degradaţi! Degradaţi! Jos! Arestaţi! Arestaţi! Arestaţi!

14

- Stimaţi colegi! Iubiţi fraţi! Eu, ca copreşedinte al *Clubului Literar* ce sunt, am consultat părerea copreşedintelui nostru Nicolae Proba...

- Da, da, da! Şi eu am fost de acord cu dl copreşedinte... Dumitru Brudu...

- Şi împreună am ajuns la concluzia următoare. Nu mai aşteptăm noi să ne vină cineva... de undeva... cândva... ca să ni-l elibereze pe colegul nostru... arestat şi... maltratat... pe nedrept! Noi trebuie să opunem rezistenţă!

- Ce: rezistenţă? Care: rezistenţă? Cum: rezistenţă? Ei sunt forţele de ordine! Ei au... au... au arme! Ei au... au... au cetăţi! Eu au... au... au închisori! Ei au de toate! Noi ce să facem? Cu mâinile goale?

- Nu! Nu! Puterea este de partea Adevărului! De partea Dreptăţii! Iată, are cuvântul domnul *Golloy*! *Golloy*! D-lui este naşul de botez al colegului nostru Pădureanu. D-lui are un plan... foarte ingenios! foarte exact... cum să-l salvăm, să-l scoatem din detenţie pe colegul nostru. Şi cât mai repede! Aveţi cuvântul, dle Golloy!

- Dragi copii! Dragi tineri. Eu am trăit în viaţa mea şi am văzut multe... Am fost în diferite situaţii... Părinţii mei au suferit gulagul Siberiei... Şi eu am văzut cu ochii mei o parte din chinurile acestea... Iată ce vă spun eu: orice putere se teme de mulţime. De revolta *maselor*. Orice putere! Ea face ca s-o corupă, să o atragă pe o parte cu bombonele, s-o ia cu zăhărelul şi... Cu acea parte, care să-i ţină parte, să meargă împotriva celeilalte părţi, de obidiţi şi nedreptăţiţi! Noi ce facem? Noi ştim că în această zonă a noastră de *frontieră*, la Bungheni, starea de spirit ne este favorabilă. Nu aţi văzut voi cum s-au revoltat preoţii şi enoriaşii împotriva episcopului numit de Patriarhul moscovit Alexie al II-lea? Cum s-au revoltat şi cum l-au fugărit de aici? Oamenii nu mai pot suporta... minciuna şi corupţia... Ei sunt complet conştienţi de situaţia tristă şi tragică... Ei au o conştiinţă românească foarte evoluată şi... O să ne ţină parte, o să ne ajute... Eu propun să procedăm aşa. Eu chem întreaga mea armată de maidanezi! Îi instruiesc frumos... Îi aliniez în şiruri şi... Mergem împreună cu toţii să înconjurăm comisariatul de poliţie... Să începem să strigăm... şi cu pancarte: „Să ne eliberaţi! Să ne eliberaţi pe... pe colegul nostru suferind! Pe care l-aţi arestat pe nedrept! Să ni-l eliberaţi! Nu ne închideţi gura!” Exact aşa cum aclamau cei de la *Antena „C”*! „Jos dictatura! Nu ne închideţi gura!” Noi avem dreptul la *libertatea de gândire*, la *libertatea de creaţie*!... Să vedeţi! O să meargă cu noi şi toate... toate stolurile de *ciori*! Şi o să meargă şi o să tăbărască asupra... asupra comisariatului de poliţie şi a poliţiei... Şi când o să vadă dl Measoedov venind atâta negreaţă asupra lui, să vedeţi că o să facă în pantaloni şi o să-i dea drumul omului nostru... Mai ales că el... el e şi... viteaz, dar pe cât e de... viteaz, pe atâta-i de fricos. Eu îl cunosc bine – am avut de a face cu el! Visul lui, idealul lui este... să avanseze cât mai sus pe scara ierarhică... să adune grade pe epoleţi şi... Să ajungă şi dânsul general, cum a ajuns colonel... Dar n-o să-i meargă, n-o să-i iasă...

- Da! Bună idee! Dar ce?... Ce?... Când facem treaba asta?

- Eu zic: chiar astăzi! Nu putem noi să-l lăsăm la ananghie mult timp pe colegul nostru. Treaba asta se face foarte uşor. Şi rapid! Şi iată, noi... Dar să ţinem asta în mare secret! În secret, pentru că, dacă se răsuflă lucrul ăsta, mai ştii că se întâmplă ceva! Se iau măsuri de precauţie, se fac baraje... Dar aşa noi dăm năvală cu toţii, cu toate forţele noastre: cu maidanezii... cu cele 15 mii de maidanezi! Şi cu alte vreo 30 de mii de... de... de *ciori*! Cu care o să tăbărâm asupra lor, asupra comisariatului şi... Atunci o să vedem pe unde or să scoată ei cămaşa!... Numai să păstrăm planul nostru în strict secret! Tu, măi Ţică, să nu cumva să sufli o vorbă către cineva despre se avem noi a face...

15

- Domnule ministru! Domnule ministru! Unde-i? Dar... unde-a dispărut dl ministru? Dvs. sunteţi, dle adjunct? Găsiţi-l imediat pe dl ministru! Alarmă! Stare de alarmă! Asediu! Stare de asediu! Vin asupra noastră gloate, gloate...

- Ce fel de gloate, dle Measoedov?

- Vin din toate părţile asupra comisariatului nostru... După cât am aflat de la spioni, vin cu intenţia să-l elibereze pe cel arestat, pe Pădurarul cela... Pădureanu sau... cum îi mai zice... Vor să-l elibereze! Ce să facem? Ce măsuri să luăm?

- Cum: ce măsuri? Nu sunteţi voi conştienţi de ceea ce să faceţi? Dar ce fel de gloate sunt acelea? Oameni cu furci, cu topoare, cu... ceva?

- Nu, nu, nu, dle! Dacă ar fi oameni cu furci, cu topoare, ar fi altceva! Dar aşa vin... vin... vin... vin haite mari de câini! Vin şi... toţi angajaţii noştri s-au speriat, pentru că aceşti câini... ştiu să asculte de ordinele *sfântului de sub pod*, Goloi... Şi ei ştiu că nu se pun împotriva acelor câini... Şi mi se pare că de-acuma au şi început să fugă din sediu... Am rămas eu singur aici... Toţi s-au retras pe uşile din dos şi... m-au părăsit! Eu am rămas singur!

- Şi ce? D-ta, dle colonel, nu ai nici o armă acolo? Nici o puşcă?

- Şi ce dacă am un pistol? Şi ce dacă am arme? Am să trag şi... am să ucid un câine, am să ucid doi câini, iar ceilalţi? Ceilalţi or să vină şi or să mă facă fărâme/bucăţele? Nu! Nu! Nu opun eu rezistenţă! Nu opun. Mai bine îi dau drumul... drumul celui arestat! Cum să procedez, dle viceministru?

- Stai un pic, să-l contactez pe dl ministru. Că e tocmai plecat la saună... Şi, fiind acolo, cred că a pus mai departe mobilul şi... nu aude. Ori stă în baie sau la bazin... Acuşi îl caut!

- Alo! Alo! Domnule ministru! Dle ministru! Vă rog iertare... Că vă deranjez în momentele cele mai plăcute pentru Dvs. ... Dar aici se întâmplă, la noi, la Bungheni... Au venit... Dau năvală gloate! Gloate asupra comisariatului de poliţie! Vin să-l elibereze pe tipul arestat astă noapte...

- Ce fel de gloate? Care: gloate? De unde gloate?

- Da! Sunt haite de câini! Toţi câinii, toţi maidanezii, dar şi cei de pe la casele oamenilor... Că oamenii i-au eliberat din lanţuri şi... Vin... Vin să ne... să ne sfâşie... Ca să-l elibereze pe cel arestat! Vin ciori, vin stoluri de ciori asupra noastră...

- Nici un fel de stoluri! Nici un fel de maidanezi! Trageţi în ei! Cu mitraliera, cu...

- Domnule ministru, dar noi nu avem mitraliere! Mitraliere au numai militarii, armata... Noi nu avem!

- Cu săbiile tăiaţi-i! Cu săbiile! Sfârtecaţi-i! Daţi-le gaze lacrimogene! Băteţi-i cu tunurile de apă!

- De unde tunuri? Tunul nostru a ruginit demult! Demult nu se mai fac greve... nimic... Şi am avut şi noi un tun şi pe... acela ni l-au luat... au spus să-l repare şi... aşa şi a rămas...

- Şi: ce? Vreţi să vin eu acolo? Să vă apăr eu? Apăraţi-vă singur, cum ştiţi!

→

- Dar ce să facem, dle ministru? Dle ministru, ce să facem? Ce să facem? Iată, dle ministru, au apărut şi nişte tancuri!

- De unde au ei *tancuri*? Care: *tancuri*? De unde*: tancuri*?

- Nu ştiu de unde au luat ei tancuri!

- Ce fel de *tancuri*? Ia uite mai bine şi vezi!

- Daaa... scrie pe dânsul: *tanc*! Numai că nu-s tancuri, dle ministru...

- Dar ce sunt, dle colonel?

- Sunt... Sunt nişte... trei boi... maaari! umflaţi! cornoraaaţi! Şi pe frunte la fiecare o scândură agăţată de coarne... şi pe fiecare scândură scris măşcat: *tanc*! Iar unul s-o dat nu ştiu cum pe-o parte şi a făcut ce-o făcut... poate s-a scărpinat, poate altceva că... Şi pe coastele lor, pe tustrei, scrie tot aşa: tancul nr. 1, tancul nr. 2, tancul nr. 3... Iar pe tancul din mijloc stă călare însuşi dl consilier municipal Goloi şi... El îi îndeamnă pe toţi la atac, conduce ca un general! Ce să facem, dle ministru? Mi-i de-a scăpării, de-a scăpării... Toţi au fugit, m-au părăsit! Au şters putina... Am rămas eu unul singur! Nu mă pot să mă apăr. Dacă dau cu pistolul în cineva, atunci - vin şi mă sfâşie! Mai bine îi dau drumul tipului... celui arestat. Îi zic: du-te unde ştii!

- Atunci aşa să faci: dacă zici că-i mare pericol... primejdie pentru viaţă, atunci aşa să faci: te duci, deschide-i uşa de la izolator şi... Spune-i să iasă şi să plece unde... l-or duce ochii!

- Cum aşa, dle ministru? Să-l eliberez după ce cu greu l-am arestat? Şi m-am compromis? Şi... să-l eliberez aşa, uşor, fără de nicio condiţie?

- Nu-i pune nicio condiţie, dle colonel! Ştim noi cum să-l găbjim în alt loc şi să-i venim de hac! Că nu-i prima dată... Avem noi metodele noastre. Fii pe pace... Dacă aşa s-a răsculat lumea de acolo, cel puţin... lumea animală, că cea... umană încă dormitează... Până o să vină sferele acelea s-o trezească... Atunci să ştii că lumea animală e mult mai... mult mai deşteaptă şi mai... înţeleaptă decât lumea umană... prin părţile voastre... Dă-i drumul! Lasă că avem noi grijă... Numai să fii cu ochii pe el, să ştii încotro o ia şi... Cum o duce...

- Aşa am să fac, dle ministru!

- Să faci cum îţi spun eu şi – ai să ajungi general... Şi ai să ajungi şi ministru! Dacă dă Domnul şi scapi de beleaua asta...

- Să dea Domnul, dle ministru...

16

- Uraaa! Am învins! Am învins! Îl avem iarăşi în mijlocul nostru pe excepţional de talentatul şi ingeniosul şi inimaginabilul şi... iar excepţional de talentatul *autor* – colegul Pădureanu! Care a... reuşit să producă nişte seisme în mlaştina asta a noastră din Republica Moldova, în care nu se întâmplă nimic!

- Alo! Alo! Iubiţelule! Unde eeeeşti? Ce faaaci?

- Alo! Alo! Tu erai, Barbara?

- Da! Da! Unde eeeşti? La *pădure*? Te-ai întors la *pădurea ta*? Ori tot la... la...

- Scuzaţi, fraţilor, am un apel telefonic din străinătate... Cine se aude acolo?

- Ori eşti la *Clubul Literar*?

- Da, la *Clubul Literar*...

- Ori, poate eşti la păducherniţa lui Measoedov? Tot acolo hrăneşti păduchii şi ploşniţele?

- Vai! Vai! Nu mai sunt! Am scăpat... Am fost... Am stat o noapte şi ceva şi... Acum de curând am scăpat! M-au eliberat colegii...

- Şi acuma ce faci?

- Eu ce fac – fac bine! Sunt la libertate! Dar tu?

- Păi, dar eu... Eu sunt şi mai la *libertate*! Aicea-n Europa totul este *liber*! Liber la dreapta, liber la stânga, liber în sus, liber în jos, liber înainte, liber înapoi... Eu...

- Şi acuma unde eşti?

- Am fost la Kosovo. Acuma sunt în Albania... Mâine, poimâine am să zic: „Bună ziua, Veneţia!”

- În Albania? Şi ce faci în Albania?

- Cu băieţii! Cu băieţii! Ne jucăm... Ne distrăm... Foarte bine... Foarte frumos...

- Alo! Alo! Nu se aude! Gata... Să mă scuzaţi, fraţilor. Am o persoană care mă sună în cele mai nepotrivite momente... Deci, ce facem noi în continuare? Ce ziceţi, domnilor copreşedinţi ai *Clubului Literar*?

- Eu zic... ăăă... să spună... ăăă... ce crede dl ăăă... Nicolae Proba, că dânsul... ăăă găseşte soluţii mai... ăăă... mai practice... Eu... ăăă sunt cam... ăăă... cam rupt de... ăăă... realităţi... Eu îs cam... ăăă... ca oamenii noştri de la Fluturа... ăăă... cam fluturatici... cam fluturatici...

- Ei, hai! Lasă, Dumitre, că nu mai eşti tu fluturatec... Tu, care ai fost poet, şi poet foarte bun, deodată te-ai transfigurat, te-ai dat peste cap şi te-ai făcut dramaturg şi... Acuma... Cine te citea mai nainte? 20, 30 de inşi... Acuma *sute, sute... mii* privesc/audiază piesele tale... Aşa că tu eşti mult mai practic ca noi toţi! Dar te faci/te prefaci... faci pe modestul...

- Atunci să-l întrebăm pe dl Profesor! Care este părerea d-tale, dle Profesor? Cum v-aţi simţit aici, între noi? Între tineri? O noapte şi o zi... Şi cu război! Şi cu arestări! Şi cu toate astea?

- Eu ce... profesor, doctor habilitat şi docent/conferenţiar universitar pot să vă mărturisesc că mă aflu pentru prima dată într-un asemenea context *literar-artistic*, în care văd aievea cum se plămădeşte *o operă literară* nu din punctul de vedere al unui *teoretician abstras* ci implântat direct în *realitatea imediată* umană, culturală, politică, socială... Chiar şi *animală!* Am fost martor ocular şi participant activ la acest *atac/asalt* asupra sediului/cetăţii nedreptăţii din judeţul Bungheni şi... Mi-am dat seama ce mare forţă este *forţa maselor*, care sunt organizate... Ce-i drept, deocamdată, la noi, aşa cum reiese din toate cele relatate până acum, deocamdată la noi predomină căpăţânile de varză şi bostani în sânul electoratului toate cu marca *„Made in RM”*, dar... Dar să nu uităm că avem şi un întreg regn animal, care este mult mai evoluat decât cel uman şi... Mai avem pe deasupra un mare număr de... de... de *sfere magice*, care lucrează pentru *Libertate* şi pentru *Adevăr* şi pentru *Dreptate*!

- Domnule Profesor! Domnule Profesor! Dar cum credeţi Dvs.: E ceva de capul acestui Proiect? Al dlui nostru coleg Pădureanu... Podaru... Prodaru... Păduraru?

- Da! Da! Este! Este ceva, dar încă nu este clarificat/finisat... Trebuie să... să mai discutăm. Acum, însă, eu nu cred că e timpul şi cazul să mai zăbovim aici... pentru că se poate întâmpla ca să se producă mişcări ale *forţelor de ordine* şi să fim... iar... atacaţi! Las-că... ăsta... cum îi zice... dl consilier municipal are imunitate, are o *imagine* aici, noi, însă, suntem cam... cam venetici aici...

- Nu, dle... dle Profesor! Nu mai suntem venetici! Noi suntem de-acuma autohtoni! Cu atât mai mult că cei doi copreşedinţi ai noştri sunt originari din acest *judeţ... Judeţul Bungheni* – şi dl Nicolae Proba şi dl Dumitru Brudu sunt originari de aici! Aşa că ne putem considera absolut *autohtoni*! Noi, toţi!

- Şi atunci ce facem? Continuăm discuţia? Asupra acestui Proiect? Ce zici, dle Sandu Costescu?

- Cer cuvântul!

- Are cuvântul dl Andrei Lunimarţi.

- Domnilor! Eu consider că... toată afacerea asta nu este decât o farsă şi că... cel care a schiţat/plăsmuit acest Proiect a vrut să ne tragă pe sfoară! Să ne sustragă aten...

- Jos! Jos cu Lunimarţi! Jos cu Lunimarţi! Vorbeşti aiurea, Andruşa! Vorbeşti aiurea! D-lui este pictor şi nu pricepe nimic în literatură! Să auzim părerea dlui... dlui Sandu Costescu!

- Dle Sandu Costescu, aveţi cuvântul.

- Eu cred că aici este opera... Este un germene de operă, care încă... urmează să fie aprofundat, detalizat, structurat... şi aşa mai departezat, pentru că... În germene este o *idee* foarte interesantă! Dacă o luăm şi o confruntăm cu realităţile politice, atunci vedem că de cele mai multe ori partidele îşi... îşi... iau naştere şi pier ca... nişte efemeride... Şi tot mai multe partide! S-a crezut la începutul anilor ’90 că ele se vor decanta şi se vor alege mai puţine, dar ele se fac tot mai multe şi mai multe! Chiar zilele acestea, chiar la finele anului trecut s-a mai născut un partid... Curând se va mai naşte un partid! Apar mişcări, mişcări, mişcări! Eu vreau să vă spun, vreau să vă spun că... aceste partide şi aceste mişcări nu sunt decât nişte aberaţii, nişte... nişte rătăciri ale societăţii noastre. Pentru că, aşa cum aş vrea eu să vă spun, în opinia mea, un partid trebuie să aibă o bază socială... Iar bază socială înseamnă o pătură de populaţie care are interese comune, şi economice, şi politice...

- Exact! Exact! Eu ca profesor, doctor habilitat, conferenţiar universitar pot să confirm spusele lui Sandu... Aşa este! Şi de mult m-am gândit... Aceste partide nu au nici o bază socială sau nu au... o bază socială clară... Ele sunt infime, puţin numeroase şi... O bază socială înseamnă, mai întâi, o bază economică, o clasă de mijloc... La noi, însă este un mare decalaj între lumea celor bogaţi şi foarte bogaţi şi lumea celor săraci şi foarte săraci.

- Tocmai de asta eu zic...

- Ce zici, dle Andrei Lunimarţi?

- Eu zic că... partidul komuniştilor anume... a cuprins segmentul... are adeziunea celor săraci, dar de facto este Partidul celor Bogaţi! Şi foarte Bogaţi! Şi, în felul ăsta...

- În genere, fraţilor, să nu mai vorbim de partidul komuniştilor, pentru că ei dintotdeauna au activat/acţionat prin minciună şi prin teroare! Nu vedeţi ce se întâmplă de când au venit la guvernare? Arestări! Arestări! Sunt arestaţi oameni nevinovaţi! Uite, chiar colegul nostru, care a avut de suferit...

- Uraaa! Slavă Domnului că l-am recuperat!

- Acum noi putem să continuăm să derulăm... Hai să-l întrebăm pe... pe colegul Păduraru ce are d-lui de gând cu subiectul... cu Proiectul acestor *enigmatice sfere?* Care s-au dispersat umplând întreaga Republică şi au început să lucreze. Să lucreze în pofida... Au început să deştepte conştiinţele oamenilor, să-i cheme la a spune Adevărul, la a face Dreptate, ci nu a spune minciuni şi a trişa!

- Apoi eu ca *autor* vreau să vă spun că... nu sunt eu în totalitate autorul, ci doar pe jumătate *autor* sau mai exact *coautor*. Primul autor, cel care mi-a dat ideea, este naşul meu, dl Golloy. Pe Domnia sa să-l întrebăm! Iar pe urmă eu, dacă o să am ceva de adăugat, de completat...

- Eu, dragi copii, vreau să vă spun că... sunt foarte dezamăgit de... lumea asta în care trăim şi... vieţuim. Sunt foarte dezamăgit de lumea asta şi de lucrurile care se întâmplă în societatea noastră... Când toată lumea tinde spre bine, spre frumos, spre democraţie, spre dreptate, la noi se merge tot înapoi...

- Da! Ca racul! Ca racul! „Vai de el, român, săracul/ Tot dă înapoi ca racul”, după cum a spus Poetul...

- Tăticule! Tăticule! Dar d-ta de ce nu spui versul acela din Mateevici?

- A! Da! Bine că mi-ai adus aminte. Eu chiar vroiam să vi-l amintesc, ca voi... să-l aveţi mereu în minte... Deşi îl cunoaşteţi, dar l-aţi uitat poate... Spune preotul-poet Mateevici, în poemul lui dedicat „Basarabenilor”: „Să ştiţi, de nu veţi ridica/ Din sânul vostru un proroc/ În voi viaţa va seca/ Şi zadarnic veţi striga/ Că nu aveţi noroc!”

- Bravo! Bravo! Uite asta este! Uite asta a fost!

- Dragi colegi, eu cred că aici noi putem pune punct şedinţei noastre şi putem pleca... Putem pleca pe la... la casele noastre... cui ne are... Acolo de unde am venit... Să-l lăsăm, deci, pe dl *Golloy* să-şi facă misiunea în continuare, iar noi... noi să ne vedem de trebile noastre...

- Stai! Stai! Stai! Fraţilor, dar ştiţi că eu am venit aici cu... o rablă de maşină... veche... Un „Jiguli” ruginit şi l-am lăsat pe undeva , la nişte rude... Mi-am adus aminte... Era să plec şi eu împreună cu voi, cu maxi-taxi, dar mi-am amintit!

- Da, dar nu încăpem cu toţii în „Jiguli”-ul tău! Câţi oameni încap acolo? Cinci-şase...

- Da! Cinci-şase încap... Pe vreo doi îi mai căţărăm pe braţe... pe vreo doi îi băgăm în portbagaj...

- Da? Dar mai rămân vreo doi-trei!

- Ceilalţi o să meargă cu... O să meargă pe patine cu rotile... O să-i legăm din urmă, de bamperul din spate şi... O să meargă pe rotile! O să ajungem aşa până la... până la Pădurea din Bahmutea... Încolo o să vă duceţi cu maşini de ocazie...

- Bun! Aşa să facem!

17

- Atenţiune! Atenţiune! Aici postul de radio-televiziune PRO TV Chişinău! Transmitem o informaţie *senzaţională*! Transmitem o informaţie *senzaţională*!

Precum v-am mai comunicat, la Bungheni, sub *podul* magistralei intercontinentale Europa-Asia s-au întâmplat lucruri colosale!

V-am mai relatat despre cazul arestării unui tânăr autor, care se numea Păduraru, care s-a retras din oraş şi trăia în Pădurea de la Bahmutea. Acum câteva minute, ne-a parvenit o ştire că întreaga componenţă a *Clubului Literar* din 15 oameni sau... numai 14... venea cu o maşină... un „Jiguli” vechi, care aparţinea numitului Păduraru. Şi ce s-a întâmplat?

După cum au relatat martorii oculari, care... se prăpădeau de râs... Că, în afară de faptul că limuzina era ticsită cu oameni şi... se mai zice că şi în portbagaj mai erau băgaţi câţiva, îi mai trăgea pe unii pe patine cu rotile din urmă... Şi, iată, când au ajuns la... pe culmea Măgurii Corneştilor, acolo unde fusese proiectată Statuia Libertăţii, ei s-au dat jos... s-au dat jos cu toţii şi – au încins *o horă*! I-au zis *Hora Libertăţii*! Nu, nu, nu se spune că ar fi băut ceva, că ar fi chefuit ceva, cum se obişnuieşte la Moldova, nu... Nu!

De acolo au plecat la vale, pe panta de la Corneşti... E acolo o pantă mare! De acolo, neajungând la un iaz, şoferul a oprit.

A oprit, pentru că a fost sunat la telefon. A avut un telefon din Italia... Cineva a reuşit să afle... Că s-au dat băieţii jos – şi din portbagaj, şi din maşină... Şi au luat-o ei pe şosea, la vale, pe jos. Ca să-l lase pe colegul lor să vorbească cu prietena lui care... a fugit din ţară şi s-a dus în Italia... Şi a ajuns la Veneţia... asta au reuşit ei să audă că ea e la Veneţia.

Şi el, când a spus: „Unde eşti, Barbara? De ce m-ai părăsit? Fără tine nu mai am zile! Nu mai am viaţă!” Atunci băieţii l-au lăsat să discute... Iar el ce-a făcut?

Când a terminat vorba, s-a urcat iar la volan şi... A strigat: „Barbara! Eu vin la tine! la Veneţia!”!

A dat gaz maşinii lui şi, din pantă, s-a izbit drept în lacul cel Mare din... din Valea Corneştilor şi... Cu asta s-a terminat... povestea lui...

Ce veste tristă!...

Sfârşit

28 – 29 - 30 decembrie 2006
Descifrat/dactilografiat:2-18 noiembrie 2007

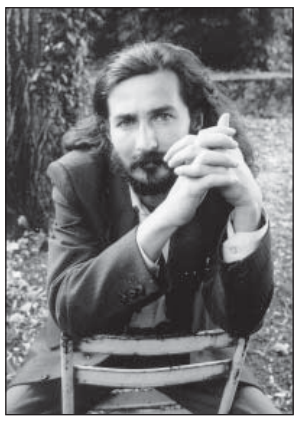

Emilian Galaicu-Păun

Carte de adio

Vestea m-a dat peste cap: s-a stins, fulgerător, cum a trăit toată viaţa – la cea mai înaltă tensiune! –, scriitorul Marin Mincu. Tulburarea mea ia proporţii, dat fiind că, la ultima noastră întrevedere din cadrul Tîrgului de Carte *Gaudeamus* de la Bucureşti, maestrul era într-o formă de zile mari, iar planurile pe măsura talentului său prodigios. Tocmai împlinise, pe 28 august ’09, 65 de ani. Pe 28 noiembrie curent, cînd m-a căutat la standul Cartier de la *Gaudeamus*, nimănui nu putea să-i treacă prin cap că i-au mai rămas de trăit cîteva zile, şi că odată cu închiderea Tîrgului de Carte, la care sigur era prezent şi cu o noutate, volumul de critică literară scos la Paralela 45, avea să se întoarcă pagina uneia dintre cele mai strălucite cariere literare.

Marin Mincu tocmai se călătorise, cînd vestea cumplită a ajuns la noi.

La *altfel* de călătorie îi era gîndul, cum stă mărturie dedicaţia pe care mi-a semnat-o pe volumul său antologic, *Proba de gimnastică*, scos recent în seria „Ediţii definitive” la Editura Vinea: „*cu emoţia lirică a periplului nostrum comun pe ruta Chişinău-Bălţi-Cernăuţi*”, chiar dacă intuiţia trebuie că-i şoptise ceva de vreme ce, după schimbul de cărţi (tocmai îi scrisesem cîteva cuvinte pe foaia de titlu a *Arme*-lor *grăitoare*), mi-a cerut – în maniera sa aristocratică, inimitabilă – să-i dăruiesc *Jurnal de doliu*, de Roland Barthes, pe care l-am tradus în primăvara lui 2009 pentru Editura Cartier. E ca şi cum şi-ar fi luat bilet de ducă, într-o singură direcţie, iar eu i l-am pus în mînă. (Oh, intuiţia artiştilor!!! – în aceeaşi dimineaţă, directorul de la Paralela 45, Călin Vlasie tocmai îmi povestise cum prietenul nostru comun Ioan Flora, prezentîndu-i manuscrisul volumului de poeme *Dejunul sub iarbă*, şi izbindu-se de reticenţa patronului, de meserie psihiatru, a exclamat: „Bătrîne, dar e un titlu mortal!” Cu asta s-a şi dus în mormînt.)

Atîta mîngîiere: încă din timpul vieţii i-am arătat lui Marin Mincu preţuirea noastră, într-un text redactat în 2007, pe care-l reiau mai jos – acum, pe post de cenotaf.

* * *

„Împotriva” lui Mincu

Că „nu există operă care să nu se întoarcă împotriva autorului ei: poemul îl va strivi pe poet, sistemul pe filosof, evenimentul pe omul politic” (E. M. Cioran) o ilustrează — ca nimeni altul în literatura română de astăzi — Marin Mincu. Poetul e subminat de critic, exegetul de mentor (a cel puţin două generaţii/promoţii, chiar dacă unii nu au întîrziat să-şi trîmbiţeze, la primul semnal de alarmă venit dinspre conducerea USR, despărţirea de maestru), prozatorul roman de romancierul de expresie italiană cu acelaşi nume, dar cu o cotă de popularitate net superioară (*Il diario di Dracula*, Ed. Bompiani, Milano, 1992, figurînd printre cei cinci finalişti ai Premiului Bergamo), în fine, scriitorul *quasi total* — dacă ar fi să judecăm după genurile pe care le-a abordat de-a lungul unei strălucite cariere artistice, cu rezultate de fiecare dată notabile (de bună seamă, cine ar putea să-mi numească o singură carte *ratată* ce-i poartă semnătura?!) — de cititorul cuprins de febra aurului extras din textele altora. Cît despre omul public, ei bine, doar prezenţa domniei sale în agora stîrneşte „unde” asemeni circumvoluţiunilor celebrului *Ţipăt* munchian. Într-un climat de sfîrşeală instituţionalizată, singură intervenţia sa este în stare să primenească atmosfera, structurînd-o în linii concentrice de forţă (un adevărat şoc intelectual, alocuţiunea sa — cu cărţile pe masă! — în cadrul Celei de-a 2-a întîlniri a scriitorilor români din diaspora graniţelor ţării, din octombrie ‘97). Marin Mincu dă o pîine de mîncat celor dispuşi să mizeze totul pe (o) carte şi circ „privitorilor ca la teatru” veniţi să caşte gura, şi una, şi alta adeseori concomitent. Astfel încît — repet şi eu după alţii, *faute de mieux* —, dacă Marin Mincu nu ar fi existat, ceea ce e greu de crezut dată fiind omniprezenţa sa în Cetatea Literelor, el ar fi trebuit cu orice preţ inventat, dar... cine să-l inventeze fără riscul de a şi-l ridica în cap, din te miri ce?!

Primul care are de suferit, scăzut (din ecuaţia poeziei române de la origini pînă azi de către unii alcătuitori de antologii ce-l „sar” cu nonşalanţă) sub multiplele învelişuri ale personalităţii (şi nu am spus un cuvînt despre editorul & profesorul universitar, primul scoţînd titluri ce au făcut epocă după ’89 încoace: *Parcul*, *Poeme aristocrate*, *Aleea Mimozei nr. 3*, *Maniera* etc., etc.; ultimul fondînd, în 1990, Universitatea de la Constanţa), este — se putea altfel?! — poetul. Unul *a rebours*, mai pe româneşte spus — îndărătnic, în egală măsură asediat şi asediator. Întreaga fascinaţie & complexitate a liricii lui Marin Mincu se regăseşte în acest poem cu valoare de manifest, datat 1964 şi inclus în volumul de debut, *Cumpănă* (1968), poem pe care-l citez integral, respectîndu-i verticalitatea:

Satul cu lupi

Lupii veniră în sat nechemaţi şi calmi,
împărţiră satul după familii şi rudele mai apropiate,
cu ochii sfîrîind de foame jăcuiră întîi vitele mari
adormind de oboseala mîncatului pe ciolanele lor.

Se treziră la trîmbiţa burţii cu puteri noi,
acum deteră iama printre rîmătoare şi oi,
şi apropiaţi de case lingeau geamurile cu linişte,
oamenii privindu-i lupeşte se strîmbară urît spre ei.

După ce înfulecară mărunţele orătănii proaste
se începu asediul lupilor de afară asupra celor ascunşi;
îşi rodeau cozile cîinii jigăriţi de foame
pînă şi lupilor le era scîrbă să-i mănînce.

Satul tăcea pustiu de oameni şi parcă părăsit
soarele drept înţepa blana lupilor suri
se auzea mîrîit ca de lupi prin case
în urmă, lupii se tîrîră-n păduri.

Sleiţi cîinii rîcîiră la praguri şi uşi,
uşile scîrţîiră bolnave-n ţîţîni,
un miros de lupi se rostogoli dinăuntru,
nişte umbre tîrîte se repeziră spre cîini.

Un fel de *Încă pe atunci vulpea* (în cazul de faţă — *lupul*; nota mea) *era vînătorul*, de-a-ndoaselea, poemul. Ceea ce izbeşte de la bun început este precizia desenului — o precizie demnă de şcoala flamandă de pictură —, liniar în primele 7 versuri şi „răsfrînt” începînd cu al 8-lea. Cu mişcări de mare maestru de ceremonii (de iarnă, aş adăuga între paranteze, singură senzaţia de frig ce-ţi îngheaţă sîngele-n vine pe care o degajă textul, în special versul parcă ieşit din atelierul lui Spinoza: „şi apropiaţi de case lingeau geamurile cu linişte”, fiind suficientă pentru a sugerea atmosfera hibernală), poetul mută cînd o piesă („Lupii veniră în sat nechemaţi şi calmi”), cînd alta („oamenii privindu-i lupeşte se strîmbară urît spre ei”), într-un joc pe viaţă şi pe moarte în care nu există jumătăţi de măsură („cîinii jigăriţi”, un fel de corcituri, nu?, sînt într-o primă fază scoşi din cărţi: „pînă şi lupilor le era scîrbă să-i mănînce”), astfel încît tabloul contemplat din exterior la un moment dat te absoarbe înăuntru, printr-o spectaculoasă răsturnare de perspectivă, şi abia de-acum încolo poemul capătă o turnură vizionară. Pe măsură ce se goleşte de acţiune (pînă la refuzul desăvîrşit al acesteia, din versul citat mai sus: „pînă şi lupilor le era scîrbă să-i mănînce”), asediul — iată un termen tocmai potrivit pentru a desemna poetica lui Marin Mincu — se infiltrează pe sub pielea „celor ascunşi”, pînă la contaminare: „se auzea mîrîit ca de lupi prin case”. Procedeu mai degrabă pictural, după cum o atestă iconografia medievală: „în numeroase imagini sau lucrări pictate de la sfîrşitul Evului Mediu reprezentînd arestarea lui Iisus şi sărutul trădării, roşeaţa apostolului mişel pare a se fi transmis, ca prin osmoză, părului şi bărbii lui Christ; călăul şi victima sa, care nu se pot confunda prin nimic, sînt uniţi simbolic prin aceeaşi culoare”(Michel Pastoureau, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental*). Cu totul altfel funcţionează osmoza în poemul lui Mincu: primul lucru pe care-l fac supravieţuitorii asediului (dar mai pot fi oare numiţi astfel, de vreme ce oamenii s-au lăsat cuceriţi pe din interior: „un miros de lupi se rostogoli dinăuntru”) este chiar ultimul lucru pe care l-ar fi făcut — şi nu l-au făcut, Nota Bene — lupii: „nişte umbre tîrîte se repeziră spre cîini”. De împrumut pentru oameni, natura fiarei este compromisă prin alterare. Remarcabil jocul de lumini şi umbre: pe cît de calmă acţiunea exterioară, desfăşurată într-un regim diurn („soarele drept înţepa blana lupilor suri”), pe atît de neliniştitoare şi întunecată reacţia oamenilor claustraţi, mai mult nişte spectre („nişte umbre tîrîte”, ca să citez exact). Totodată, asaltul final, din interior spre afară, are ceva dintr-un acvaforte de Goya, *Somnul raţiunii naşte monştri*.

Nu ştiu ce impact a avut textul de mai sus la data scrierii, acum patru decenii, şi dacă a apărut în presa literară a vremii înainte de a fi inserat în volumul de debut din ‘68; negreşit însă poezia trebuie să fi lucrat în carnea artistului la tinereţe ca o boală de care acesta nu a mai dorit să se vindece. Sau poate ca un vaccin împotriva tuturor (bolilor). În tot cazul, l-a marcat *à jamais*. Altfel spus, de patru decenii Marin Mincu se află în regim de asediu. Întrebarea ce se pune ar fi chiar aceasta: de care parte? Cum este foarte greu, dacă nu de-a dreptul imposibil, să ni-l imaginăm luat prin surprindere sau constrîns să se apere, răspunsul se-nţelege de la sine. Punct şi de la capăt.

Împotriva naturii luminoase (meridionale) a poetului, creaţia sa este traversată de la un capăt la altul de spectrul întunecat al demonului lăuntric. Bizantinul levantin se lasă locuit cu chirie de un protestant din epoca Inchiziţiei, unul încălzindu-se la rug tot cu ochii la Steaua Polară. *Vine frigul!* (titlul antologiei apărute în seria „Biblioteca pentru toţi”, Editura Minerva, 2000), iată formula prin care poetul găseşte de cuviinţă să dea şfară-n ţară. Un titlu ca o aurora boreală. ▣

Leo Butnaru.
Ordine de zi, ordine de noapte.
Poeme. Editura Valman, 2009.

Statistică

Un român
talentat fireşte
a cântat dumnezeieşte
balada lui Porumbescu

alt român
statistician de renume
fixase timpul dintre începutul
şi sfârşitul baladei lui Porumbescu
interpretată dumnezeieşte de
conaţionalul său

5,45 min.

Aşadar
la 2,2 minute în România moare un om
la 2 minute – se naşte un om

(Nota bene!
– să calculez ce spor de viaţă a avut loc în România
pe durata baladei...)

Un cenaclu altfel

de
Alex Cosmescu

La cenaclul organizat de grupul HumanZone (pe care îl cunoaşteţi deja din paginile *Contrafortului*) începând cu 26 septembrie 2009 în (aproape) fiecare sâmbătă, la Facultatea de Litere a USM, vine un grup de oameni cu un scop comun – să construiască un mediu de comunicare şi să participe la el. Majoritatea persoanelor prezente la cenaclu scriu poezie (deşi unii scriu şi proză sau dramaturgie, adică sunt reprezentate mai toate genurile literare), iar autorii invitaţi primesc un răspuns şi o evaluare la textele pe care le prezintă.

Cenaclul nu are neapărat o intenţie globală – e mai curând o structură, şi cei prezenţi o utilizează, fiecare, pentru a-şi defini mai exact aşteptările proprii şi a le negocia cu ceilalţi. Conform practicii deja consolidate, la fiecare şedinţă, un autor citeşte maximum 10 pagini de text. După aceea, celelalte persoane prezente (de regulă, 10-20 de oameni) încep să vorbească despre textele pe care le au în faţă (organizatorii cenaclului le multiplică pe cont propriu). Până aici pare a nu fi prea mult nou – există cenacluri şi grupări literare cu o structură similară. Dacă numărul lor în Moldova este destul de mic (şi unele au dispărut deja) în SUA sau Marea Britanie există sute de ateliere informale sau oficiale de *creative writing*. Dar cenaclul organizat de HZ are o serie de particularităţi care îl diferenţiază de aproape orice cenaclu la care am participat, despre care am auzit sau despre care am citit.

Participanţii la cenaclu vorbesc în mai multe moduri – dar toţi pornesc de la ideea că, atunci când prezintă un text, autorul aşteaptă un răspuns anume la textul ăla – şi reacţia cititorilor poate face ca textul să devină mai bun. Discursurile de la cenaclu nu sunt în genul criticii literare – care vede opera ca un produs finit – ci percep textul ca fiind mereu în lucru. Credem cu toţii că dintr-un text trebuie să se taie toate sintagmele care pot lipsi din el şi că ceea ce e bun trebuie reformulat, ca să devină şi mai bun. Unii membri ai cenaclului au învăţat tehnici pentru a face asta la atelierul de *creative writing* de la Râşca – şi transmit disponibilitatea de a lucra cu textele proprii, de a le „upgrada" şi celorlalţi membri care mai vin. E vorba de o anumită deschidere spre a fi schimbat – să nu te blochezi în ceea ce faci, considerând că textele tale sunt perfecte şi nu trebuie să modifici nimic la prima variantă – un fel de smerenie, dacă vreţi – o acceptare a faptului că altcineva poate să-ţi sugereze cum să-ţi îmbunătăţeşti textul.

Dacă aş tipologiza comentariile care se fac la cenaclu, le-aş include în trei categorii mari. Prima ar fi comentariile care mizează pe structura textului. Ele încearcă să evidenţieze mecanismele textuale puse în joc şi modul în care ele funcţionează sau eşuează. Un fel de comentariu „la rece", foarte tehnic – unii participanţi s-au specializat în discursuri de genul ăsta. Apoi, mai sunt persoane care încearcă să construiască un fel de profil interior al personajului din poem – al celui care vorbeşte în poemul acela. Mai sunt şi cei care fac comentarii foarte personale – încearcă să vorbească despre felul în care i-a afectat/impresionat textul, despre momentele care au lăsat în ei ceva important şi despre cele peste care au trecut cu plictiseală. Fiecare încearcă să argumenteze cât mai aplicat, susţinându-şi mereu discursul cu fragmente din textele prezentate.

Structura asta – cineva citeşte, apoi toţi ceilalţi îi răspund – e pusă, cumva, în slujba autorului care vine în faţa noastră. Toată atenţia e oferită textelor lui. Încercăm să-l ajutăm prin ceea ce spunem despre texte, fără să ne credem superiori din cauza asta. Unele persoane au comentarii de susţinere, altele – mai critice, dar lumea nu se supără din cauza criticilor şi laudele nu li se urcă la cap, pentru că relaţiile dintre cei prezenţi sunt altfel. „Nucleul dur" al cenaclului se cunoaşte demult şi a organizat diferite acţiuni împreună – şi nu e în niciun fel vorba de a te da în spectacol în faţa celor care te cunosc atât de bine. Mai mult decât atât, nici nu e nevoie de asta, dacă ai deschiderea necesară – dacă admiţi că la orice text se mai poate lucra, şi că perspectiva unui cititor poate să-ţi ofere câteva variante noi în care poţi să ţi-l reorganizezi.

Lumea care se adună la şedinţele cenaclului nu se blochează într-un turn de fildeş, într-o concepţie asupra literaturii conform căreia textele bune sunt cele scrise în singurătate, nemodificate niciodată şi analizate în detaliu doar de experţii în domeniu. Pentru cei care vin la şedinţe, scrierea de literatură e un proces viu, iar autorul beneficiază de feedback – pentru că textul îi aparţine, în egală măsură, şi cititorului: la urma urmei, îi e adresat anume lui. Şi pentru comunicare (iar literatura e comunicare) e nevoie de cel puţin două persoane.

La atitudinea de deschidere contribuie şi faptul că membrii cenaclului sunt interesaţi pe bune de ceea ce se întâmplă acum în literatură – şi de ceea ce se poate întâmpla. De ceea ce putem face să se întâmple, împreună. De ceea ce putem schimba, împreună, în discursul literar de la noi. A schimba modul în care e concepută literatura e o ambiţie – nu neapărat conştientă – pe care o avem toţi cei care venim la cenaclurile organizate de grupul HumanZone.

Şi pentru că vrem ca din fiecare şedinţă să iasă ceva bun, ne implicăm cu toţii, atât cât putem – Hose Pablo e un fel de responsabil de logistică (cred că ar chicoti, dacă i-aş spune asta în faţă) – el şi-a asumat responsabilitatea să ia cheia de la sala unde ţinem cenaclul şi aduce şi ceainicul electric unde fierbem apa pentru cafelele participanţilor, şi după aia face comentarii extrem de personale la textele citite; Constanţa Popa, în momentele în care eu mă stresez că discuţia stagnează sau invitaţii întârzie, reuşeşte cumva să menţină calmul, deşi simt că e la fel de disperată; Ion Grosu desenează tot felul de schemuţe la tablă, pentru a explica textele citite, şi după aia, când vede priviri pierdute, se apucă să-şi explice şi schemele. Publicul îşi aduce la cenaclu gama extrem de variată şi diferită de preocupări şi abordări – de la sociologie la practici mistice – şi autorul invitat beneficiază astfel de experienţa comună a întregului grup.

De obicei, între noi se stabileşte un fel de flux continuu – ne completăm unul pe celălalt, construim unul pe discursul celuilalt. Uneori apar polemici – unor cititori le plac exact pasajele care le-au displăcut altora – şi atunci ceilalţi se relaxează şi urmăresc, ca la tv, linia argumentării celor doi. Scopul nu e neapărat atingerea unui consens, ci explorarea diferitor faţete ale textului prezentat. Chiar dacă poate părea idilic ceea despre ce vorbesc acum, nu prea există blocaje de comunicare şi conflicte. Participanţii încearcă să fie cât mai expliciţi, şi să se înţeleagă unul pe celălalt – şi nu e neapărat ca o diferenţă de viziuni să se transforme într-o ceartă, când e aşa de frumos să fie doar conversaţie.

În acest sens, discursurile participanţilor se intercalează, au anumite momente în care se suprapun, deşi rămân absolut personale. Atenţia faţă de text, practica unui comentariu aplicat şi ascultarea reciprocă sunt suficiente pentru a construi o reţea comună de semnificaţii şi pentru a ne schimba unul pe celălalt. Textele noastre şi discursurile pe care le rostim la cenaclu sunt influenţate, uneori chiar inconştient, de texte şi discursuri anterioare. Şi modificarea reciprocă e utilă tuturor – aşa, cel puţin, nu stagnăm.

Unii ne cunoaştem demult – e vorba de membrii grupului HumanZone, de prieteni şi cunoscuţi ai noştri (un fel de grup extins) cu interese similare şi de invitaţi/susţinători/fani ai autorului. Adică, într-un anumit sens, venirea la cenaclu e un mod de a menţine contactul cu persoane cu care nu te-ai văzut demult (şi a vedea în ce măsură s-au schimbat) şi a stabili contacte noi cu persoane interesante (şi a vedea în ce măsură pot ele să-ţi schimbe unele opinii aparent consolidate).

Din acelaşi mediu sunt, de obicei, şi autorii invitaţi – poate de aici derivă şi unele învinuiri de sectarism care ni se aduc. În orice caz, nu prea am primit propuneri de a citi la cenaclu din partea unor persoane din afara publicului nostru obişnuit (cu două excepţii importante, Nicolae Popa şi Maria-Paula Erizanu) – dar aşteptăm cu toată deschiderea propuneri din partea tuturor celor care cred că ar putea beneficia de pe urma şedinţelor.

Cenaclul îşi păstrează, în acest sens, deschiderea – invitaţiile sunt publicate pe blogul humanzone.wordpress.com, unde puteţi găsi, post factum, şi cronici de la şedinţe, (semnate, alternativ, de Constanţa Popa şi de Hose Pablo) scrise într-un stil foarte alert, unde sunt rezumate direcţiile esenţiale ale discuţiilor. Pentru curioşi sunt publicate şi poze – şi poate că, treptat-treptat, cenaclul s-ar putea extinde şi în domeniul virtual – dar punctul de pornire rămâne în continuare spaţiul oferit cu generozitate de Facultatea de Litere a USM. ■

Editura Polirom
Seria de autor *Octavian Paler*

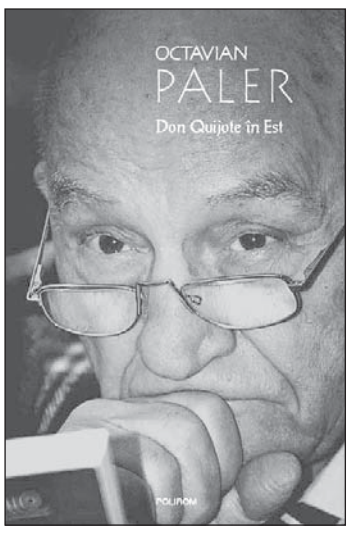

Octavian Paler,
Don Quijote în Est

Prefaţă de Sanda Cordoş
„*Don Quijote în Est* este, întâi de toate, o carte complexă şi foarte nuanţată despre identitatea românească ce, după aproape cinci decenii în care fusese confiscată şi fabricată politic, are, în sfârşit, posibilitatea de a fi reflectată de o gândire liberă. Cine şi cum suntem noi, românii, este întrebarea obsedantă a cărţii prin care aceasta se înscrie, de altfel, într-o istorie a complexului identitar românesc care, cel puţin pentru scriitori, a început cu paşoptiştii, a trecut prin marile dezbateri şi polemici ale epocii interbelice şi îşi păstrează întreaga intensitate (inclusiv temperatura înaltă a interogaţiilor şi incertitudinilor) până astăzi." (Sanda Cordoş)

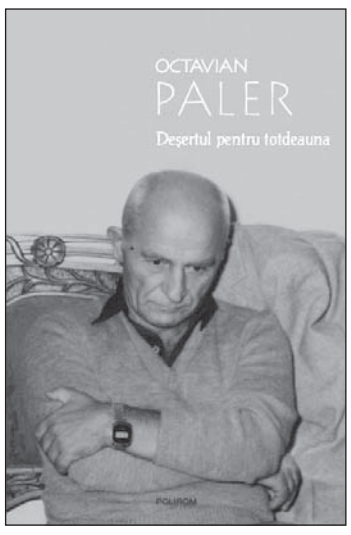

Octavian Paler,
Apărarea lui Galilei

Prefaţă de Bianca Burta-Cernat
„*Apărarea lui Galilei* este una dintre cele mai importante cărţi ale lui Octavian Paler, una dintre acele cărţi care-i definesc profilul, natura dilematică; şi este totodată un text ce dă seama, în mod exemplar, despre dilemele unei epoci. *Apărarea lui Galilei* propune ca temă de reflecţie dificultatea de a opta, în condiţii de represiune politică, între a spune răspicat adevărul, cu riscul definitivei anihilări, şi a-l (re)nega oficial – pentru a-l putea reafirma pe căi ocolite şi mai puţin primejdioase –, cu riscul de a te compromite moral în faţa semenilor şi în faţa propriei conştiinţe." (Bianca Burta-Cernat)

Imperialiștii fără imperiu

de
Vitalie Sprânceană

...Aveam 14 ani plini când m-am rupt de casa părintească+ mama+tata, pentru a „mă stabili” (de fapt, m-au stabilit, că la vremea aia părerea mea era interesantă şi importantă doar pentru mine) într-un alt sat, la nişte unchi. La 17, cu carnetul de absolvent al şcolii medii în buzunar, am mers să fac studii Afară (ar fi poate de adăugat lângă 17 un „abia” sau „tocmai”, or criteriile „maturităţii” diferă de la o perioadă la alta – în alte vremuri la 17 ani băieţandrii comandau divizii sau armate, ori chiar domneau peste ţări întinse, într-un timp ca la nostru, la 20 ani băiatul e încă un copil, iar eu, ca fiu al vremii mele, cred că eram mai aproape de „abia” decât de „tocmai”). Bulgaria s-a dovedit a fi destinaţia cea mai accesibilă – relativ aproape, prietenoasă, necunoscută încă, şi mai ales avea, în mediul meu, reputaţia unei ţări în care viaţa e accesibilă – o vecină fusese în Bulgaria şi spunea că acolo e aşa o *ieftinie,* încât poţi cumpăra vagoane întregi de lucruri pe bani mărunţi (ajuns la Sofia şi confruntat cu preţuri duble-triple faţă de Chişinău, am avut grijă să întreb vecina, la telefon, ce vârstă au amintirile ei despre Bulgaria – păi, am fost în 1981, mi-a zis ea... Şi era anul 1999, nişte lucruri se schimbaseră).

Păstrez în minte, pentru acea vreme, amintirea unor doruri nebune faţă de ţară aşa cum mi-o închipuiam eu... Casa, părinţii, prietenii, calitatea mea de marginal (nu cunoşteam limba, la începuturi mergeam să cumpăr pâine cu bileţelul scris de colocatarul meu care ştia ceva engleză) se împletiseră într-un soi de tânjire acută după ceva important lăsat în urmă (când m-am întors, acel ceva nu mai era, dispăruse ca un castel iluzoriu, semn că-l inventasem). Scriam poezii lungi şi, previzibil, scrisori din „exil” – satului, dealului, trenului, grănicerilor... Cum se obişnuieşte în asemenea cazuri.

În una din seri, un alt moldovean, cu care făcusem cunoştinţă în trenul Chişinău-Sofia, „exilat” şi el la studii în Bulgaria, auzind întâmplător grai rusesc în autobuz, a legat capăt de vorbă cu nişte bulgari basarabeni (nume colectiv prin care sunt desemnate comunităţile etnice bulgare din Republica Moldova şi Ucraina) şi a aflat de existenţa unei discoteci ruseşti în orăşelul studenţesc... Sigur că am mers cu prima ocazie... Muzica era, desigur, ca şi cea de la „clubul” din sat, un fel de melanj siropos: Ruki Vverh (rom. Mâinile sus, regii *plaksei*, adică muzicii plângăreţe – *„m-ai lăsat, m-ai trădat, te-ai dus cu altul, eu încă te iubesc”*), Virus, Avaria şi alte trupe/hituri de o zi... Publicul, şi el select – tineri alde mine, adunaţi sub acelaşi acoperiş de nostalgia după imaşul din spatele casei – Tvardiţa, Taraclia erau numele frecvent invocate: gel clădit în nebunie pe părul ars de soarele câmpului (trăda originea agricolă şi rurală a posesorului), cămăşi albe încheiate până la ultimul nasture, pantofi largi care ar trebuit să ne dea ceva greutate şi dimensiune.

În toiul veseliei, la masa noastră a venit un grup format din 3 inşi, ceva mai în vârstă decât noi – pielea negricioasă din jurul gurii trăda un stagiu de bărbierit considerabil...

- Ce mai faceţi?

- Bine...

- Cum vă simţiţi? Vă place? De unde sunteţi? A, Ialoveni, formidabil. Teleneşti? Am fost pe acolo la un prieten. Minunate locuri. Cum aţi nimerit aici că nu prea sunt bulgari în zona aia. A, concurs. Bravo.

Altul: - Noi suntem un grup de patrioţi. Un fel de comunitate, asociaţie, frăţie. Vrem să unim toţi patrioţii din Bulgaria – ruşi, moldoveni, ucraineni. Noi suntem aleşi, trebuie să ne apărăm de bulgari. Ei sunt idioţi, proşti, dar agresivi. Doar dacă ne ţinem împreună, vom reuşi să rezistăm. Voi trebuie să fiţi cu noi, altfel... - aici se lăsă o tăcere sugestivă, grea, deloc promiţătoare pentru noi. Mai gândiţi-vă, aveţi timp. Trebuie să decideţi dacă sunteţi cu noi sau împotriva voastră. Cu bulgarii sau cu fraţii voştri...

Am ieşit imediat din discotecă. Mă apucase un fel de frică, mi se năzăreau peste tot duşmani bulgari şi ruşi, aveam impresia că nimerisem într-un fel de iad... Am evitat de atunci discotecile ruseşti din Sofia, cred că m-au mai slăbit şi nostalgiile proPatrie, îmi era frică să mă văd cu acei indivizi.

Iniţial, credeam că e vreo grupă de marginali din diasporele sovietice în Bulgaria, extremişti care terorizau mucoşii neexperimentaţi alde mine, sau vreo structură paramilitară care satisfăcea nevoile de masculinitate ale unor bărbaţi rupţi din logica patriarhală a războinicului sau plugarului şi constrânşi să fie paşnici, adică să facă carte... Am povestit cazul unor prieteni bulgari de la universitate şi aceştia s-au arătat profund miraţi:

- Cum? În ţara noastră? Împotriva noastră?

Pe urmă, când am prins logica lucrurilor, am ajuns să observ că atitudinea asta dispreţuitoare a veniţilor faţă de băştinaşi era specifică întregii comunităţi ex-sovietice: indivizii care mă acostaseră nu făcuseră decât să exhibe atitudini inconştiente sau refulate ale mulţimii. Imperialismul fără imperiu, cum i-am zis pe urmă, era împărtăşit de majoritatea absolută a studenţilor ucraineni, moldoveni şi ruşi în Bulgaria: doar că, pentru unii el se manifesta în formă brută (apel la violenţă – ăia de obicei se băteau cu bulgarii şi macedonenii în discoteci, ei şi umpleau paginile cronicii criminale), iar alţii îl practicau într-o formă soft (bancuri despre bulgari, anecdote tematice despre idioţenia, şiretenia şi restul viciilor de care era „plin” poporul bulgar)... Între ei toţi domnea un consens unanim asupra superiorităţii proprii corelat cu un rasism etnic la adresa ţării adoptive... Bulgarii, desigur, nu dădeau nici două parale pe „elitismul” inventat al falşilor „aristocraţi” de Tvardiţa şi „nobili” de Taraclia, mai ales că aceşti „oameni aleşi” trudeau sâmbetele pe şantiere, ca hamali, dat fiind că bursa era mică şi trebuia un adaos, iar străinii nu aveau permis de muncă – costa şi el o avere...

Au trecut ceva ani de atunci... În intervalul ăsta am întâlnit întâmplător, la Gara Feroviară din Chişinău, un cunoscut din vremea aia, un tip situat la intersecţia dintre povestitorii de bancuri despre bulgari şi bătăuşii din discoteci (le făcea pe ambele cu măiestrie, dar fără tragere de inimă – urma o modă). Mi-a povestit că e tot în Bulgaria, că nu a absolvit universitatea, că e taximetrist la Sofia, că s-a căsătorit cu o bulgăroaică, că nu vine acasă... L-am întrebat cum se împacă acum cu bulgarii? Bine, mi-a zis, ei îmi dau o pâine. Mai crezi că sunt idioţi? Da, zice, stai să-ţi spun nişte bancuri. Tot neadaptat, marginal, mai puţin terorizat de visul de a deveni prosper, dar la fel de plin de mândria de a fi colonizator fără colonii, general fără armată, rege fără împărăţie...

Uitasem de toate aceste peripeţii – or, uitarea face parte din setul lucrurilor obligatorii pe care este obligat să le facă un emigrant pentru a putea trăi în noul mediu. Le catalogasem drept fumuri tinereşti şi mi se părea o explicaţie bună. Fără margini, însă, a fost uimirea mea când am aflat aceste atitudini peste Ocean, în America, în comunităţile est-europene din SUA, bulgarii şi moldovenii *y compris*.

Imperialismul fără imperiu în varianta diasporelor est-europene din Statele Unite e lipsit totuşi de violenţă fizică – poliţia americană e dură, şi, faţă de cea bulgară, e incoruptibilă, cel puţin la sumele de bani pe care pot să i le ofere imigranţii. Lipsa violenţei fizice e compensată însă de exacerbarea violenţei retorice: americanii sunt desenaţi ca fiind la graniţa debilităţii mentale, că ar fi insensibili, că unica diferenţă la nivel de inteligenţă dintre ei şi câinii lor ar fi că ultimii nu ştiu să conducă, că „nu e nimic de vorbit cu ei”, că au noroc de străini care vin să le ridice economia, ştiinţa şi cultura, că lecturile lor se rezumă la cifrele de pe bancnote etc... „Aristocraţii est-europeni” privesc America prin ochii lui Mihail Zadornov şi alţi cântăreţi ai „idioţeniei americane”. Criteriul de nobilitate – suma de cunoştinţe disparate, haotice şi superficiale din toate domeniile, inutile de cele mai multe ori, pe care est-europenii le poartă după ei cu mândrie: tâmpiţii ăştia nu ştiu unde e Irakul pe hartă, nu cunosc formula acidului etilic, nu au auzit de Marconi.

Cum se face însă, că ţara asta de peste 300 milioane de idioţi (cum ar veni, proşti şi mulţi) e de departe puterea militară, culturală şi economică numărul unu a lumii, iar ţărişoarele noastre, pline de genii nerecunoscute, talente ce-l egalează (dacă nu-l chiar şi întrec pe Dumnezeu) se zbat în mizerie, e o întrebare pentru care „nobilii” de Sofia, Odessa, Chişinău sau Permi nu au un răspuns... Doar nedumeriri.

Fără îndoială, SUA nu sunt un rai. La fel, însă, cum nu sunt nici ţările pe care imigranţii le-au abandonat. Pe alocuri, viaţa diasporelor e grea: necunoaşterea suficientă a limbii, lipsa unor abilităţi cu căutare pe piaţa locală, teroarea legalizării şi vizelor – sunt pietre grele de încercare pentru orice nou-venit. Dar foarte puţini dintre imigranţi se întorc în ţara de origine (despre unele cazuri într-un jurnal viitor), rămânând într-o stare de meta-exil: faţă de ţara din care au fugit, faţă de ţara în care trăiesc. ■

Editura Limes, Cluj-Napoca

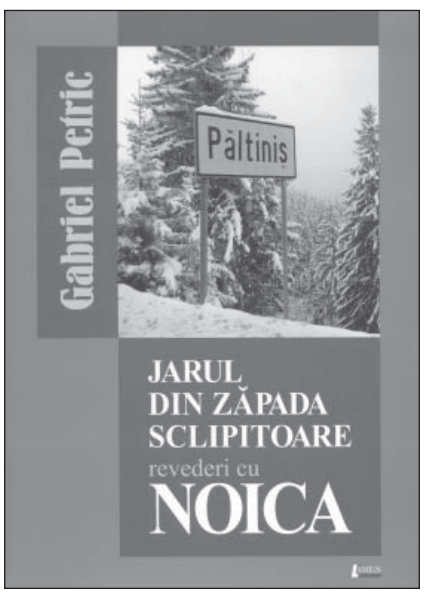

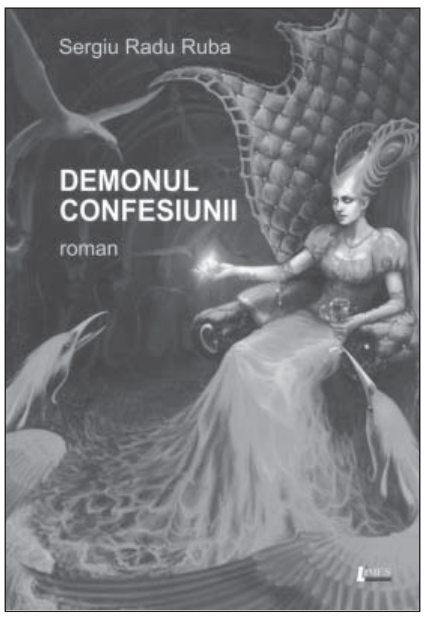

Augustin Buzura, *A trăi, a scrie.* Ediţie îngrijită de Angela Martin

Gabriel Petric, *Jarul din zăpada sclipitoare. Revederi cu NOICA*. Cuvânt înainte de Marius Iosif

Sergiu Radu Ruba, *Demonul confesiunii*, roman. Ediţie revizuită

Total Recall: Călătorie spre centrul minţii

Filmul lui Paul Verhoeven „Total Recall” (1990) a marcat o întreagă generaţie, pentru care acesta reprezintă modelul călătoriei imaginare perfecte. Pasionantul egotrip „Total Recall” este o peliculă de excepţie din cîteva motive. Mai întîi, fiindcă este o ecranizare după creaţia lui Philip Kindred Dick, a doua după „Blade Runner”. Proiectul filmului fusese iniţiat sub supervizarea directă a acestui scriitor SF, cu puţin timp

de
Marcel Gherman

înainte de dispariţia sa tragică.

Ecranizările ulterioare, precum „Minority Report” (2002) în regia lui Steven Spielberg, „Paycheck” (2003) de John Woo, „A Scanner Darkly” (2006) de Richard Linklater sau „Next” (2007) de Lee Tamahori s-au dovedit a fi în mare parte nişte producţii mediocre. Excepţii sînt doar „Screamers” (1995) în regia lui Christian Duguay, care are ca temă ororile războiului proiectate în viitor şi relaţia om-maşină, şi „The Impostor”(2001) de Gary Fleder, care explorează natura umană prin intermediul unui personaj cu o identitate distorsionată, a unui robot kamikaze extraterestru ce poartă în el o bombă nucleară, fiind convins că e un savant de pe Pămînt. În viitorul apropiat se anunţă alte adaptări după creaţia lui Philip K. Dick, ca „Radio Free Albermuth”, „King Of Elves”, „The Owl In Daylight” şi chiar un remake la „Total Recall”, de această dată fără participarea lui Paul Verhoeven.

„Total Recall” are la origine un scenariu extrem de elaborat, semnat de Dan O’Bannon („Alien”, „Screamers”) şi Ronald Shussett. Acest scenariu, care a cunoscut tocmai 40 de versiuni, surprinde prin dialoguri deosebit de dinamice şi fireşti, o adevărată plăcere pentru auzul spectatorului. Povestirea originală a lui Philip K. Dick, „We Can Remember Anything For You Wholesale”, a constituit doar o schiţă sumară şi un punct de plecare pentru acţiunea spectaculoasă a filmului.

Iniţial, producătorul Dino De Laurentis optase pentru o regie semnată de David Cronenberg, care intenţiona să transforme filmul într-o dramă despre alienare. Din cauza unei comunicări defectuoase între cei doi, sarcina regiei i-a revenit pînă la urmă lui Paul Verhoeven, o opţiune care s-a dovedit a fi benefică. Inteligentul regizor olandez, care înainte de a se lansa în cariera sa cinematografică şi-a susţinut doctoratul în fizică şi matematică, a preluat în „Total Recall” modelul peliculei lui Alfred Hitchcock „North By North-West”, făcînd din filmul său un adevărat *roller-coaster*, un sejur agreabil în lumea imaginaţiei cu un *happy end* memorabil.

Deşi pare o peliculă de divertisment, „Total Recall” abordează şi o serie de probleme existenţiale. Motivul central al acestui film este împlinirea viselor şi fascinaţia omului modern pentru forţa imaginaţiei. Paralel cu periplul eroului central care devine nesigur de caracterul obiectual al lumii în care se află şi se lansează în căutarea unui adevăr, acest film resuscită în conştiinţa spectatorilor o serie de întrebări importante, încurajîndu-i să exploreze misterul realităţii şi al identităţii.

Filmul are de asemenea o coloană sonoră de excepţie, realizată de cel mai talentat compozitor hollywoodian, Jerry Goldsmith, în interpretarea London Symphonic Orchestra. Fuziunea de orchestră clasică, sunete electronice şi instrumente de percuţie cu tentă industrială s-a dovedit a fi extrem de expresivă. Aici Jerry Goldsmith a preluat unele motive muzicale din „Logan’s Run”, un film science-fiction din anii ’70 cu un subiect asemănător. Iar tema centrală aminteşte de muzica lui Basil Poledouris din pelicula „Conan Barbarul”.

„Total Recall” excelează şi printr-o distribuţie actoricească memorabilă. Sharon Stone joacă un rol sofisticat, schimbînd cu multă uşurinţă registrele. Michael Ironside, cunoscut din filmele „V” şi „Starship Troopers”, interpretează un tip agresiv şi rebel, un agent rival care îl urmăreşte pe personajul central ca o umbră. Iar Ronny Cox este în rolul preşedintelui coloniilor marţiene Vilos Cohaagen o personificare

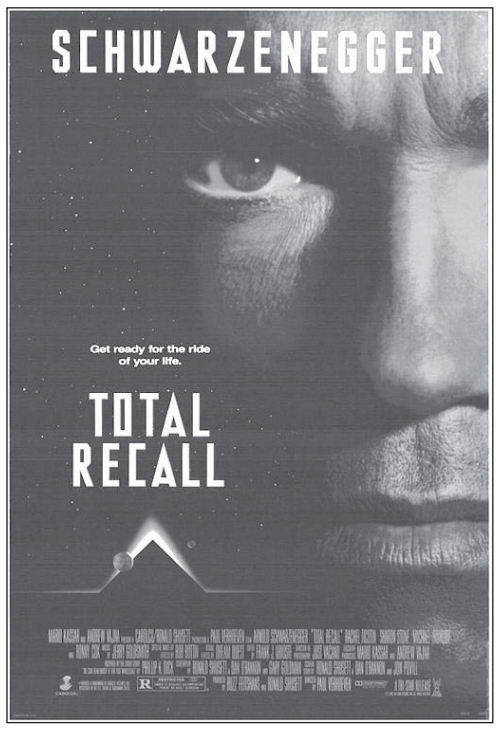

feroce a liderului corporativ cu tendinţe criminale, similară personajului său din „Robocop”. În cadrul acestei distribuţii, Arnold Schwarzenegger şi-a adus o contribuţie importantă. Deşi nu e nici pe departe un Laurence Olivier şi chiar demonstrează pe alocuri o pronunţie defectuoasă, Schwarzenegger se înscrie perfect în rolul protagonistului, insuflîndu-i caracterul său de perfecţionist şi fiind un reprezentant credibil al spectatorului pe ecran, alături de care el explorează această fascinantă lume a imaginaţiei, acest sofisticat joc al minţii. Rar întîlnim o asemenea dedublare a identităţii şi o istorie cu spioni de asemenea amploare, urmate de o călătorie pe Marte, o infiltrare în Rezistenţa marţiană, vizitarea unui reactor construit de extratereştri şi o reacţie în lanţ la scară planetară.

„Total Recall” abordează o temă de actualitate, cea a explorării planetei Marte, astăzi devenită realitate, prin ambiţioasele programe spaţiale în curs de desfăşurare. De la „Războiul Lumilor” şi „invaziile marţienilor” înscenate de Orson Welles pîna la filmele „Mission To Mars”, „Red Planet”, „Ghosts Of Mars” sau la *Trilogia Marte* a scriitorului Kim Stanley Robinson, Planeta Roşie a constituit în mod constant un obiect de fascinaţie pentru întreaga lume, iar descoperirile de ultimă oră şi perspectiva existenţei vieţii pe Marte, într-un trecut îndepărtat, dezvoltă şi mai mult această atracţie, pătrunzînd uneori chiar şi în vise.

Protagonistul filmului, Doug Quaid, este un constructor, un fel de Fred Flintstone, care se visează foarte des pe Marte. Ceea ce-l determină să apeleze la serviciile companiei Rekall, care vinde implanturi de memorie artificială ce nu pot fi distinse de cea adevărată. Reprezentantul firmei îi propune o „ofertă specială”, să-şi „ia o vacanţă de la propriul eu”, oferindu-i cîteva identităţi alternative. Dar în timpul implantului se află că Doug Quaid este de fapt un agent secret de pe Marte pe nume Hauser, căruia i-a fost ştearsă memoria, ceea ce declanşează acţiunea explozivă a filmului. Surprinzătoare este scena conversaţiei dintre Quaid şi *alter-ego*-ul său. Dar şi cea în care Dr. Edgemar încearcă să-l convingă de irealitatea realităţii în care se află, un moment în care Quaid este nevoit să soluţioneze contra cronometru paradoxul cartezian. Personajul lui Schwarzenegger rezolvă problema într-o manieră specifică: Dr. Edgemar dă semne de frică şi, în consecinţă, Arnold îi trage un glonte în cap. Mai tîrziu Quaid află că nu poate avea încredere nici în el însuşi, Hauser dovedindu-se, de fapt, alături de Cohaagen, autorul unui plan diabolic de a-l asasina pe leaderul Rezistenţei marţiene şi îşi vrea acum corpul înapoi.

În momentul întîlnirii cu misteriosul Kuato, liderul-mutant al rezistenţei de pe Marte, Quaid îşi recapătă amintirile pierdute. Printr-o experienţă mistică, printr-o imersiune în cele mai adînci hrube ale memoriei, el descoperă cheia unei enigme vechi de cîteva milioane de ani ascunsă în centrul fiinţei sale. Kuato îi dezvăluie faptul că identitatea nu este determinată de memorie, ci de acţiune. În final, după un adevărat purgatoriu, asistăm la un miracol: contemplăm un superb cer albastru pe Marte. După o asemenea experienţă, eroul central, la fel ca şi spectatorii, trăiesc un profund sentiment de împlinire şi o nouă încredere, care rămîne indiferent dacă această lume minunată de pe ecran este reală sau doar un vis. ■

David MacFadyen

Megatone sau Cum să aplici filosofia hindusă asupra societăţii postsovietice

Articol publicat pe portalul Internet *Far From Moscow* de către David MacFadyen, profesor şi şef al Departamentului de Studii Slave de la Universitatea din Los Angeles (UCLA) http://bit.ly/5d5k4N

Megatone este pseudonimul artistic al lui Marcel Gherman, un DJ şi ziarist din Republica Moldova. El este cunoscut mai ales datorită unei serii de emisiuni radiofonice pe care le-a susţinut între 1994 şi 2003 la postul naţional, şi în care îşi propunea să ţină la curent publicul cu noile evoluţii din scena muzicii electronice postsovietice. Titlurile acestor emisiuni oferă de la sine putere o primă impresie asupra intereselor şi preocupărilor sale de odinioară: „Techno Mix” şi „Zona De Limită”. După ce aceste emisiuni au luat sfârşit, Marcel Gherman şi-a concentrat atenţia asupra laturii ziaristice a CV-ului său, contribuind în mod regulat la diverse publicaţii periodice.

În această ultimă perioadă, Marcel Gherman şi-a manifestat un interes deosebit faţă de spiritualitatea indiană, „în special faţă de doctrina Advaita Vedanta şi lucrările lui Sri Aurobindo.” Această doctrină a fost concepută în cadrul filosofiei hinduse ca un mijloc pentru credincioşi de a-şi negocia calea prin cele „trei nivele de adevăr”: aparenţa (lăcaş a tot ce e fals); pragmaticul (sau materialul, în care ne aflăm), şi idealul/transcendentalul. Unele dintre aceste idei au fost promovate şi de Aurobindo, un filosof indian susţinător al independenţei naţionale faţă de britanici (care a decedat în 1950).

Atracţia unei viziuni non-materiale, transcendentale asupra lumii (conectată în termeni incerţi la libertatea de lanţurile politice) apare suficient de clară în contextul postsovietic. Sub aspect mental, spiritual şi politic, aceste idei indiene ar încadra cu destulă eleganţă o serie de doleanţe colective ce s-au manifestat după 1991. Marcel Gherman însuşi ilustrează în muzica sa unele dintre filosofiile abstracte care rezultă, prin imagini simbolice non-figurative. Ele evocă semnificaţii profunde, dar se distanţează *cu timiditate* de o anume fragilitate specifică realismului.

În mod similar, anumite afirmaţii ale lui Aurobindo despre existenţa unei unităţi mistice ce depăşeşte fizicul grosier se pot dovedi la fel de atrăgătoare. Ele ar putea atinge o coardă în inimile celor care au văzut cum romantismul de lăudat al istoriei sovietice timpurii se ruinează lent pe parcursul a câtorva decenii. Transpunând metaforele colaborării, coeziunii şi progresului comun într-o serie de practici abstracte, transcendentale, unele dintre cele mai celebre declaraţii ale lui Aurobindo sună ca nişte reflecţii idealiste ale ideologiei materialiste şi ale misiunii sale donquijoteşti vizând egalitatea universală. *„Scopul unic al practicii yoga este autodezvoltarea interioară, prin intermediul căreia adeptul ar descoperi – în timp - Sinele Unic prezent în tot. Acesta ar fi capabil de asemenea să evolueze spre o conştiinţă superioară celei mentale, spre o conştiinţă spirituală şi „supramentală”, care va transforma şi va diviniza natura umană”.*

Idealurile socialiste care s-au prăbuşit în 1991 ar putea fi revăzute şi resuscitate astfel în alte teritorii. Iar unele dintre aceste teritorii par a fi total străine de lumea noastră.

Având în vedere aceste aspecte, ajungem astfel la o nouă lansare a lui Marcel Gherman/Megatone, intitulată „The Book Of Dreams vol. 1” („Cartea Viselor vol. 1”). →

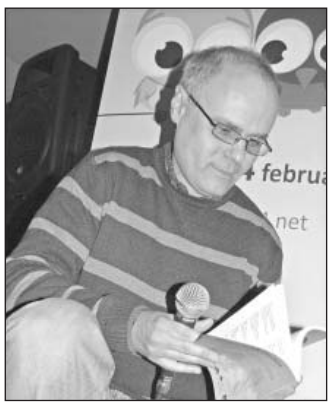

Florin Hălălău

Dublul botez al lui Mihnea Cernat

A doua zi

Ieşi încet, cît să n-o audă nimeni. Mai ales Pamfil. I-ar face scandal, dacă ar şti ce are de gînd. Aşa, furişîndu-se la ora asta matinală, evita orice discuţie în contradictoriu. Şi apoi, ce, el nu îşi luase ouă roşii la serviciu, în a doua zi de Paşti, deşi era ofiţer politic? Pe Maria o pufni rîsul. Nu şi le pusese el, ce criză de nervi avusese cînd veni acasă. „Ai înnebunit, mamă? Cum ai putut să-mi faci una ca asta? Îţi dai seama ce ochi au făcut colegii mei de birou? Ce credibilitate mai am eu acum? Cum mai pot eu combate misticismul din armata română?”.

Mihnea dormea. Aerul răcoros de aprilie îi făcea bine şi părea că zîmbeşte satisfăcut. Maria îi pusese cel mai bun costumaş, primit de la nişte prieteni. Se înţelesese cu Părintele Andrei să meargă înaintea slujbei de dimineaţă. Nu mai vorbise cu nimeni, aşa i se păruse că e mai bine. Îşi dorea un botez simplu, fără publicitate printre rude şi vecini, doar băiatul să poată fi creştinat cum se cuvine. Nu era o fiinţă religioasă, dar simţea că nu putea trece peste un ritual care se situa dincolo de politică. N-ar fi vrut ca Mihnea să-i reproşeze vreodată că nu-l botezase.

Trecu linia ferată şi o luă către Institutul Pedagogic de pe Panduri. Bucureştenii îi spuneau în bătaie de joc „Sorbona”, dar absolvenţii erau mîndri de diploma lor şi nu puţini ajunseseră profesori foarte buni în şcolile din oraş. În curtea institutului era o biserică părăsită. Capela Sf. Elisabeta o atrăsese întotdeauna, dar nu putuse niciodată să intre. De cînd autorităţile desfiinţaseră Azilul „Elena Doamna”, capela era închisă. Traversă strada pentru a arunca o privire, aşa cum făcea de fiecare dată cînd trecea pe acolo. Locul părea să fie la fel de pustiu ca de obicei, dar din interiorul bisericii se auzea un cîntec. Intră pe poartă şi pe măsură ce se apropia de capelă, glasul care cînta era tot mai clar. Încercă şi văzu că uşa era deschisă. Uşa mare din lemn de stejar în spatele căreia visase să afle ce se întîmplă i se deschidea acum numai ei, ca într-un vis. În biserică părea să nu fie nimeni. Înaintă cu sfială şi văzu în dreptul scaunelor aliniate la perete un vas mare de argint, plin cu apă. Auzi din nou, dinspre altar, cîntecul care o chemase mai devreme în biserică. Cînd se deschiseră uşile împărăteşti, ieşi de acolo un preot foarte bătrîn. El se apropie de Maria şi îi şopti: „Ai venit.” Apoi luă copilul din braţele ei şi se îndreptă spre vasul pe care îl pregătise. Din spatele icoanelor pictate de Tătărescu începură cîntece de slavă, de parcă era ascuns acolo un cor de îngeri.

Bătrînele care intraseră în biserică, fără ca Maria să le vadă, luară copilul din braţele preotului şi îl înfăşară imediat. Mihnea le zîmbi prin somn. Pînzele albe, scrobite, erau împodobite cu flori albastre şi într-un colţ aveau cusute cifrele care alcătuiau ziua, luna şi anul acelei dimineţi de primăvară. Una dintre măicuţe îi dărui Mariei o iconiţă înfăţişîndu-l pe Sfîntu Gheorghe omorînd balaurul. Pe masa întinsă în pridvorul bisericii erau tot felul de bunătăţi. Prăjituri de casă, cozonaci cu rahat şi stafide, pască aurie şi ouă roşii ca sîngele, cu care una dintre femei îi făcu lui Mihnea semnul crucii pe frunte. Maria nu era în stare să spună nimic. Privea doar cum aburii respiraţiei tuturor celor de faţă se ridicau încet spre cupolă, desenînd în aer forme miraculoase.

Cu o zi înainte

Doamna Cernat se privi în oglindă. Îşi mai aranjă o dată părăria şi zîmbi mulţumită. Vorbise cu Părintele Radu să meargă în dimineaţa aceea să-l boteze pe Mihnea. Ştia că Pamfil nu era de acord, de aceea făcuse totul în taină, nici măcar Mariei nu îi spusese nimic. Se înţelegeau bine, chiar dacă uneori se mai ciondăneau. Dar acum era altceva. Dacă Maria nu vrea? Sau îi spune lui Pamfil? Mai bine merge singură şi le-o spune mai tîrziu, sînt totuşi părinţii copilului şi trebuie să ştie. Pus în faţa faptului împlinit, s-o înmuia şi Pamfil. Că doar şi pe el l-a botezat. Şi nu i-o reproşase niciodată.

Îl luă pe Mihnea în braţe şi ieşi. Bulevardul era puţin circulat la acea oră matinală. Cu atît mai bine. Chiar dacă bănuia vreo vecină curioasă ascunsă în spatele perdelelor. Pe stradă tocmai trecea Nataşa cu căruţul ei imens. „Laptili, laptili!”, striga femeia şi împingea cu toată puterea vehiculul cu două roţi şi patru marmite pline ochi cu lapte proaspăt. Asta făcea în fiecare dimineaţă, inclusiv duminica, iarnă sau vară, de cînd se măritase şi venise în Bucureşti. Doamna Cernat cumpăra şi ea de la rusoaică, ca toţi cei de pe stradă. Îi lua lui Pamfil iaurt, îi plăcea să mănînce cîte un borcan înainte să plece la serviciu. Iar laptele îl fierbea şi îl amesteca cu cafea, era unul dintre tabieturile ei preferate.

În biserică, lumea începea să se adune. Erau în marea majoritate femei, pentru care dimineţile fără slujbă ar fi fost de neînchipuit. Doamna Stancu, cu cele o sută de kilograme pe care le tîra tot mai greu după ea, madam Panţîru, mereu în căutare de cliente cărora să le vîndă marfă din pachet (primită de la sora ei stabilită în Grecia), doamna Borcea, secretară la Sfatul Popular, care era la curent cu toate noutăţile din viaţa cartierului şi din această cauză era imposibil să-i ascunzi ceva. Ea fu prima care o văzu pe doamna Cernat intrînd cu copilul. Femeile vorbeau mai mult în şoaptă, dar cu toate acestea pereţii bisericii păreau să se clatine sub greutatea cuvintelor care se prăvăleau dinspre ele. Porniră la vorbă aşa cum trenul pleacă din gară cu viteză mică, dar care prinde să se mişte din ce în ce mai repede pe măsură ce peronul rămîne tot mai în urmă. Pentru doamna Stancu, venitul la biserică era una dintre puţinele ocazii în care putea să afle ce se mai întîmplă prin oraş. Mult spus oraş, dacă distanţa pe care o parcurgea pentru a ajunge la slujbă era de doar cîteva sute de metri. Îi plăcea să asculte ultimele bîrfe, însoţindu-le cu un nelipsit „Ce spui, soro?” Şi ce pricepută era doamna Borcea la povestit! Madam Panţîru, în schimb, pretindea că deţinea adevărul absolut, de aceea lua cu titlu de inventar ce auzea de la alţii, doar ce vedea cu ochii ei credea. Mică, negricioasă şi ochii mobili ca de viezure, era sigură că produsele pe care le primea de la soră-sa erau singurele demne de a fi cumpărate. De aceea se supăra atunci cînd era refuzată şi era în stare să nu mai vorbească cu persoana în cauză luni în şir. Nici după ce îşi făcu apariţia părintele, femeile nu încetară de tot sporovăiala.

Cît ţinu slujba, doamna Cernat stătu liniştită, dar nu putu asculta pînă la capăt. Gîndurile îi fugiră la Pamfil. Ce băiat bun este şi cît o ajută. Numai cu politica pe care o face nu se împacă. De ce s-a băgat, cînd putea rămîne ofiţer obişnuit? Ce-i trebuia politică? Putea să trăiască bine oricum. Ofiţerii au fost întotdeauna bine văzuţi. Şi au avut de toate. Plus îmbrăcăminte şi mîncare gratis. Dar Pamfil nu şi nu. „Partidul are nevoie de oameni care să cureţe societatea de putregaiuri. De ce să nu fie el unul dintre cei aleşi?” Doamna Cernat l-ar fi vrut altfel, acum n-ar fi trebuit să se ascundă de el pentru a-l boteza pe Mihnea. Îşi aduse aminte de micuţ şi de motivul pentru care se afla în biserică şi redeveni atentă la cuvintele preotului. Verifică dacă hăinuţele noi ale lui Mihnea sînt la locul lor pe scaun. Aruncă o privire asupra vasului în care preotul urma să-l boteze pe Mihnea. Totul era în ordine.

Abia la ieşire îl văzu pe Sfîntul Vasile care străjuia intrarea dintr-o pictură imensă. Parcă o dojenea de sus că nu-i pusese micuţului numele după el. Se întîlni cu doamna Moroşanu. Era mai în vîrstă decît ea, dar se ţinea foarte bine şi nu lipsea de la nicio slujbă duminicală. „Singură, doamnă Cernat? Păi părinţii micuţului unde sînt?” „Ei, sînt ocupaţi, bieţii de ei. Pamfil mai ales, munceşte de nu mai poate. Aşa că am venit eu să fac ce se cuvine. Vreau să fie o surpriză pentru ei. Aşa că vă rog să nu le spuneţi nimic. Altfel, dumneavoastră, ce mai faceţi?” Şi cele două femei plecară agale, doamna Moroşanu ţinînd-o de braţ pe doamna Cernat, iar aceasta din urmă conducînd cărucioarul în care Mihnea, proaspăt botezat, dormea mulţumit cu degetul mare al mîinii drepte strecurat în gura întredeschisă.

▣

Aceasta constă din trei piese instrumentale în stil *ambient*, cu o durată totală de o jumătate de oră. Întreaga lucrare poate fi descărcată gratuit de la netlabel-ul (site specializat în distribuţia gratuită a muzicii pe Internet, cu acordul artiştilor) Silent Flow, situat în capitala Chişinău.

http://silent.com.md/label/

Marcel Gherman îşi prezintă muzica, cel puţin în notele de introducere, printr-un alt citat din Sri Aurobindo. Aceste cuvinte dau impresia că au fost traduse dintr-o altă limbă, dar sensul lor de bază este suficient de clar: *„Unreal seeming yet more real than life, / Truer than things true, / If dreams these were or captured images, / Dreams truth made false earths vain realities.” („Par ireale dar mai reale decât viaţa, / Mai adevărate decât lucrurile adevărate, / Dacă ar fi vise sau imagini proiectate, / Adevărul viselor ar face false realităţile zadarnice ale pământului”.)* Aici se manifestă tema centrală a realităţilor stratificate, multiple, pe care Marcel Gherman o continuă prin propriul său scris.

„Cartea Viselor vol. 1” este o escapadă în lumea ascunsă în ceaţă a peisajelor de vis. Imaginile sale simbolice, hipnagogice (adică semi-soporifice, de vis, cu valoare cognitivă) *reprezintă aspecte profunde ale sufletului uman. Aceste simboluri şi arhetipuri sunt recipiente pentru un volum de cunoştinţe, semnificaţii şi interpretări ce depăşesc cu mult capacitatea de exprimare a limbajului verbal.”*

„În timp ce regulile şi legile lumii materiale sunt anulate, în vise oamenii trăiesc experienţa unui sentiment profund de libertate ce poate fi asemuit senzaţiei zborului. În vise ne apropiem de cunoaşterea realităţii ultime.”

„Acest album este o încercare de a aduce zona tenebroasă a conştiinţei umane la lumina zilei, realizând astfel un echilibru între experienţă şi cunoaşterea raţională, între simţ şi sens, Bhakti (devoţiune) *şi Jnana* (cunoaştere), *philos şi sophia* (înţelepciune pământească şi divină). *Panoramele sonore din album sunt înfăţişate într-o manieră degajată, fiind inspirate de culorile difuze ale picturilor impresioniste. O altă sursă de inspiraţie importantă sunt tehnicile de vizualizare aplicate în buddhism şi hinduism, explorate mai pe larg într-un proiect literar de ultimă oră al lui Marcel Gherman – o povestire în curs de elaborare.”*

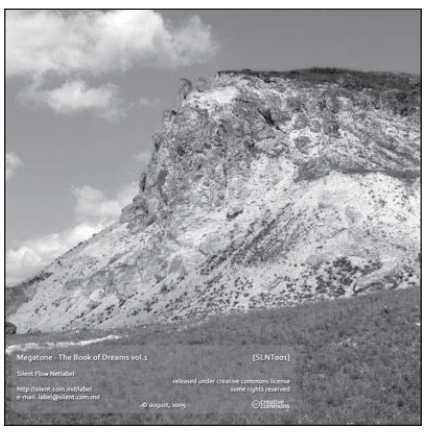

Subit ne dăm seama că Marcel Gherman vorbeşte despre sine de la persoana a treia. Ceea ce a început aparent ca un text subiectiv, scris de un muzician pentru a-şi contextualiza propria creaţie, apare acum ca un act de autoobiectivare. Datorită unei ambiguităţi stilistice, o îndepărtare graduală a sinelui a început deja. După cum o demonstrează aceste metafore, cea mai mare dorinţă a lui Marcel Gherman constă în evocarea unui tărâm liniştit, nepopulat – o stare de existenţă care nu oferă nici o „de-scriere” a individualităţii, nici o şansă de unicitate/personalitate pentru a se separa sau a divorţa (orgolios) de *întreaga* actualitate.

În decursul anului 2009, Moldova a cunoscut tulburări cetăţeneşti importante, ca urmare a reapariţiei problemelor legate de politicile comuniste. Moldova a fost, de fapt, prima societate postsovietică capabilă să-şi *realeagă* astfel de autorităţi după 1991. Acuzaţiile de fraude şi alte încălcări de legi s-au transformat în proteste publice zgomotoase, dar totuşi comuniştii s-au menţinut cu o majoritate în continuă scădere. Un anume romantism care persistă în regiune îi face pe oameni să creadă – cumva în mod neproductiv – că mai poate fi salvat *ceva* din bine-intenţionatele, deşi demult discreditatele idealuri ale trecutului.

De aceea poate că nu ar trebui să ne surprindă faptul că muzicieni neliniştiţi, preocupaţi asemenea lui Marcel Gherman, doresc să preia toate noţiunile de „coeziune” sau „unitate” şi să le retragă din lumea cetăţenilor bătuţi şi răniţi. Adepţii yoga şi ai impresionismului francez sunt cu siguranţă mai puţin atraşi de delapidarea fondurilor de stat sau de incendierea autobuzelor. Poate că anume *aceştia* merită un mandat din oficiu – în acest caz muzica pusă în discuţie mai sus ar deveni primul imn naţional transcendental din lume.

Site-ul lui Marcel Gherman:
http://www.myspace.com/httpwwwmegatonecom

▣

Alina Tofan

Autobiografia ca eseu
Constantin Cheianu despre *Perestroika* la moldoveni

Cele mai incitante (dar, poate, şi mai importante) apariţii editoriale semnate în ultimii ani de scriitorii (originari) din Republica Moldova ilustrează ascensiunea scriiturii autobiografice în literatura română postsovietică din acest spaţiu. De altfel, fenomenul resurecţiei autobiograficului caracterizează întreaga literatură posttotalitară din Europa de Est. Şi prezintă un mod inspirat (mă refer la modelul ideal, dar şi la numeroase texte publicate) de îmbinare a nevoii/intenţiei de mărturisire individuală a unor experienţe sociale (de regulă, traumatizante, dar regula nu anulează nicidecum excepţiile tot mai numeroase) cu cea de „arhivare" sau actualizare retrospectivă – din unghiul de vedere al *martorului ocular* – a unor realităţi mai mult sau mai puţin apuse.

Scriitura autobiografică autohtonă are cam tot atâtea „feţe" câţi autori, fiecare autor apelând într-un mod întotdeauna aparte (ca motivaţie, raţiune şi efect) la propria biografie şi oferind, în final, propria viziune despre evenimentele, situaţiile, persoanele evocate. Indiferent însă de modalitatea de abordare autobiografică a trecutului, reperul istoric cel mai frecvent invocat în literatura din ultimele două decenii rămâne perioada 1989-1991, cu posibile extensiuni până în 1988, 1987 sau chiar 1985, cunoscută în general sub numele generic *Perestroika*. Este absolut indubitabil că perioada respectivă constituie un catalizator specific al scriiturii autobiografice, fie ca simbolic punct de referinţă („înainte de ...", „după ..."), fie ca spaţiu temporal *per se* al (re)construcţiei narative („atunci când ..."). Există o tentaţie copleşitoare (absolut legitimă, dacă ţinem cont de importanţa istorică şi de valoarea simbolică a *Anno Domini* 1989 în spaţiul dintre Prut şi Nistru) a martorilor oculari de a „imortaliza" în textul literar *cele trăite* odinioară. Iar acest gen de naraţiune axată pe istoria existenţei individului reprezintă şi (sau, poate, mai întâi de toate) un act de *re*construire din perspectiva prezentului şi, concomitent, de asumare conştientă, lucidă – tocmai prin confesiune – a impactului celor trăite *în acei ani* asupra (evoluţiei) identităţii individuale şi colective. *Perestroika* (în sens de concept politic) a creat, în mod special prin pandantul său mediatic *Glasnosti*, conjunctura istorică favorabilă reactualizării, reexaminării, revizuirii, reasumării critice a propriului trecut, care explică în bună parte şi efervescenţa actuală a literaturii de frontieră. (E o teză enunţată de germanul Wolfgang Emmerlich, în *Istoria scurtă a literaturii din RDG* (1996), dar e valabilă pentru întreaga literatură est-europeană.)

Eseul autobiografic **Sex & Perestroika** (Cartier, 2009) de Constantin Cheianu îşi revendică în mod explicit originea de la *Perestroika* gorbaciovistă. După zece ani de la debutul său ca prozator cu volumul *Totul despre mine!* (Cartier, 1999), Constantin Cheianu revine la scriitura autobiografică, parcă pentru a reconfirma că aceasta poate fi în egală măsură expresia literară a memoriei, de fapt, a rememorării individuale şi cadrul (aproape) perfect pentru dezbaterea unor probleme/teme incomode pentru memoria colectivă.

În pofida titlului aparent polarizat, care anunţă intenţia de problematizare a relaţiei dintre privat si public/politic în context (post)totalitar, textul are o singură dominantă tematică: *perestroika* şi efectele sale în spaţiul prutonistrean. Prima vocabulă din titlu (*Sex*) este de fapt o metonimie – posibil de inspiraţie orwelliană, dar cu declarate implicaţii autobiografice – a revoltei individului împotriva (post)totalitarismului, dar şi împotriva manipulării şi stereotipizării absurde (până la denaturarea sensurilor) a revoltei colective. Remarcabilă este interpretarea – de esenţă (post-)postmodernistă, dar cu rădăcini în vechea şi eterna Antichitate – a *erosului* ca *heros*. După toate evidenţele, metonimizarea respectivă urmează să amplifice rezonanţele ideatice şi afective ale elementului-cheie din titlu (*Perestroika*), mai întâi, prin asocierea voit paradoxală a celor două cuvinte într-o sintagmă-generic, apoi, în mod decisiv, prin sensul conotativ, indus cu persistenţă programatică şi (mai mult decât) transparent în întreaga construcţie narativă.

Referitor la titlu, ar mai fi poate de menţionat şi faptul că sintagma „Sex & Perestroika" este una extrem de sensibilă la trecerea timpului. La sfârşitul anilor '80 aceasta ar fi fost receptată/interpretată în mod unanim ca total insolită, provocatoare, non-conformistă. Un deceniu-două mai târziu este asociată deja cu un clişeu kitschos, cu priză la (un anumit) public şi, din punct de vedere comercial, cu siguranţă rentabil. Conştient de pericolele inevitabilei „perisabilităţi" semantice a cuvintelor, Constantin Cheianu regizează jocul/interacţiunea valenţelor semantice cu o virtuozitate demnă de toată admiraţia, mizând (cu succes) pe simbolistica – (încă) vie în memoria colectivă – a trecutului, dar mai ales pe efectele contrastante ale confruntării în plan sincronic şi diacronic a potenţialului sugestiv al celor două cuvinte-cheie.

Perspectiva eului autobiografic este (re)construită cu ingeniozitate ludică şi umor acid din fragmente savuroase de memorialistică şi interpretări actuale ale timpurilor trăite. Protagonistul naraţiunii se autodefineşte franc prin generaţia sa, căreia îi atribuie, în vâltoarea evenimentelor precipitate din anii '80 ai secolului trecut, o „misiune specială": *„aceea de a consfinţi sexul la birou"*. Justificarea unei asemenea ne(o)ortodoxe *special mission* este livrată cu aceeaşi dezinvoltură: „Numai aşa puteai aduce *perestroika* în redacţia (a se citi „viaţa" – A.T.) noastră." Această perspectivă (versus protagonistul naraţiunii, generaţia sa, *perestroika* la moldoveni, sensul sexului la birou etc.) apare, se conturează în timpul evocat (*trecut*), în diverse strategii comportamentale „disidente" şi ajunge omniprezentă în timpul evocării, adică al (enunţării) discursului narativ (*prezen*t). Faptele biografice relatate se rezumă la „hărţuiala" cu miliţia şi armata în centrul Chişinăului, la 12 martie 1989, şi la experienţele erotico-sexuale într-un anumit spaţiu public (birou) în următorii zece ani, cu cele patru prezenţe feminine (inegalabila în materie de sex Marcela Bevziconi, Ludmila-Ludmila, „dogmatica" colegă de birou şi prietena-amantă-dezolantă). Legătura dintre acestea este, după cum rezultă din text, de tipul „cauză-efect". Tocmai după participarea la protestele din centrul capitalei, soldată cu pierderea irecuperabilă a pantofului, protagonistul are revelaţia privind modul personal de *restructurare* a societăţii: *„Vouă vă place să vă bateţi cu militarii? Foarte bine, eu, vorba lui Lenin, voi merge pe o altă cale. Eu voi eroda regimul din interior, ca o carie.*

Să fii nemulţumit de tot şi de toate, să-ţi exprimi mereu şi peste tot dezacordul, să sfidezi, să nu te temi să spui adevărul, să critici, să întârzii la serviciu, să înfrunţi superiorii, să sabotezi locul de muncă socialist, să faci sex la birou! ..." (p. 27). Relatarea „faptelor" este subordonată, fără excepţii, interpretării retrospective, de la înălţimea (sau micimea) zilei de azi, a mentalităţilor colective, în dinamica adaptării lor graduale la transformările sociale produse. De fapt, **Sex&Perestroika** nu este o carte-mărturie despre experienţele existenţiale ale protagonistului/autorului, ci un text literar, în care documentarul, „adevărul" biografic funcţionează ca sursă a ficţiunii, dar mai ales a reflecţiei critice. **Sex & Perestroika** este un (roman-)eseu autobiografic despre elitele intelectuale şi politice din defuncta R.S.S.M. şi din actuala R.M., despre iluziile, obsesiile, fobiile/psihozele/traumele şi erorile acestor elite în anii '80 ai secolului trecut şi în deceniile ulterioare.

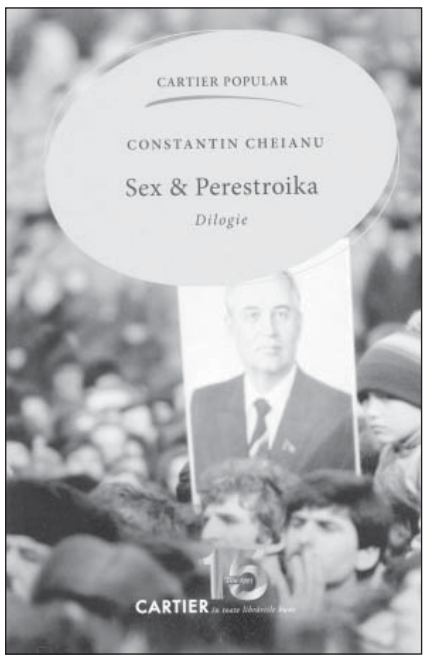

Finalitatea explicită a textelor de natură ego-grafică este, după cum bine se ştie, (re)construirea viziunii *subiective* (de la „subiect" ca agent al acţiunii) asupra existenţei umane în plenitudinea manifestărilor şi conexiunilor sale sociale în intervalul de timp al unei biografii sau al unei anumite secvenţe biografice. Recursul la experienţele existenţiale individuale este o strategie verificată de asigurare a autenticităţii (re)construcţiei narative (a realităţilor şi mentalităţilor sociale contemporane devenirii/formării eului autobiografic). Constantin Cheianu exploatează pretextul faptului biografic pentru a urmări, sub aparenţa nonşalanţei savuroase a etalării unor performanţe erotice cu aură de disidenţă (*să faci sex la birou!...,*), traseul „aplicării"/„developării" în realitatea moldovenească a unui concept politic (*Perestroika*), care urma să „umanizeze" un sistem totalitar şi a ajuns să-l dărâme. Durata narativă a elanului ero(t)ico-protestatar al eului autobiografic (ultima partidă *narată* de sex la birou are loc la mai bine de un deceniu de la momentul deciziei pretins revoluţionare) sugerează că *Perestroika* la moldoveni în acel moment încă nu-şi epuizase obiectivele. După douăzeci de ani de la căderea „Cortinei de fier", Cheianu insistă să(-şi) explice, sub paravanul generos al ego-grafiei, cauzele şi efectele evoluţiei dezolante a reformelor sociale, politice, economice în contextul basarabean. Efortul explicativ-analitic are ca miză nu *istoria* actualizată a eului autobiografic, ci „biografia" subiectiv-autentică (în spiritul „autenticităţii subiective" a Cristei Wolf)), fără farduri ideologice, a societăţii moldoveneşti actuale. Întrebarea-cheie a demersului narativ nu este „cine sunt/cine suntem?", ci „de ce sunt/suntem aşa cum sunt/suntem?". Pactul autobiografic (Lejeune, 1975) este acceptat şi exploatat ca o convenţie utilă reconsiderării critice a trecutului şi, în ultimă instanţă, a prezentului imediat. În consecinţă, este articulat un discurs autobiografic profund (auto)critic, care *re*scrie procesul complex, dinamic, contradictoriu de descoperire şi (non)asumare (ulterioară) a semnificaţiilor social-istorice ale celor *trăite* odinioară.

Capitolele despre imixtiunea agresivă a ideologicului, în perioada sovietică, în identitatea lingvistică şi culturală a românilor basarabeni constituie o entitate distinctă în text, pot fi citite ca o istorie subiectivă despre situaţia limbii române în R.S.S.M. Recursul la autobiografic (în sensul de *cele trăite* sau *interpretarea* celor trăite) lipseşte aproape cu desăvârşire în paginile (câteva duzine bune) despre „specificul" „limbii moldoveneşti" în perioada postbelică. Perspectiva eului autobiografic este susţinută nu de evocarea experienţelor individuale, ci de actualizarea şi, mai ales, interpretarea unei avalanşe de informaţii despre timpurile evocate, în bună parte anterioare existenţei biografice a protagonistului. Aceste informaţii (despre concepţia stalinistă a „celor două limbi", „limbişti", „clasicii literaturii moldoveneşti", buclucaş-ghinionista literă „g" în alfabetul chirilic etc.) sunt preluate de autorul-narator de la o sursă externă, dar sunt încadrate în canavaua textului cu verva firească a naraţiunii spontane, dirijată în mod decisiv de propria-i logică internă. Este pe faţă asumarea de către instanţa naratoare a datelor memoriei colective despre subiectele discutate, pentru a pune în evidenţă „originea" întâmplărilor şi situaţiilor, dar şi a atitudinilor şi sentimentelor atribuite eului autobiografic. Este un procedeu firesc în cazul articulării *teoriilor subiective* (un concept formulat pentru prima dată de Norbert Groeben (1987) cu referire la domeniul psihologiei subiectului reflexiv), care stau la baza deciziilor, acţiunilor, reacţiilor individuale. În **Sex & Perestroika** acest procedeu domină discursul autobiografic, memoria individuală prezentându-se cu precădere drept o proiecţie comprimată a memoriei colective, faptul biografic fiind, de regulă, declanşatorul fluxului memoriei colective, asumate/interpretate însă într-o inconfundabilă manieră individuală. (Mai există însă, alături de datele memoriei colective, şi o altă „sursă externă", care amplifică – mai mult decât probabil, fără ştirea autorului – componenta sociolingvistică a textului. În fragmentul privind diferenţele de ortografiere a celor trei puncte în limba română şi în „limba moldovenească" (pag. 57), intervine (prea) grăbit corectorul, atent doar la punctuaţia limbii române, şi, corectând din inerţie greşeala citată

→

Nicolae Spătaru

Stataliştii în şomaj tehnic

Comuniştii din Republica Moldova nu se pot împăca nicidecum cu gândul că au pierdut guvernarea, nici după circa o jumătate de an de la alegeri. Li se pare ceva incredibil. Un coşmar. Şi parcă făcuseră totul ca la carte, în *spirit* leninist: au manipulat lumea, au înfricoşat-o, au minţit-o, au intimidat presa independentă şi partidele din opoziţie, fabricându-le dosare, au furat milioane din banul public (unii ajungând miliardari în Euro peste noapte), dar nu uitau, de pe la diverse tribune şi de pe *sticlă,* să declare că nu au somn din cauza grijii pe care o poartă acestui popor. Mulţi cetăţeni i-au *crezut* şi i-au votat din nou. Dacă s-ar face o „scanare" a societăţii moldoveneşti, uşor de tot s-ar constata cine sunt votanţii lui Voronin. Speriaţi de propaganda comunistă că ar putea să-şi piardă mizerabila de pensie, dacă vine Opoziţia la putere, bătrânii, în marea lor majoritate, au votat pentru *stabilitate*, adică pentru o sărăcie cronică. Tot pentru comunişti au votat şi etnicii minoritari, indiferent că sunt tineri sau bătrâni, sperând ca în felul acesta limba rusă îşi va păstra statutul dominant. Şi asta în pofida faptului că mulţi dintre ei înţeleg foarte bine că PCRM este un partid anacronic, o fantomă din secolul al XX-lea. Apoi ar fi cei care nu şi-au însuşit facultatea judecăţii critice, cei care au crezut (şi mai cred!) cu naivitate că doar comuniştii au capacitatea de a conduce ţara (am întâlnit nu puţini inşi care, deşi erau relativ tineri, susţineau cu tărie că *graţie* comuniştilor Republica Moldova (R.M.) s-ar plasa astăzi... pe locul patru în Europa în ceea ce priveşte nivelul de trai – curioasă statistică!). Şi, bineînţeles, mai sunt şi cei care au acumulat foloase materiale şi dividende politice de pe urma guvernării comuniste. După douăzeci de ani, cea mai mare parte a societăţii moldovene a rămas dezbinată, debusolată, haotică în opţiuni şi interese.

Acum câteva luni, politicianul rus Alexei Mitrofanov publica pe blogul Radio Eho Moskvî câteva notiţe despre situaţia social-politică de pe malurile Bâcului. Republica Moldova, spunea el, *este în realitate businessul* comuniştilor... Dacă această ţară este *businessul* tău, e şi normal să te lupţi pe viaţă şi pe moarte pentru a-ţi proteja jobul, nu? Pentru că el îţi aduce milioane. Multe milioane. Doar că bănuţii ăştia nu vin chiar pe degeaba. Depui şi tu un mic efort. Te declari cel mai patriot, cel mai statalist, conducătorul cu cele mai bune soluţii la numeroasele probleme ale moldovenilor (tot ei şi locuitorii celei mai sărace ţări din Europa), tu singurul vei şti să integrezi R.M.-ul în UE.

Dar iată că, încet-încet, lucrurile se developează. Trecerea timpului nu este deloc în favoarea comuniştilor, cărora, intraţi în opoziţie, a cam început să le plesnească *monolitul*. Ce fel de integrare europeană şi-au dorit ei, dacă deplâng scoaterea gardului de sârmă ghimpată de la Prut? Acuză România (stat membru UE şi NATO) de implicare în afacerile interne ale R.M., pretind că elementele scutului american antirachetă, ce urmează a fi amplasate pe teritoriul României, ar atenta la suveranitatea şi „neutralitatea" Moldovei (ţară burduşită cu trupe şi armament rusesc în Transnistria). Oare atunci când Voronin făcea demagogie proeuropeană în faţa unor emisari occidentali nu ştia că majoritatea statelor membre UE sunt şi membre NATO? Ce stat al Comunităţii Europene mai este împrejmuit cu sârmă ghimpată? De altfel, Voronin a recunoscut la un moment dat (gura păcătosului adevăr grăieşte!) că păstrarea gardului de sârmă ghimpată pe frontiera de la Prut reprezintă unul din angajamentele R.M. faţă de CSI. Prin urmare, toată povestea comuniştilor cu integrarea europeană a fost o cacealma.

Pentru a reveni la guvernare, comuniştii încearcă să fisureze actuala majoritate parlamentară. Cum? Prin scoaterea Partidului Democrat (PDM), condus de Marian Lupu, din componenţa Alianţei pentru Integrare Europeană. Nu întâmplător, Vl. Voronin susţinea în cadrul unei emisiuni televizate (moderată de C. Starîş) că PDM are în Alianţă o poziţie ingrată..., un rol de Cenuşăreasă. Că ideile generate de acest partid nu sunt luate în calcul de ceilalţi parteneri. Că programul PDM ar fi mai compatibil cu programul comuniştilor decât cu cel al liberalilor. Tertipuri străvezii. Nu doctrinele fac politică în Moldova, ci oamenii, cu viziunile şi moravurile lor, de şmecheri lipsiţi de scrupule sau de profesionişti oneşti, curajoşi, capabili să salveze Basarabia de colaps, să o aducă pe un făgaş al normalităţii. Procesul de emancipare a început, graţie noii guvernări liberal-democrate. Există deja rezultate palpabile, apreciate atât de societatea moldoveană, cât şi instituţiile occidentale.

P.S. Visul găgăuz.

Ni se spune din nou, prin gura başcanului, că *visul de milenii* al găgăuzilor a fost şi este ca limba rusă să devină limbă oficială în R.M. Nici mai mult, nici mai puţin. Acest lucru ar consolida, în fel şi chip, statalitatea, suveranitatea şi independenţa R.M. Ce idee colosală! E semn că avem şi la Comrat prieteni devotaţi. Tot din surse demne de luat în seamă am aflat că şi alte minorităţi naţionale vor să contribuie la consolidarea statalităţii şi independenţei R.M., atrăgând atenţia noii guvernări că există, vezi doamne, nevoia „obiectivă" a mai multor limbi oficiale – nu două, ci trei, poate chiar patru. De ce nu? Să ne facem între Prut şi Nistru un Turn Babel răsturnat, ca marcă a identităţii moldoveneşti...

■

→

pe post de exemplu de implementare a ortografiei „ruseşti" („?..") în locul celei româneşti („?...") în ortografia „moldovenească", „actualizează" mesajul iniţial într-un mod simptomatic pentru situaţia sociolingvistică de azi.) Reconstruirea a ceea ce autorul defineşte drept *„situaţia lingvistică handicapată din Moldova sovietică (dar şi din Moldova democratică de astăzi)"* (p. 66-67) vizează nu atât trecutul, chiar dacă este indispensabilă înţelegerii fenomenului *Perestroika la moldoveni*, cât prezentul, urmând să clarifice relaţia actuală a eului autobiografic cu propria sa limbă maternă. Percepţia stigmatizatoare ca *„fiinţă aproximativă şi, intelectual, schiloadă"*, *„din cauza unui trecut lingvistic handicapat"* (p. 73) este diluată pe parcurs de efectele perlaborării continue a experienţelor traumatizante. Astfel, ceea ce ar putea fi numit drept drama unei întregi generaţii de intelectuali basarabeni este exprimat în câteva fraze de un lirism tulburător de lucid:

„Trecutul meu lingvistic precar n-o să-mi permită, probabil, niciodată, să mă simt tot atât de în apele mele vorbindu-mi limba ca şi fraţii români. Şi dacă am amintit de ape, trebuie să spun că, de fiecare dată când mă pomenesc peste Prut, încă mă mai simt în postura înotătorului începător. Stau pe ţărmul mării şi mă uit cu invidie şi admiraţie la muşchiuloşii ce se avântă în talazurile limbii române, tot atât de lejer cum mă arunc eu în apa iazului din sat. Mă aventurez într-un târziu să avansez în marea „verbului matern", numai că, la primul val întâlnit, începe dezastrul. Plaja se prăbuşeşte brusc sub pământ, marea urcă la cer, iar eu plonjez în gol.

Şi, după ce o putere străină mă proiectează pe vârful valului, tot ea mă zvârle la fundul unui şanţ ce se cască din senin. Degeaba flutur din mâini în ideea unei aterizări blânde, sunt îngropat numaidecât de un alt val şi ştiu precis că am murit. Gustul neaşteptat de sărat al apei mă livrează unor convulsii vomitive devastatoare şi numai asta mă readuce la viaţă.

Mă simt mai stăpân pe limba mea doar când scriu în ea. Atunci stau pe malul mării, contemplu înotătorii din larg şi-i imit, dând din mâini şi din picioare." (p. 81)

În acelaşi registru stilistic al dezeroizării/demitizării narative este tratată schizofrenia politicii „iubire interzisă"-„ură fraternă", dominantă în relaţia R.S.S.M.-România socialistă. Paginile despre „particularităţile" percepţiei reciproce a românilor de pe cele două maluri ale Prutului înainte şi după 1989 constituie preludiul perfect pentru demontarea unor „mituri fondatoare" ale *„Marii Minciuni Naţionale"*, cum ar fi „disidenţa antisovietică" şi „românismul militant" al intelectualităţii autohtone în perioada sovietică. Referitor la rolul elitelor culturale în procesul de democratizare a societăţii moldoveneşti, este formulată o concluzie năucitoare prin evidenţa şi nonficţiunea sa: *„Paradoxul perestroikăi la moldoveni este că, de cele mai multe ori, ea i-a avut în frunte chiar pe aceşti scriitori-profitori din comunism. Nici nu au trebuit să iasă în prim-plan, au rămas acolo unde se aflau încă din vechiul regim.*

Ceea ce au ştiut ei să facă, în 1989, a fost să reducă cu succes bătălia pentru adevăr la lupta pentru limbă." (p. 37).

(Auto)ironic, franc, necruţător (de sincer) cu sine (*Pavlik Morozov* şi *kaghebist* eşuat din pură întâmplare, nu datorită verticalităţii convingerilor personale), cu generaţia sa de susţinători fervenţi ai salvatoarei *Perestroika* (*vaci sentimentale*), dar mai ales cu *aeterna* intelectualitate autohtonă (*„lovită grav de sindromul „muştei la arat", de care nu poate scăpa nici până astăzi"*), Constantin Cheianu este preocupat aproape obsesiv de reconstruirea narativ-analitică nu a unor situaţii sau evenimente *trăite*, ci a efectelor acestora în societate. Radiografia reflexiv-critică a realităţilor şi mentalităţilor autohtone de ieri şi de azi generează un sentiment progresiv de dezolare (*„Ce bine că, în primăvara lui 1989 nu ştiam toate astea!"*): peste iluziile romantic-revoluţionare ale eului autobiografic se aşterne, lent şi implacabil, praful, iubitele de altădată dispar în neantul cotidianului sau în seducătoarea (încă) străinătate. Indirect, este constatată chiar sterilitatea/ineficienţa contribuţiei eului autobiografic („sexul protestatar la birou") la combaterea totalitarismului „din interior" („*Pentru prima dată îmi văd* perestroika *ameninţată*!").

În final, în notele auctoriale *În loc de încheiere* şi *29 iulie 2009, reînvăţarea speranţei* se încearcă, totuşi, arborarea unui optimism precaut, dar ţinta acestuia este viitorul, adică subiectul altei/altor autobiografii. Eventual, despre reala *schimbare*.

■

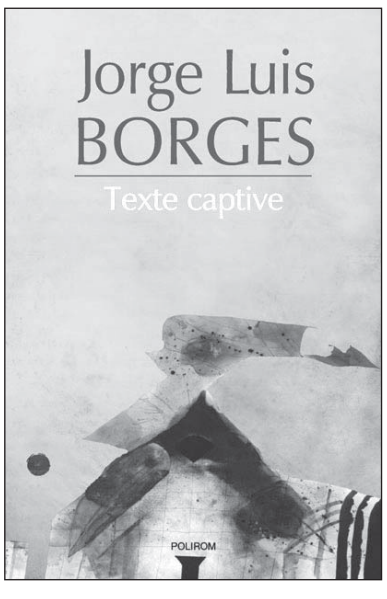

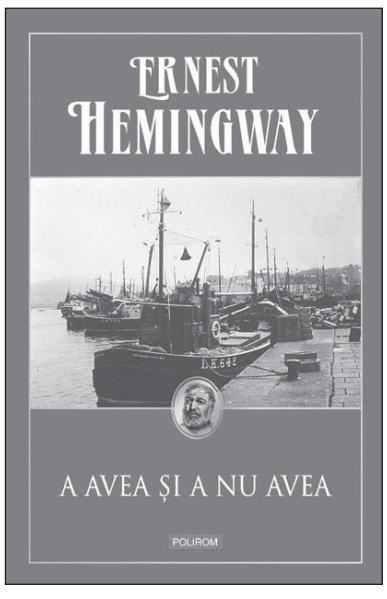

Noutăţi la Polirom

Jorge Luis Borges,
Texte captive.

Ediţie îngrijită şi texte introductive de Andrei Ionescu.
Traduceri de Irina Dogaru, Tudora Sandru-Mehedinţi şi Andrei Ionescu.

Ernest Hemingway,
A avea şi a nu avea, roman.

Traducere din limba engleză şi note de Ionuţ Chiva.

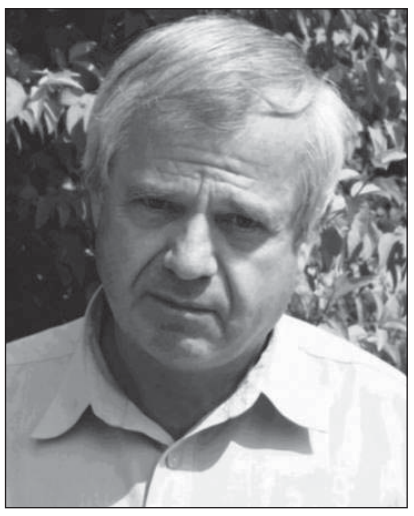

Gheorghe Calamanciuc

aştept să mori

Aştept să mori, scumpo.
Aştept să mori cât mai frumos cu
putinţă
în sufletul meu.

Lumea asta în galben,
de mai multă vreme, lumea asta
îndoliată
în galben
vrea să renunţe la mine cât mai
curând.
Dar pentru asta,
vreau să mori şi în carnea-mi, şi-n
osu-mi,
să dispară din ele parfumul
mângâierilor tale,
văpaia săruturilor tale
lacome.

Aştept să mori, scumpo.
În oglinzile fripte de dor ale ochilor,
în auzul bolnav de descântecele tale
de dragoste.

Şi când n-are să rămână în mine
nimic de al tău viu,
cu-adevărat am să simt
cât de absurdă a fost prezenţa mea în
acest
Univers.

alunecând în ne-cuvinte

Înaintez,
cu fiece zi, cu fiece clipă-naintez
în ne-cuvinte.

Ceva se întâmplă-n cuiburile de
nevăzut
ale creierului meu.
Ceva,
până nu de mult lunecând cântător,
s-a oprit în neştire şi surprins(ă) de
absenţa
misterelor.

Parfumul greu al nerostirii-mi învăluie
neuronii –
tot mai adânc, tot mai în esenţe – de
parcă
uimirile toate ce-mi însoţiră
de la-nceputuri
visul
s-ar scurge-n ne-cuvinte,
„de parcă-aş fi murit în mai multe
trupuri
deodată”.

rana visului

Nu-mi trece rana:
continui să mă visez copil
în braţele tale de lumini, mamă.

De cum trecusei în humă –
cum s-au mai clădit anii, siniştrii! –
puteai să mă naşti şi să mă legeni pe
genunchi
de câteva ori încă.

Mă apropii tot mai mult de vârsta
năruirii tale-n chemătorul pământ.
Şi tot mai în ceţuri îţi văd cumintele şi
blândul
din privirile tale de trandafir alb
ostenit.
Ah, de nu mi-ar îmbrăca văzul cu totul
afurisenia uitării...

Nu-mi trece, nu-mi trece
rana luminată a visului:
de a fi legănat
pe genunchii tăi eterni, mamă...

cavoul tristeţilor

I.
Ţi-aminteşti?
Chiar la prima-ntâlnire a noastră,
legănându-te zglobie în ochiu-mi,
zărisei în el, scăldat în zăpada luminii,
un bob de mâhnire.

„Ce ai? mă-ntrebasei,
dându-te la marginea ochiului.
Ce ai, de eşti trist? Eşti aşa totdeauna?”

Şi-atunci te-am rugat să revii
iarăşi în miezul ochiului.
Să-mi acoperi mâhnirea cu umbra ta
dulce.

II.
Mai lunecară ani în gura uscată a
timpului.
Şi-ntr-o zi, pe geana amurgului,
zărisei bobul acela clatinându-se umed
în ochiul copilului nostru.
Zisei:
„Nu credeam că blestemul sângelui tău
va ajunge până aici”.
Şi te aplecaşi revoltată
să-i săruţi copilului ochiul.

III.
Ah, şi-alunecară ani şi mai mulţi
prin buzele groase-ale timpului.
Şi-ntr-o seară,
când printre dinţii galbeni ai toamnei
cernea după geamuri o ploaie gripată,
şi-n ochiul celuilalt copil apăru
bobul acela neclintit de tristeţe.
Revoltată-atunci umed:
„Ne pedepseşte Dumnezeu oare?
Trebuie să facem ceva,
că mai mult nu se poate!”

IV.
Prin gura timpului, stâncoşi, trecură
ani şi mai tari, sfidători.

Sângele-mi se-ndepărtase de
sângele tău
într-atât,
că anotimpurile se-ngrămădiră
şi-ncăpură toate-ntr-o toamnă.
Arborii înverzeau, florile înfloreau
toamna
şi tot atunci îşi iroseau rodul.
Nu era nimic de făcut.
Misterele se-mprăştiară şi ele.
Dorul, cât a fost, urcă în rugăciuni.
Chiar nu rămase nimic ce-ar putea
să anunţe un început de ceva.

Şi atunci,
într-o dimineaţă din cele patru-
anotimpuri
adunate-ntr-o singură toamnă,
ochiul tău vigilent
prinse şi-n ochiul nepoatei
bobul acel de mâhnire-ncercând
să se-ascundă.
„Stai aşa!” îi zisei tu bobului.
Şi cu gura-ţi fierbinte-l sorbişi în
adânc,
de se lumină cerul.
Şi-atunci cele trei anotimpuri lăsară
toamna
şi se-ntoarcă în destinul ei.

V.
Acum,
ce mai ai a căuta în cavoul tristeţilor
mele?
Te-a chemat cineva?... Vezi?
Ai venit tu aşa,
singură,
călcând pe galbenul tremurat al
frunzelor –
suntem în miezul lui octombrie, ce
vrei? –
ţi-ai făcut o cruce umedă cu lacrima
ochiului
de-acum veşted
şi-ai intrat în cavoul tristeţilor mele.

Tăcem amândoi înghiţind
aer stătut şi bătrân.
Eu tac,
pentru că stau umflat, înecat
în tristeţe,
dar de ce ar trebui tu să taci
ca o Precistă cu-obrazul de lumânare
topită?
Ţi-e bine aşa?

Ei, dar tristeţea cavoului meu,
preadestulă fiindu-mi,
ar putea să nu ne-ajungă totuşi
l-amândoi.

Ca să ne frângă înc-o viaţă-nainte...

■

Wojciech Bonowicz

Celan

Celan ţipă iar. Şi iar se trezeşte
pe muchia şanţului plin de guri.

Celan – cuvântul care a devenit
trupul unui bătrân.

Râul ce curge
cu două braţe contrare
într-o singură albie.

Vânători

Unul varsă peştii, altul pregăteşte plasa.
El trebuie să pătrundă adânc sub rădăcinile pomilor.

Dar dacă Dumnezeu şi adversarul său
lucrează împreună în după-amiaza aceasta?

Noi

Aduşi la viaţă de bubuiturile într-un butoi
hodorogit.

Se ia
gunoiul –
şi pe noi ne lasă
aşa?

39°

Verdeaţa încet se retrage din soare.
Linişte de parcă cei ce nu vor să vorbească
s-au adunat aici. O pasăre înghite un peşte
în aer, arată ca un semn
demult aşteptat. Care se-arată asupra lor
într-o zi nepotrivită.

Copacii

Morţii vin printre noi. Şi noi
ne imaginăm că ei
nu ne uită. Spunem: a-ha, se întorc,
le-a fost dor. Însă ei au stat printre noi
tot timpul, ca printre copaci.

Stâlpi

Micile duhuri chemate să privească
în ochii muribunzilor. De pe înălţime
un palmier o coloană dorică un cuib de
barză un vrej de fasole. Acum ele îşi feresc privirea
tainic între ele-şi întind mâinile pe deasupra capului.

În româneşte de **Ioana Ieronim**

■

Reţeta pierdută

Dacă nu o punem la socoteală pe J. K. Rowling şi fenomenul *Harry Potter* pe care l-a iscat, Dan Brown este probabil cel mai bine vândut autor al ultimilor ani. După câteva romane corecte în genul lor (thriller) dar nimic mai mult decât atât (*Conspiraţia*, *Fortăreaţa digitală*), Dan Brown a părut să găsească reţeta magică a succesului prin *Îngeri şi demoni* şi mai ales *Codul lui Da Vinci*. Ambele cărţi au ajuns aproape instantaneu bestselleruri, ambele au avut parte de ecranizări de succes, dar mai cu seamă ambele au reuşit să atragă şi cititori care, în mod obişnuit, au alte preferinţe de

de

Răzvan Mihai Năstase

lectură decât genul thriller. Scriind *Codul lui Da Vinci,* Dan Brown şi-a autoimpus un standard de literatură, foarte greu de atins şi aproape imposibil de depăşit. Cel mai recent roman al său, **Simbolul pierdut**, a fost aşteptat cu nerăbdare de fani care sperau la o carte încă şi mai bulversantă decât precedentele. Din păcate însă n-a fost aşa. Prin noul lui roman, autorul american vorbeşte nu doar de un simbol pierdut, ci mai ales de o reţetă pierdută – cea a succesului literar garantat.

Povestea din **Simbolul pierdut** este simplă şi urmăreşte aceleaşi tipare de construcţie cu care Dan Brown ne-a obişnuit. Se ia o organizaţie secretă (sau, mai bine zis, discretă), în cazul de faţă masoneria, ale cărei planuri oculte şi mecanisme de funcţionare sunt dezvăluite cititorului pas cu pas. Se creează încă de la bun început o intrigă explozivă – nu ştim exact de ce, dar lumea se află la un pas de dezastru. Profesorul Robert Langdon, expert în simboluri, un soi de enciclopedie umblătoare cu trup de atlet şi charismă considerabilă, este nevoit să descâlcească firele unui aparent complot de amploare. Acţiunea se desfăşoară într-un ritm susţinut, timpul pare să se dilate, astfel încât pe parcursul a sute de pagini sunt descrise evenimente petrecute în numai câteva ore. În final se dovedeşte că organizaţia care s-a aflat în prim-plan nu are de-a face cu acţiunea cărţii şi că de vină pentru evenimentele petrecute este de fapt un singur ins, cu o inteligenţă sclipitoare şi diabolică, animat însă de dorinţe, motive, resorturi cât se poate de personale, care nu au nimic de-a face cu vreo conspiraţie mondială. La această desfăşurare de evenimente se adaugă descoperirea secretelor – de obicei, arhitecturale – ale unui oraş important (Roma în *Îngeri şi demoni*, Parisul în *Codul lui Da Vinci*, Washingtonul în **Simbolul pierdut**). Se asezonează cu revelaţii atent dozate, din istoria artei, a ştiinţei, a descoperirilor tehnologice sau care ţin de religie. Tablouri, cărţi sau mituri sunt reinterpretate într-o manieră inedită, astfel încât anumite convingeri profund înrădăcinate ale cititorilor sunt zdruncinate din temelii. În cazul romanului de faţă, deşi atenţia cade aparent asupra acţiunilor, intenţiilor şi secretelor masoneriei, miza reală este dezvăluirea potenţialului uriaş al minţii umane. Teza susţinută de Dan Brown, care amestecă discret unul dintre cele mai noi domenii ştiinţifice – noetica şi interpretarea surprinzătoare (de regulă, ad-litteram) a unor precepte sau cărţi care au stat la baza majorităţii religiilor monoteiste este că omul are un potenţial creator identic cu acela al Divinităţii care l-a creat. Că este întru totul asemenea lui Dumnezeu, iar această vorbă nu e câtuşi de puţin o metaforă. Ideea este fascinantă şi surprinzătoare, însă realizarea tehnică a romanului lasă de dorit.

Simbolului pierdut îi lipseşte atât coerenţa dinamică şi ritmul trepidant al acţiunii din *Îngeri şi demoni*, cât şi puterea revelaţiei atent dozate şi elementul de surpriză constant din *Codul lui Da Vinci*. În romanele anterioare capitolele se încheiau fără excepţie cu câte un *cliffhanger*, un moment de suspans intens, menit să îl facă pe cititor să-şi dorească să parcurgă romanul mai departe (tehnica, foarte eficientă de altfel, este veche, o regăsim, de pildă, în minunatele istorii din *O mie şi una de nopţi*, pe care cu mare măiestrie Şeherezada le oprea în momente de răscruce, în zorii zilelor). În **Simbolul pierdut** acţiunea lipseşte aproape cu desăvârşire, iar dezvăluirile, atâtea câte sunt, nu au un impact deosebit. Impresia generală este de poveste insuficient închegată, o ciorbă lungă cu vag gust sălciu. Defectul principal este suprainterpretarea unor simboluri. Exemplul cel mai elocvent este cel al faimoasei şi secretei piramide masonice, despre care se spune că ar fi fost creată pentru a ascunde un mare secret. Robert Langdon o descoperă fără să facă niciun efort – se afla deja în posesia lui, fiindu-i încredinţată spre păstrare de către prietenul său, evreu şi mason, Peter Solomon. Pentru a-i afla taina, piramida trebuie decriptată. Potrivit mesajului transmis de masoni din generaţie în generaţie, misterul va fi elucidat la cel de-al 33-lea grad. De aici începe ceea ce eu am numit suprainterpretarea simbolică. Mai întâi, ni se oferă o explicaţie ocultă – cel de-al 33-lea grad fiind cel mai înalt din masonerie, insul care îl atinge căpătând cunoştinţele necesare pentru a descifra codul. După aceea Dan Brown propune o interpretare geometrică (33 de grade ale unui unghi), apoi una fizică... încălzirea piramidei la 33 de grade şi tot aşa. Orice simbol din noul roman al lui Dan Brown (inclusiv cel „pierdut” din titlu) este interpretat de mai multe (a se citi prea multe) ori. Rămânem astfel cu un înţeles deloc limpede conturat şi cu impresia că scriitorul, din lipsă de idei (sau mult prea fascinat de unele) recurge la întoarcerea lor pe toate feţele.

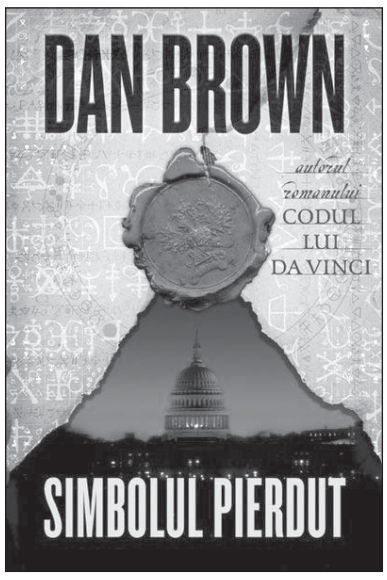

Romanul nu e însă o carte cu totul de lepădat. Punerea în discuţie a unor credinţe sau idei preconcepute, începută în romanele anterioare, continuă şi acum cu succes, fapt cât se poate de sănătos pentru orice societate modernă şi raţională. La aceasta se adaugă şi o scriitură care, deşi accesibilă unui public larg, păstrează o doză considerabilă de eleganţă, de fluenţă şi de stil. Descrierile personajelor, sugestive şi ironice, sunt, cum s-ar spune, de manual: „Directorul Inoue Sato era o făptură de temut: un uragan de femeie, de nici un metru şi jumătate înălţime. Era slabă, numai piele şi os, cu trăsături aspre şi o afecţiune dermatologică numită vitiligo, din cauza căreia tenul ei avea aspectul pătat al granitului neşlefuit pe care crescuseră petice de licheni. Costumul albastru cu pantalon spânzura ca un sac pe trupul ei cioturos, bluza cu anchior neîncercând să ascundă cicatricea de la gât. Colegii ei remarcaseră că singura concesie pe care Inoue Sato părea s-o facă vanităţii feminine ţinea de tentativa de a-şi pensa mustaţa, de altfel, considerabilă.” (p. 73)

Simbolul pierdut, deşi susţine poate cea mai interesantă teză a autorului de până acum, este un semieşec. Dan Brown pare să fi pierdut tocmai reţeta succesului pe care tot el a brevetat-o prin cărţile precedente. Să sperăm că nu definitiv.

Dan Brown, ***Simbolul pierdut***, traducere din limba engleză de Adriana Bădescu, Editura Rao, Bucureşti, 2009, 480 p.

Thomas Brussig sau Viaţa pe „Aleea Soarelui”

Thomas Brussig s-a născut în 1965 la Berlin, a crescut în partea de est a oraşului şi a exercitat diferite meserii după ce şi-a luat bacalaureatul. A studiat apoi sociologia şi dramaturgia şi a debutat în 1991, cu un roman, *Wasserfarber* („Acuarele”), sub pseudonim (Cordt Berneburger). În 1996, i-a apărut romanul *Helden wie wir* („Eroi ca noi”), care l-a făcut celebru, fiind tradus în numeroase limbi şi ecranizat. În 1999, a fost premiat, împreună cu regizorul Leander Haussmann, pentru filmul *Sonnenallee,* iar scenariul acestui film a stat la baza romanului *Aleea Soarelui*. A mai publicat *Leben bis Männer (2001), Wie es leuchtet* (2004), *Berliner Orgie* (2007), *Schiedsrichter Fertig, Eine Litanei* (2007). În 2000, oraşul Neumünster i-a decernat lui Thomas Brussig premiul „Hans Fallada”.

Thomas Brussig, împreună cu Leander Haussman, actor şi regizor, au realizat, în 2000, un film de succes, *Sonnenallee* (*Aleea Soarelui*). Pornind de la scenariul filmului, Brussig a scris un micro-roman, *Am kürzeren Ende der Sonnenalle* (*Aleea Soarelui,* Humanitas, 2003 – 152 pagini), excelent primit de critica literară şi de public, fiind apreciat drept o mare reuşită a literaturii germane contemporane. Această apariţie editorială refface în sens invers drumul de la literatură la cinematografie.

Care este subiectul cărţii? Viaţa unor tineri (Micha Kuppisch şi prietenii săi) din Berlinul de Est, în RDG, care locuiesc la capătul scurt al Aleii Soarelui (aşa cum sună titlul în germană), o stradă tăiată/împărţită, spre finalul său, de Zidul berlinez. Numerotarea caselor pe strada lui Micha începe de la numărul 379, dar invazia brutală a istoriei nu este percepută, se pare, atât de acut de protagoniştii cărţii. Principala preocupare a lui Micha (15 ani) este frumoasa Miriam, o tânără de care sunt îndrăgostiţi toţi băieţii din cartier. Brussig povesteşte, plin de umor, cum în umbra Zidului răsare totuşi soarele. Micha şi prietenii lui iubesc şi râd, filosofează şi visează. Ascultă pe ascuns Jimi Hendrix şi „Moscow, Moscow”, colecţionează discuri rare cu Rolling Stones, pe care le cumpără la preţuri pipărate de la hipioţi, pescuiesc scrisori de dragoste de pe fâşia morţii din preajma Zidului şi îşi construiesc cu inventivitate o lume proprie, grotescă şi nonconformistă – tânărul care exersează săritura cu prăjina, în timp ce colegii săi iau lecţii de dans, o săritură care l-ar ajuta să ajungă dincolo de zid, peste înălţimea de 3,45 metri, atât cât are Zidul...

Nu scapă de ironia lui Brussig nici maturii care populează acest roman. Mama lui Micha este o fiinţă ascultătoare, fricoasă, vrea ca fiul ei să studieze în Rusia, pentru a avea o şansă mai bună în viitor, şi-şi trăieşte viaţa sub refrenul: „Cu grijă, să aveţi mare grijă!”. Tatăl are mania vecinilor, pe care îi suspectează că ar lucra pentru STASI (poliţia politică est-germană) şi-i ameninţă pe toţi că va scrie scrisori unde trebuie. Memorabil este şi chipul unchiului, Heinz, care locuieşte în partea vestică a Aleii, cel care le aducea rudelor sale marfă de contrabandă pe care o ascundea în haine (deşi acestea, mai ales ciocolata, erau chiar legale). Unchiul transpira îngrozitor când trecea graniţa, chinuit de gândul că face ilegalităţi. După moarte, cenuşa unchiului va traversa graniţa într-o cutie de cafea...

Pentru a vă face o idee despre stilul lui Brussig, iată un mic fragment – amuzant – din carte: „...O jumătate de zi nu făcuse decât să ţină sub observaţie un punct de trecere a frontierei sovietice. În timpul acesta îi sărise în ochi unul dintre soldaţi, probabil cel mai fraier, din moment ce trebuia să cureţe cizmele tuturor celorlalţi: cincizeci de perechi de cizme soldăţeşti ruseşti aşezate în faţa barăcii... Lutz aşteptă până veni rândul fraierului la controlul de paşapoarte. Bineînţeles că Lutz nu avea toate hârtiile, iar fraierul, după ce răsfoi de câteva ori printre hârtii, se decise să nu-i dea voie să treacă. Însă Lutz făcu un asemenea scandal, încât cazul trebui rezolvat de superiorii fraierului – care fireşte că nu-i ţinură partea fraierului, pentru că un fraier nu poate avea dreptate din principiu. Aşa că, în timp ce Lutz traversa graniţa spre China, fraierul fu trecut la curăţarea latrinelor.” (p. 95)

Un roman care merită a fi citit, pentru a înţelege cum au trăit şi alţii în comunism şi, mai ales, cum se despart de el.

Thomas Brussig, *Aleea Soarelui*, Editura Humanitas, 2003. Colecţia Raftul întâi, Traducere de Mara Yvonne Wagner.

Prezentare de **Ruxanda Druţă**

Cât de adevărată trebuie să fie literatura?

Interviu cu scriitoarea germană Katja Lange-Müller

Scriitoarea germană Katja Lange-Müller s-a născut la 13 februarie 1951, în Berlinul de Est, districtul Lichtenberg. Tatăl ei a fost director adjunct al televiziunii din RDG. Mama sa, Ingeburg Lange, a ocupat mai multe funcţii în conducerea de partid din RDG: adjunct al Camerei Poporului, membru al Comitetului Central al SED, precum şi candidat în Biroul Politic.

La vârsta de 16 ani, viitoarea scriitoare este exmatriculată de la şcoală din cauza unei conduite „nesocialiste" după ce, mai devreme, a fugit de la internatul pentru copiii elitei politice şi a rupt legăturile cu mama ei. Katja Lange-Müller şi grupul său de prieteni încep să fie urmăriţi cu regularitate de STASI. Învaţă să dactilografieze şi îşi face din asta o meserie. Activează la ziarul *Berliner Zeitung*, apoi câţiva ani lucrează ca soră medicală în secţiile de tip închis ale mai multor spitale de psihiatrie.

Între 1979-1882, studiază la Institutul de Literatură „Johannes R. Brecher" de la Leipzig. După absolvire „neisprăvita" este repartizată în Mongolia (Ulan-Bator), unde lucrează timp de un an la o fabrică de covoare. Încearcă, fără succes, să emigreze în China, iar în anul 1984 reuşeşte să fugă în Berlinul de Vest.

Debutează în 1986 cu volumul de povestiri *Durerea - ca în viaţă* („Wehleid – wie im Leben") care îi aduce prestigiosul premiu „Ingeborg Bachmann" (Austria). În 1995, povestirea *Dragostea precoce pentru animale* („Verfrühte Tierliebe") este apreciată cu premiul „Alfred Doblin". Romanul *Ultimii* („Die Letzen"), apărut în anul 2000, e un omagiu adus uitatei profesii de dactilograf. În 2003, publică volumul de proză *Raţele, femeile şi adevărul* („Die Enten, die Frauen und die Wahrheit"). În 2007, îi apare romanul *Oile supărate* („Bose Schafe"), premiat cu Deutschen Buchpreis.

Katja Lange-Müller a fost căsătorită cu fratele mai mic al scriitorului Heiner Müller.

În romanul *Oile supărate* o femeie originară din Berlinul de Est evadează, la mijlocul anilor optzeci, în partea de vest a oraşului. Acolo mai găseşte ceva – Dragostea. Autoarea Katja Lange-Müller zugrăveşte povestea unui toxicoman, dar şi a unui loc – Berlinul de Vest – care nu mai există.

- Noul dvs. roman e despre o femeie şi povestea ei amoroasă – un narcoman, din păcate. Textul a fost scris la persoana a doua, eroina şi-l ia drept referent pe iubitul ei, mort de mult timp. Lui i se adresează. Cum aţi găsit această structură compoziţională?

- Am experimentat la început mai multe stiluri, apoi, treptat, am descoperit această formulă narativă, care mi s-a părut cea mai potrivită pentru ceea ce vreau eu să scriu. Am înţeles că ceea ce vreau să scriu o pot face cel mai bine anume în acest fel.

- E mai greu, pentru un scriitor, până găseşte tonul corect. După aia scriitura curge. Aşa să fie?

- Da, fără îndoială. Mă întrebam cum pot crea o intimitate care să facă eroina verosimilă şi am găsit că o *Art Suada*, un lung monolog, s-ar potrivi de minune. Am ales acest *Tu,* fiindcă este tocmai forma cea mai intimă de adresare, şi totodată îl transformă pe cititor, măcar parţial, în destinatar.

- Decizia dvs. de a utiliza „Tu"-ul este una curajoasă. S-ar putea însă ca repetarea lui excesivă să devină supărătoare.

- Mi-am asumat acest risc. Uneori, naraţiunea devine tulburătoare, plină de detalii şi metafore ce descriu stări interioare, ceea ce confirmă că personajele sunt pe de o parte inteligente, dar totuşi plebee. Un astfel de caz este Soja, unul dintre cei doi eroi principali, care îşi ia bacalaureatul şi simte o chemare pentru lucruri nobile. Toate până la un timp, când aceste aspiraţii dispar. Bineînţeles că Soja credea că va putea face faţă Problemei.

- Mult timp ea nu ştia ce să facă cu această problemă?

- Ei bine, Soja vine din Est. Iar pentru cei care au venit din Est, acesta a fost unicul lucru care, până la urmă, nu a intrat în calcul - *drogurile*. Cunosc multe femei ai căror copii au căzut în această groapă şi care au avut frustrări incredibile: se aşteptau la alte nevoi, la şomaj sau orice altceva, la droguri însă nu s-au gândit niciodată. Era cu mult în afara experienţei lor. Şi mie mi s-a întâmplat la fel chiar dacă lucrasem în serviciile psihiatrice atât în Berlinul de Vest, cât şi în cel din Est, şi mă obişnuisem cu tot felul de vicii – narcomanie, alcoolism, dependenţă de pastile, totuşi acest consum abuziv de droguri, Hardcore-Drogs cum le ziceam, nu-l văzusem nicăieri în Est.

- Cartea pare atât de autentică, încât abia mă abţin să pun o întrebare, pe care, de fapt, nu voiam să o adresez.

- Romanul nu e în niciun caz unul autobiografic, aceasta nu e povestea mea. Întrebarea s-a ivit în momentul când l-am cunoscut pe primul toxicoman şi m-am gândit atunci – de fapt, despre ce e vorba? Romanul e tocmai această întâlnire, prelungită în imaginaţia mea.

- Deci, inspiraţia pentru această carte a venit din experienţa primei dvs. întâlniri cu un drogat?

- Da, însă am cunoscut femeile, mamele şi prietenele toxicomanilor, surorile şi iubitele lor. De fapt, aceste întâlniri m-au adus mai aproape de subiect decât întâlnirile cu narcomanii propriu-zişi - ei erau duri şi imperturbabili.

- Găsim multe linii paralele între personajul principal Soja şi dvs: aproximativ aceeaşi vârstă, ambele provin din RDG şi emigrează în Berlinul de Vest cu doar câţiva ani înainte de căderea Zidului. Ambele ştiu să dactilografieze, iar mamele lor ocupă funcţii înalte în ierarhia partidului...

- Evident că în roman au încăput şi aceste momente personale. E un lucru foarte important pentru un scriitor: povestea nu va prinde viaţă dacă descrii doar lucruri care nu sunt izvorâte din propria ta experienţă.

- Se poate scrie doar despre ceea ce cunoşti?

- Nu doar. Însă este, de obicei, cu mult mai credibil.

- La prima întâlnire Harry (iubitul care se droghează) îi dăruie Sojei o păpuşă, un arlechin teribil de urât. Ea este speriată - nu a mai văzut ceva atât de îngrozitor, ceva ce nu poate fi nici măcar închipuit.

- Aşa e. Însă aceşti arlechini se bucurau cândva de o mare popularitate. Acum aproape au dispărut... E ciudat că întreg Berlinul de Vest, aşa cum l-am găsit şi descris eu, s-a scufundat în acelaşi fel ca Vineta sau Atlantida (nota traducătorului: Vineta este un oraş imaginar medieval despre care se crede că ar fi existat pe teritoriul Poloniei actuale şi ar fi fost scufundat din cauza naturii păcătoase a locuitorilor săi). Toate aceste mici evenimente – să mergi la cârciumă, să ieşi cu colegii de muncă – au fost nişte situaţii de paradis, în plin comunism ele nu erau deloc comuniste, ci umane. Cât despre arlechini... I-am văzut pe tarabă la un iarmaroc de iarnă. Tot acolo, doi toxicomani „cu plinul făcut" priveau păpuşile alea cu mare interes şi păreau să fie foarte entuziasmaţi. Imaginea asta m-a însoţit pe durata scriiturii.

- Acţiunea romanului se desfăşoară întâi în Berlinul de Vest, în perioada de până la căderea Zidului, apoi şi după prăbuşirea acestuia. V-au fost suficiente amintirile sau aţi mai şi cercetat?

- Nu a fost nevoie să fac cercetări. M-am bucurat cu adevărat să răscolesc amintirile mele despre vechiul Berlin de Vest. Mă întreb de ce niciun scriitor vest-berlinez (cu excepţia lui Sven Regener) nu a reflectat la această pierdere, la ceea ce deja nu mai este. Ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic! La doar jumătate de an de la Căderea Zidului, frumosul, vechiul Berlin de Vest nu a mai fost. A dispărut cu desăvârşire! Şi asta s-a întâmplat mult mai rapid decât în fosta RDG. Nici chiar Zehlendorf sau Dahlem (n. trad.: cartiere ale Berlinului de Vest) nu mai există acum.

- Simţiţi asta ca o pierdere?

- Da. Mi-am propus să scriu o carte în care să prezint Berlinul de Vest ca pe un film: micile cafenele improvizate, localurile unde se vindea pastă şvăbească, acea viaţă lejeră de la o zi la alta, veşnicii studenţi care se plimbau cu taxiurile sau vindeau flori... Vechiul Berlin de Vest era cu adevărat un El Dorado al narcomanilor, asemenea Amsterdamului, iar toxicomanii aparţineau patrimoniului urban. Ei erau de-a dreptul simbolul Berlinului de Vest.

- Viaţa dvs. e o istorie la limita incredibilului: aţi lucrat ca soră-medicală într-o clinică de psihiatrie, apoi aţi muncit la o fabrică de covoare în Ulan-Bator... Aţi scris vreodată despre aceasta?

- Nu. Este prea exotic şi nu mă interesează deloc. Exotismul e doar la suprafaţă, în realitate lucrurile sunt mult mai complexe şi diferite, iar eu nu sunt un autor care scrie jurnale de călătorie...

- V-aţi supus vreodată la experimente, aţi trăit ceva special pentru a putea folosi mai apoi acele experienţe în scopuri literare? Aţi încercat să vă utilizaţi intenţionat ca receptor, ca „instrument de lucru" pentru anumite scrieri?

- Nu. În orice caz, nu în mod intenţionat.

- În muzică se spune că cele mai importante note sunt acelea care nu vor fi cântate. Putem spune acelaşi lucru despre cuvinte în literatură?

- Absolut. Întotdeauna e aşa.

- Din ce se compune munca dvs.?

- Se aseamănă un pic cu cârligele. În timpul scrisului şterg sau arunc multe bucăţi de text, apoi o iau de la capăt. Renunţarea la anumite bucăţi de text este o parte necesară a scrisului. Are probabil legătură cu trecutul meu de dactilografă. Culegeam texte şi oboseam să stau la maşina de dactilografiat. Era o muncă drăcească şi mi-am dezvoltat un dezgust, pot spune unul fizic faţă de redundanţe, repetări, surplus de detalii. Nu pot face nimic cu asta. Îmi pierd răbdarea când textul devine prea epic. Cred că există foarte multă literatură bună, aşa încât fiecare scriitor ar trebui să încerce să exprime cât se poate de concis tot ceea ce are de spus. Asta pentru că cititorul nu are la dispoziţie tot timpul din lume. El ar dori, să zicem, să citească şi altceva, din ceea ce scrie Katja Lange-Müller, de exemplu. De aici vine şi scepticismul meu vizavi de romanele de 800 de pagini, care nu se justifică prin dimensiuni. Nu aş putea să omit nici măcar un rând din romanul „Moby Dick" de Herman Melville, dar altfel... Mă supără cărţile care în mod intenţionat, din vanitate, sunt voluminoase, care nu ştiu să-şi strunească monologul, pentru că doresc ca cititorul să fie ocupat doar cu ele şi să nu se poată despărţi de creaturile lor. Aceasta mă enervează îngrozitor.

- Scrieţi repede, ca mai apoi să reveniţi la text, sau lucraţi încet, propoziţie cu propoziţie?

- Încet, foarte încet. Acest proces constant de reducere a textului, iarăşi şi iarăşi... Există fraza aceea celebră a lui Marx, adresată lui Engels: „Scuză-mă, te rog, că scrisoarea a fost atât de lungă, nu am dispus de mai mult timp". E o frază extraordinară!

- După ce aţi scris o carte, nu vă e frică de faptul că nu veţi mai putea scrie o alta, deoarece nu ştiţi despre ce să scrieţi?

- Nu, nu simt această frică. Dar am nevoie de ceva timp pentru o nouă carte, pentru a mă schimba. Întrucât trebuie neapărat să se întâmple ceva înainte de următoarea carte.

- În 1986, aţi obţinut prestigiosul premiu „Ingeborg Bachmann". Aţi fost invitată la o lectură şi în momentul în care aţi început să citiţi, chiar de la prima propoziţie, auditoriul a început să râdă în hohote. V-aţi gândit cumva că anume din acest motiv vi s-a dat premiul?

- Da, e adevărat că i-am agitat pe cititori. Râsul de unul singur nu e suficient – el durează până în momentul în care ţi se opreşte în gâtlej, de aceea am vrut să râdă şi alţii cu mine. Cred că literatura germană actuală trebuie să fie interesantă şi amuzantă, dar la fel poate să-l răscolească pe cititor până la lacrimi. Ambele posibilităţi sunt bune.

- Nu vă este frică de prezentările excesiv de naturaliste ale realităţii, adică ceea ce ţine de sex, de corpul uman? Se pare că nu sunteţi prea delicată în exprimări...

- Nu. Sunt de părerea că, scriind despre sex, trebuie să învingem timiditatea. Şi m-am străduit să scriu despre aceasta aşa cum m-am priceput mai bine. Au fost fragmente dificile şi, trebuie să vă spun, că nu mi s-au dat uşor.

- Autodescrierile Sojei nu sunt deloc entuziaste, ci cumva sceptice. S-ar putea ca ele să nu placă deloc cititorului. Cu siguranţă, faptul că descrieţi sexualitatea joacă un rol enorm în arta dvs., însă aceasta este neobişnuit pentru o scriitoare germană. Pare atât de întâmplător, pare normal, uneori chiar mizerabil de normal. Altfel spus, dacă femeile scriu despre sex, este absolut indiferent în ce limbaj o fac, cel al baghetelor magice sau al peşterilor pentru plăceri...

- Da, e chiar îngrozitor, teribil. În anumite fragmente ale romanului meu nu ştiam cum să scriu: *chiloţi de damă* sau *dresuri*. Iar asta e foarte important, căci între aceste două denumiri stau lumi întregi.

Interviu realizat de Johanna Adorjan (ziarul Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung *din 26 august 2007)*

Traducere din germană de **Emanuela Sprînceană**

Martin Walser – un scriitor prolific, incomod, riscant

Martin Walser s-a născut la 24 martie 1927, în regiunea Bodensee (Constance). A făcut parte dintre scriitorii celebrului „Grup 47” şi este socotit una dintre cele mai importante voci ale prozei germane contemporane. Regiunea natală, unde trăieşte şi în prezent, este cadrul multora din cărţile lui. A studiat literatură, istorie şi filozofie la Regensburg şi Tübingen, perioada în care a fost preocupat de Franz Kafka. Numeroase premii îi însoţesc cariera încă de la primul roman publicat, *Ehen in Philippsburg* (1957). În 1993, este numit Officier de l'Ordre des Arts et des Lettres. În 1997, cu prilejul aniversarii a 70 de ani, lui Martin Walser îi apare seria de Opere în 12 volume la Editura Suhrkamp, iar în 1999 este declarat de librarii germani „autorul anului”. Opere principale: *Ein Flugzeug uber dem Haus* (1955), *Ehen in Philippsburg* (1955), *Anselm-Tristlein-Trilogie* (1960–1973), *Eiche und Angora* (premiera: 1962), *Ein fliehendes Pferd* (1978), *Die Verteidigung der Kindheit* (1991), *Ohne einander* (1993), *Finks Krieg* (1996), *Ein springender Brunnen* (1998), *Tod eines Kritikers* (2002), *Messmers Reisen* (2003), *Der Augenblick der Liebe* (2004), *Die Verwaltung des Nichts* (2004), *Leben und Schreiben: Tagebücher 1951–1962* (2005), *Angstblüte* (2006), *Der Lebensroman des Andreas Beck* (2006), *Das geschundene Tier: Neununddreißig Balladen* (2007), *Ein liebender Mann* (2008).

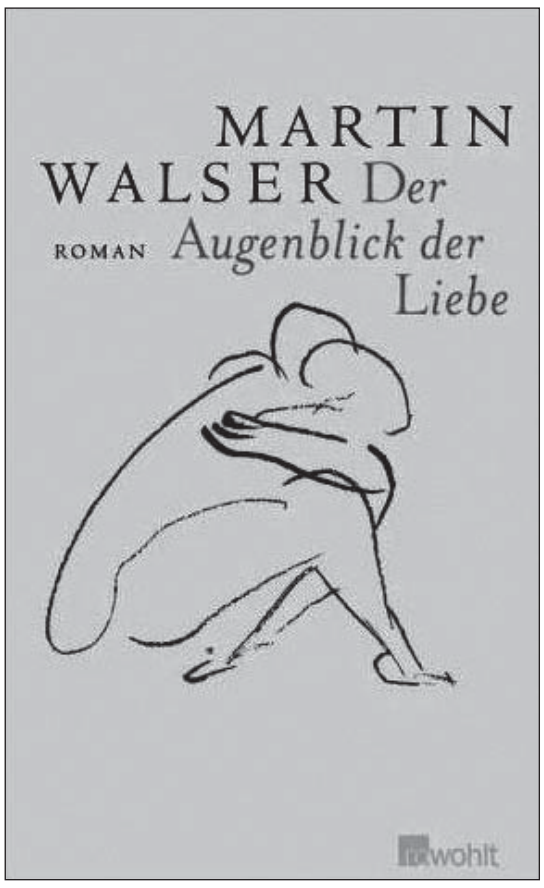

Martin Walser (83 de ani), unul din patriarhii literaturii germane contemporane, este un autor prolific (publică aproape în fiecare an câte o carte, de obicei, un roman) şi cu mare priză la critică şi la publicul cititor. Scandalul pe care l-a stârnit romanul său, *Tod eines Kritikers („Moartea unui critic”)*, publicat în 2002 – tradus în română de Victor Scoradeţ la Editura All, 2004 – a confirmat reputaţia sa de autor incomod, riscant. Walser a fost acuzat atunci de antisemitism, deoarece mulţi l-au recunoscut în personajul romanului pe Marcel Reich-Ranicki, unul dintre cei mai respectaţi critici literari din Germania. Această acuzaţie grea a venit şi pentru că autorul nu s-a obosit în a-şi deghiza prea mult personajul – este de origine evreiască, are o emisiune la televiziune, în cadrul căreia dă sentinţe critice autoritare, fără menajamente pentru scriitorii germani. E tocmai cum procedează de mai mulţi ani Reich-Ranicki, supranumit „lectorul naţiunii”, care are o emisiune televizată intitulată „Literarisches Quartett”. Romanul a fost catalogat drept o răfuială, o reglare de conturi între Martin Walser şi Marcel Reich-Ranicki, care îşi rostiseră destule „amabilităţi” de-a lungul carierei lor. Scandalul, declanşat de influentul cotidian „Frankfurter Allgemeine Zeitung” încă înainte de apariţia în volum a romanului (refuzase să-l publice în foileton), a făcut din *Moartea unui critic* un adevărat bestseller – tirajul de 50.000 de exemplare s-a vândut din prima zi, un succes de piaţă pe care scriitorul nu l-a mai avut niciodată. Vom reveni asupra acestui roman în unul din numerele următoare ale revistei, pentru că, dincolo de etichetările dure, de multe ori grăbite şi simplificatoare pe care le-a primit, cartea merită o discuţie mai aplicată. Scandalul l-a afectat mult pe Walser, el afirmând într-un interviu: „Dacă aş fi ştiut că romanul meu va fi pus în legătură cu Holocaustul, nu l-aş fi scris.”

Un roman discutat, care a stârnit multe reacţii critice şi interpretări dintre cele mai diverse (declarat de unii o scriere ratată, plictisitoare, „o dezamăgire”, de alţii – o bijuterie, „o construcţie simfonică” ce confirmă stilul Walser), este şi *Der Augenblick der Liebe* („O clipă de dragoste”), publicat în 2004, la Editura Rowohlt. Roman de factură intelectualistă, adresat unui cititor reflexiv, negrăbit, care se lasă fascinat nu atât de subiect, cât de spectacolul ideilor (cartea are drept fundament învăţătura lui La Mettrie, un filosof francez din secolul 18). Eroul principal al romanului, Gottlieb Zurn, este un savant în vârstă, profesor particular, fost agent imobiliar, care-şi duce viaţa – mai mult o viaţă interioară –, alături de soţia sa Anna, într-o reşedinţă de pe malul lacului Boden, con-

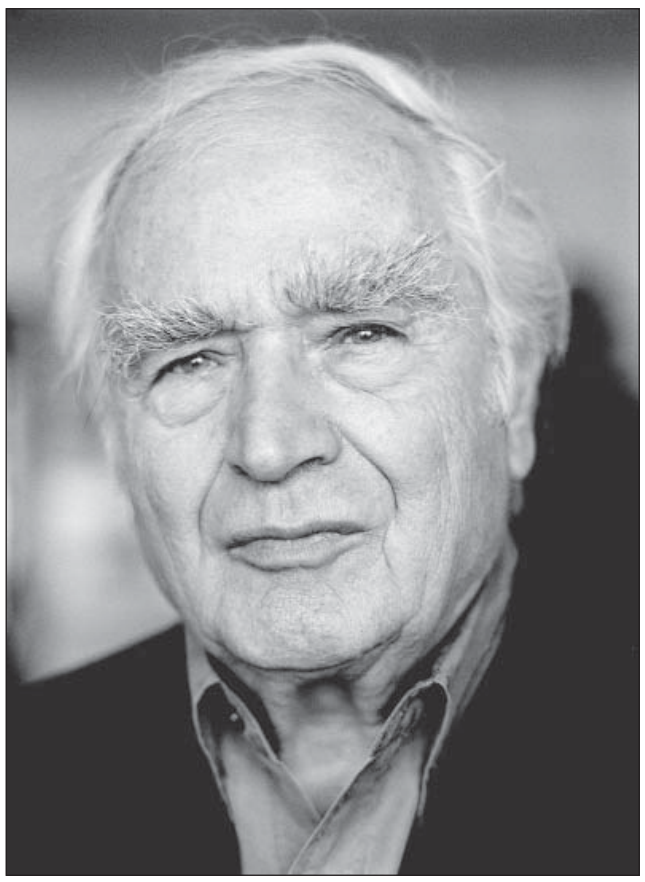

sacrându-şi tot timpul liber studierii lui La Mettrie. Această viaţă liniştită şi plictisitoare este întreruptă de o scrisoare sosită din America, în care un prieten îl roagă să găzduiască la reşedinţa sa o tânără doctorandă, Beate Gutbrod, pasionată cercetătoare, care scrie o teză despre La Mettrie şi este interesată de eseurile lui Zurn despre filosoful francez. Surprins şi flatat de interesul acelei tinere, Gottlieb acceptă întâlnirea, o întâlnire care declanşează o poveste de dragoste complicată, aruncând în aer viaţa liniştită a profesorului german. Corespondenţa lungă, revelatoare dintre cei doi care urmează acestei prime întâlniri, precum şi o călătorie comună în California pentru a participa la un congres consacrat lui La Mettrie – constituie în esenţă substanţa acestui roman. Cei doi discută mult despre filosofia francezului: au puncte de tangenţă, dar şi destule momente care îi diferenţiază. Zurn este profund religios şi este interesat de suflet, de taină, de întruchiparea lui Dumnezeu, cel care nu poate fi cunoscut, iar asta îl situează în opoziţie cu La Mettrie, care consideră că religia, morala şi politica pot fi folosite în mod utilitar. Pe de altă parte, lui Beate îi sunt mai apropiate ideile lui La Mettrie despre natură, care îi poate face pe toţi fericiţi: de la un vierme ce se târâie şi până la vulturul care zboară printre nori. Amândoi sunt de acord că plăcerea e legată nu numai de stihia simţurilor, dar şi de viaţa interioară a omului...

Şi totuşi, relaţia dintre cei doi se îndreaptă spre un eşec, pentru că, mai ales Beate, nu acceptă o apropiere carnală. Finalul romanului e cumva abrupt: Zurn primeşte o scrisoare din America în care tânăra îl anunţă că se căsătoreşte cu un alt profesor, şi el admirator al lui La Mettrie. Zurn acceptă greu această turnură, dar înţelege că nu poate schimba nimic. Mai mult, are remuşcări pentru comportamentul său egoist şi-şi copleşeşte soţia cu declaraţii de fidelitate. Ultimele pagini ale cărţii îi arată pe Zurn şi pe soţia sa, Anna – din nou „bună, devotată”, aflaţi într-o călătorie pe mare. A fost un moment de dragoste inspirat de Dumnezeu, se consolează bătrânul profesor, privind nesfârşitul apelor şi cerul senin de deasupra sa.

Roman delicat, scris cu multă inspiraţie.

Prezentare de **Ruxanda Druţă**

▣

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR; 6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD; 6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR; 6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacţie, achitând în valută sau echivalentul în lei moldoveneşti al abonamentului;
- prin virament la:
Banca Comercială Română S.A., Sucursala Chişinău

În Lei româneşti
BANCA COMERCIALA ROMANA SA
BUCURESTI, ROMANIA SWIFT: RNCBROBU
PT. BANCA COMERCIALA ROMANA CHISINAU SA
ACC.53110307/RON SWIFT: RNCBMD2X
P.P. "Contrafort" S.R.L. CF 1003600134309
c/d. 222409100100396

În EURO
COMMERZBANK AG, FRANKFURT GERMANY
- FOR ROMANIAN COMMERCIAL BANK CHISINAU SA
- A/C 400886738400 EUR, SWIFT; RNCBMD2XXXX
For: P.P. "Contrafort" SRL, CF 1003600134309
- In FAVOUR OF: acc. 222402100100396
- A/C 587-006 EUR, SWIFT; RNCBMD2XXXX

În USD
CITIBANK N.Y. USA
- FOR ROMANIAN COMMERCIAL BANK KISHINEV SA
KISHINEV REP. OF MOLDOVA,
- A/C 36145404 (USD), Code SWIFT: RNCB-MD2XXXX
For P.P. "Contrafort" SRL, CF 1003600134309
- In FAVOUR OF: acc. 222400100100396

*Redacţia revistei "Contrafort" trebuie înştiinţată asupra plăţii efectuate, trimiţându-se la **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei o fotocopie după dispoziţia de plată bancară, cu indicarea numelui şi a adresei poştale complete a abonatului.*